בס"ד

הגדה של פסח
"ובמראה גדול"

נכלל בו תוכן מדברי כמה גדולי מחברים
[והם רש"י, רשב"ם, ריטב"א, כלבו, יעב"ץ, של"ה, מעשה נסים, חת"ס, שבחא דמרא, מלבים, אחרית לשלום, יד חזקה, ילקוט שמעוני עד ברוך המקום]
הכל מסודר בסדר נכון ובלשון קל וקצרה, עם קצת הערות משלי.

נערך ע"י שת אברהם הורוויץ
ניסן תשפ"א

ספרי המחבר:

ספר "מראה שבת" על הל' שבת

קונטרסי "מרא דתלמודא" על מסכתות דש"ס.

קונרטסי "מראה הלכה" ע"פ סדר שלחן ערוך.

סידורי "מראה תפלה" לחול ולשבת

הגדה של פסח "ובמראה גדול"

להשיג, להעיר, ולכל פנייה:
שת אברהם הורוביץ
רחוב אגרות משה 28, דירה 3
ביתר-עילית
shaisavraham@gmail.com
054-848-9853

©

סדר הלילה

לבישת הקיט"ל:

- הוא בגד נקי ומכובד, לקדושת היום.
  - ומה שמלבשים מתים בו, משום דרצה ללבשם בבגד נקי ומכובד. ילקוט שמעוני

כשמלבושי יו"ט התחיל הסדר אמר שכל יהודים יושבים כמונו בסדר הלילה, ואיך אנו יודעין לעשות כן, משום שכך ראו מאבותינו והם מאבותיהם... עד יוצאי מצרים. לב אליהו ג:לה

ב' ניגונים

קדש, ורחץ, כרפס, יחץ, מגיד, רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך, שולחן עורך, צפון, ברך, הלל, נרצה.

- אם יקדש ורחץ עצמו מחלאת עוה"ז, אז כרפס יחץ ר"ל פורקין ממנו עול מלכות. וגם יהיה לו פרנסה כי תוציא לו הארץ גלוסקאות וכלי מילת [כר, פס]. מגיד רחצה – אם רוצה להגיד לאחרים לרחוץ עצמן, צריך להיות בענין דמוציא מצה שלא יהיה מחלוקת. וגם כרוך בזה מרירות דצריך לסבול. ואז יזכה לשלחן עורך בעוה"ז וצפון ברך בעוה"ב, והלל נרצה שהכל משבחין אותו. חתם סופר
- תחילה צריך לקדש עצמך, ואח"כ לרחוץ אחרים. ילקוט שמעוני
- בדרך כלל צריך תחילה לרחוץ עצמו, ואז יבא לידי קדושה. אבל ביציאת מצרים הקב"ה תקנו להם כל הז' מדות [שכל א' כולל גם כל ז', נמצא מ"ט] בבת אחת, ולמחר חזרו למקומן וצריך מ"ט ימי העומר לתקן מדותם. ילקוט שמעוני

י"א דצריך לומר "קדש" קודם קידוש וכו' על כולם. ילקוט שמעוני – ענף יוסף

- וי"א גם "ויהי נועם" קודם כל אחד. ילקוט שמעוני – זהר
  - יש אומרים כן לפני כל מצוה. ילקוט שמעוני

קִדֵּשׁ

בְּשַׁבָּת מַתְחִילִין:

(מקצת פסוק בראשית א:לא)

וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר

יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

- ה' יתירה ללמד שהתנה עמהן ע"מ שיקבלו ישראל ה' חומשי תורה. רש"י – תנחומא
  - א"נ דכולם תלויין עד ששי בסיון. שבת פח., רש"י

מקדימין "יום הששי" דעל ידו יש ע"ב תיבות בקידוש כנגד השם של ע"ב. ילקוט שמעוני

(בראשית, בראשית ב:א)

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם

- ראשי תיבות "יום הששי ויכלו השמים" שם ה', דהוא הכלי שבו יצר את בראשית, כמש"כ "כי ביה ה' צור עולמים".

* ורמז בזה דדי בזה העולם להשתמש בב' אותיות ראשונות, וב' אותיות אחרונות של "ויכלו השמים" יתמלא ביום שכולו שבת. מהרש"א ע"ז ג. ד"ה יום
  - ויכלו לשון תאוה, דהקב"ה נתאוה לבראותו. ענף יוסף ערבית לשבת - מדרש

וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם:

וְאִשְׁתַּכְלְלוּ שְׁמַיָּא וַאַרְעָא, וְכָל חֵילֵיהוֹן.

(בראשית, בראשית ב:ב)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי

- דהקב"ה יודע עתיו ונכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. רש"י – ב"ר
- כלתה ע"י שחידש מנוחה בעולם. (רש"י – ב"ר)

* דגם העדר שאר דברים א"א להיות בלא הקב"ה, ולכן אמרינן בריאה גם לענין חשך. וגם מנוחה דהוא העדר מלאכה הוא בריאת הקב"ה. מלבים הגדה

מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

- ר"ל אחר שברא מנוחה, אז שבת מכל המלאכה. מלבים הגדה
- כל זמן שהאומן עדיין אוחז בכלי, אין יודעים אם נגמר המלאכה, שמא כוונתו ליפותו יותר או להוסיף עליו. רק כשישבות ידענו דנגמר המלאכה. דובר שלום
- י"מ לשון הפסקה ולא לשון מנוחה – הפסיק בבריאת העולם אע"ג דיש בכוחו לעשותו גדול יותר. הגדת ילקוט שמעוני

וְשִׁצֵּי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה, עֲבִידָתֵיהּ דַּעֲבַד; וְנָח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה, מִכָּל עֲבִידָתֵיהּ דַּעֲבַד.

(בראשית, בראשית ב:ג)

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי

- ע"י המן שירד ב' ביום ו'. רש"י – ב"ר

וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ

- ע"י המן שלא ירד בשבת. רש"י – ב"ר

כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ

אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים

לַעֲשׂוֹת:

- כפל ועשאה בששי המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת. רש"י – ב"ר
- ר"ל הפסיק הבריאה כדי להניח לאדם מה "לעשות". לב אליהו שביבי לב א:נד
- עשה הבריאה בענין שיכול "לעשות" הכל בעצמו דרך טבע. מלבים הגדה, ענף יוסף ערבית לשבת
  * שכל דבר בבריאה יש לו כח לעשות עוד תולדות כמותו. ענף יוסף - זהר
- עשה ע"מ להמשיך לעשות, דהקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. ענף יוסף – של"ה
- רמז בהשלמת העולם להג' דברים שעליהן העולם עומד –
  * דין – "אלקים"
  * אמת – סופי תיבות "ברא לקים לעשות"

* שלום – מנוחת שבת הוא ענין שלום. דרך חיים א:יח

וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה, וְקַדִּישׁ יָתֵיהּ: אֲרֵי בֵּיהּ נָח מִכָּל עֲבִידָתֵיהּ, דִּבְרָא יְיָ לְמֶעֱבַד.

בַּחוֹל מַתְחִילִין:

סַבְרִי מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עָם

- אע"ג ששאל שאר האומות אם רוצים את התורה, א"א להם לקבל משום דהן תחת המזל ולכן אין להם בחירה גמורה, משא"כ ישראל שלא נתן הקב"ה תחת מזלות רק הם יכולים לקבל את התורה. ילקוט שמעוני – יערות דבש

וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן

- לבד הקדושה שבמצות, רוממנו גם בנימוס בדרך שאנחנו מתנהגים זל"ז משאר אומות. מלבים

וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו.

- בחר בנו מכל עם בדור ההפלגה שלא נתן לנו תחת ממשלת השרים, ורוממתנו מכל לשון ביציאת מצרים, וקדשנו במצותיו בהר סיני. ילקוט שמעוני

וַתִּתֶּן לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
(בְּשַׁבָּת: **שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וּ**)
מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה,

- משמע דאין מצות שמחה בשבת. ילקוט שמעוני

חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן,

- שמחה הוא החצי שלכם, וששון הוא החצי לה'. מלבים, ילקוט שמעוני
* דלשון שמחה קאי על הנאת הגוף, וששון על הש"ת במצוותיו. ילקוט שמעוני

אֶת יוֹם
(בשבת: **הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם**)
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה,

- בלשון רבים, שנוהג כל ז'. ילקוט שמעוני

זְמַן חֵרוּתֵנוּ

- יכוון גם על חירות הנפש. ילקוט שמעוני

(בשבת: **בְּאַהֲבָה**),
מִקְרָא קֹדֶשׁ, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם.
כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים,
(בשבת: **וְשַׁבָּת**)
וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ
(בשבת: **בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן,**)
בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ
(בשבת: **הַשַּׁבָּת וְ**)
יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.

- הזמנים נתקדשו ע"י הניסים שנעשו לכלל ישראל. אחרית שלום

(בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל, בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים, בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה.**
בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ,
וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ.

- כופלין את הענין – י"ל דהכוונה כאן לו' ימים טובים [ב' דפסח, שבועות, ר"ה, ב' דסוכות] דמותר בהן אוכל נפש, לבין יוה"כ דמלאכת אוכל נפש אסור. הגדת ילקוט שמעוני

הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁהֶחֱיָנוּ

- נתן לנו חיים בגלות. מעשה נסים

וְקִיְּמָנוּ

- שלא תשכח הקב"ה ואמונתו [ר"ל שלא תקפנו היצר להוציאנו משמירת המצוות]. מעשה נסים
  - דבלא סייעתא דשמיא, אין אדם עומד מפני היצר הרע. ילקוט שמעוני

וְהִגִּיעָנוּ

- שיכולין לעשות המצוה בפועל. מעשה נסים

לַזְּמַן הַזֶּה.

שׁוֹתֶה רֹב כּוֹס הַיַּיִן בְּהֶסֶבָּה.
כוס ראשון כנגד "והצלתי".

- דאמרינן "זמן חירותינו" דזה ההצלה מן השעבוד. מעשה נסים

עניני ד' כוסות:

- רמז מקרא "תכוסו על השה" אותיות כוסות. ילקוט שמעוני
- כנגד הד' עבירות שנזהרו ישראל במצרים – עריות, לשון הרע, לא שינו שמם, לא שינו לשונם. ילקוט שמעוני
  - נרמז באותו פסוק בר"ת "על השה" – עֲרִיות, לָשׁוֹן הָרַע, שְׁמָם, הַדִּיבּוּר. ילקוט שמעוני
  - הראשון "מקדש ישראל" שלא שינו שמותם.
  - השני שלא שינו לשונם, דמשתמשין בלשונינו לומר מגיד.
  - השלישי על ערות, דמברכין על הלחם, וגם אכילת לחם הוא כינוי לעריות.
  - הרביעי על לשה"ר, דרק הנכרים אומרים "איה נא אלהיהם", אבל יודעין אנחנו "אלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה." ילקוט שמעוני – בני יששכר

- כנגד הד' דברים שעושים הנכרים להרע להם, וכולן היו במצרים. וכנגדם הד' לשונות של גאולה –
  - לחסר ממונם עד שהן רעבים וערום.
    - והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים – המסים שעל ידם עשינו עניים.
    - זה כוס שלישי על ברכת המזון, שהשביענו כל טוב ואין אנו חסרים.
  - לצער גופם ביסורים.
    - והצלתי אתכם מעבודתם.
    - זה כוס ד' על הלל דאנו מתחילים בשפוך חמתך על הנכרים המציירים אותנו.
  - ביזוי וחרפה להשפיל יקרותינו.
    - אגאל אתכם בזרוע נטויה.
    - זה כוס שני על מגיד – שמתחיל בעבדות וסיים בגאולה.
  - חסרון שלימות הנפש, מבלתי יכולת לשמור חוקי האלקים.
    - אקח אתכם לי לעם ואהיה לכם לאקים.
    - וזה כוס הראשון של קידוש – אשר בחר בנו.. וקדשנו במצותיו. ילקוט שמעוני
- כנגד ד' דברים נמשלין לגפן:
  - ישראל – כוס ראשון, אשר בחר בנו.
  - העולם – כוס שני, יציאת מצרים הוא בריאת העולם מחדש.
  - אר"י – כוס שלישי, דעיקר ברכת המזון על אר"י.
  - תורה – כוס רביעי, הלל.

וְרָחַץ

נוֹטְלִין אֶת הַיָּדַיִם וְאֵין מְבָרְכִין "עַל נְטִילַת יָדַיִם".

כַּרְפַּס

אוכלין הכרפס כדי לפטור המרור כדי שלא יצטרך לברך ב' ברכות על ירק. רש"י "מצה זו"

- נ"ל צ"ע למה לא רצו לברך ב' ברכות על ירק?
  - לולא דברי רש"י אפשר לומר דלא רצה לברך על דבר מר. נ"ל
- ולכן א"צ לאכול ממנו כזית. רש"י
- ולכן אין אוכלין אותו בהסיבה. רש"י

טובלין במי מלח:

- דמלח הוא מדת אש וחמימות, ומדת מים דהוא ב' דברים הפכיים, כמו שעשה הקב"ה במצרים דין למצריים ורחמים לישראל. ילקוט שמעוני

טוֹבְלִין כַּרְפַּס פָּחוֹת מִכְּזַיִת בְּמֵי מֶלַח, וּמְבָרְכִין.

אם אין לו ירק מלבד מרור, יברך כאן בפה"א ואכילת מרור ויאכל כזית. וכשיגיע ל"מרור", יאכל עוד הפעם בלא ברכה. של"ה לגבי מרור

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

יַחַץ

בַּעַל הַבַּיִת יִבְצַע אֶת הַמַּצָּה הָאֶמְצָעִית לִשְׁתַּיִם וּמַצְפִּין אֶת הַחֲצִי הַגָּדוֹל לַאֲפִיקוֹמָן.

חולקין המצה כדי שיהא "לחם עוני". ומה דאמרינן דבפסח מברכין על הפרוסה – רק היכא דיש לפניו שלימה ופרוסה, אבל אם הביאו לפניו שלימה, אין לפרסו כדי לברך על הפרוסה. ולכן חולקין המצה קודם ההגדה ולא בשעת הברכה – כדי שכשיגיע לברכת המוציא כבר נמצא לפניו פרוסה ושלימה. ריטב"א ר"ה כט. ד"ה ושמעינן

טעם שטומנין את האפיקומן:

- שלא לביישו כשמברך רק על הפרוסה השני. ילקוט שמעוני
- כדבר המשומר – ושמרתם את המצות. ילקוט שמעוני
  - גם דורשים ושמרתם את המצוות – ג"כ זכות שלהם שמורים לעוה"ב. נ"ל

מַגִּיד

מְגַלֶּה אֶת הַמַּצּוֹת מַגְבִּיהַּ אֶת הַקְּעָרָה וְאוֹמֵר בְּקוֹל רָם:

נראה דאינו יוצא מצות סיפור ע"י אמירת ההגדה, אלא צריך לבאר אותו לנשים וקטנים. ריטב"א "ושאינו יודע לשאול"

- המנהג לומר "הא לחמא עניא" ו"מה נשתנה" בלעז, וטוב לומר כל המגיד כן כדי שיבינו הכל. כלבו

<u>הטעם דאין ברכה על סיפור יציאת מצרים</u>:

- דסיפור יציאת מצרים תלויה על מצות אכילת מצה [עיין פסחים קטז:, וגם פי' ל"לחם עוני"], ולכן מברכין על העיקר ופוטרין את הטפל. שבחא דמרא
  - ואע"ג דאם אכל הטפל תחילה צריך לברך, רק במאכל משום דאסור להינות מעוה"ז בלא ברכה, אבל לא בברכת המצוות. שבחא דמרא
    - צ"ע, דא"כ למה מברכין על בדיקת חמץ ולא להמתין עד ביעורו דהוא עיקר המצוה. נ"ל
- כבר יצא עיקר חיוב בקידוש, וכל מגיד הוא רק בגדר "כל המרבה לספר". ילקוט שמעוני – שמחת הרגל

<u>הא לחמא עניא</u>

מגביהין את הקערה לרמז על "מאשפות ירים אביון" דכך עשה הקב"ה ביציאת מצרים. ילקוט שמעוני

יש בו כ"ח תיבות, דבכח גדול הוציאנו ממצרים. יעב"ץ

אפשר דכל טעם ההכרזה כדי שישאלו התינוקות כשמסלקין השלחן, דאין דרכם להכיר שהיה מסודר מתחילה וכו', אלא מאחר דמכריזין דהוא זמן לאכול, ואח"כ אמרינן "לשנה הבא" דרגילין לעשות רק בסוף ואח"כ מסלקין השלחן קודם אכילה, אז ישאלו. מלבים

<u>כולו בלשון תרגום</u> חוץ מ"לשנה הבא," ו"לשנה הבאה בני חורין".

- תרגום בדרגא קצת למטה מלשה"ק. עכשיו אנו בגלות משתמשין בלשון תרגום. וה"ה בין גאולת מצרים עד קבלת התורה היינו בבחינת לשון תרגום, דהוא עדיין בכלל "ורוממתנו מכל הלשונות". של"ה
- כדי שלא ישמעו האומות "כל דכפין" ויבאו. רש"י
- כדי שלא ישמעו המלאכים.
  - י"מ כדי שלא יכנסו רוחות הטומאה. ריטב"א – י"א
    - צ"ע, מי יאמר דנכנסו רק ברשות. זבחי פסח
    - עו"ק, הלא הלילה הוא ליל שימורים. זבחי פסח
  - י"מ שלא נתקנאו דאינן רשאין לומר שירה ביציאת מצרים. הובא בזבחי פסח
    - צ"ע, דזה רק באותו לילה, אבל לא בפסחים הבאים. זבחי פסח
      - יש לעיין מנליה לחלק בין אותה לילה לכל פסחים הבאים. נ"ל
    - עו"ק, דלא היתה אפי' בליל ט"ו, אלא בשעת קריעת ים סוף! נ"ל
    - עו"ק, דא"כ הו"ל לעשות שינוי בהלל דהוא השירה. זבחי פסח
  - י"מ שלא יקטרג לומר דאין אנו ראויין לגאולה. ריטב"א
    - כעין זה – אין אנו ראויין לומר שירה, דאכלנו פת עכו"ם במצרים. ילקוט שמעוני – חיים לראש
  - צ"ע דמלאכי השרת מבינין כל ע' לשונות. זבחי פסח
    - זה תלוי על מחלוקת [עיין במקומו] לענין אם מבינים לשון ארמי או רק דאין נזקקין לו. נ"ל
- משום דהוא תיקון האמוראים דדברו בהאי לשון. ריטב"א
- כדי שכ"ע יבינו.
  - י"מ כדי שיבינו הנשים וטף. כלבו, יעב"ץ
  - י"מ כדי שיבינו העניים ויבאו. זבחי פסח, מלבים, ילקוט שמעוני – אברבנל
  - אבל "לשנה הבאה" אומרים בלשה"ק כדי שלא ישמעו הנכריים ויחשבו שאנו מורידין בהן. כלבו, יעב"ץ, ארברבנל
    - וזה להפך ממש"כ הריטב"א דהאומות אינן מבינין ארמי! נ"ל
    - צ"ע, דא"כ הו"ל לומר "מה נשתנה" בארמי דשייכין יותר להן. זבחי פסח
      - י"מ דאה"נ, הוא רמז דצריך לבאר כל ההגדה בענין שכולם מבינין. ילקוט שמעוני – אזור אליהו
- להראות דלא אומרים אותו בזמן בית המקדש. מעשה ניסים – רמב"ם

הָא לַחְמָא עַנְיָא

- בא לפרש לתינוקות למה חולקין המצה. רשב"ם, כלבו
- מתחיל בה"א –
  - רמז דמתוך ה' דברים נגאלו אבותינו – זכות אבות, הקץ, רחמים, צרה, תשובה.
  - א"נ בזכות ה' דברים – פסח, מילה, תורה, משכן, חנניא מישאל ועזריא, דורו של ישעיהו.
  - א"נ דבשביל שהיו גדורים מהערויות שיש לה ה' שמות – ניאוף, זנות, ערוה, זימה, תבל. ילקוט שמעוני
- גמטריא "לחמא עניא" = רד"ו שנים שאכלו מצה במצרים. ילקוט שמעוני
- ע"פ הפסוק [דברים טז:ג] "לחם עוני". ושם כתבתי:

↓↓↓↓↓

- שמזכירין את העוני במצרים. רש"י
- שעונין עליו דברים. פסחים קטז.
- ד"א מה עני דרכו בפרוסה... ד"א מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה. פסחים קטז.
  - דאין לעניים פנאי לחמץ עיסתן. יעב"ץ הגדה
- דהוא קשה להתעכל, ועניים אוכלין כדי שא"צ להוציא כ"כ על מזונתן. יעב"ץ הגדה, זבחי פסח
- שיעורו עשירית האיפה כמנחת עני. רש"י הגדה
  - צ"ע דמה שייכות שיעור עשרון למצה בפסח? ריטב"א הגדה
    - אפשר דמנחות ג"כ נעשין ממצה. נ"ל
    - י"א דמצה בפסח הוא במקום קרבן תודה על הנסים שנעשו לאבותינו. נ"ל
  - צ"ע, דא"כ הו"ל לכתוב "קרבן עני" או "עיסא דעני", ד"לחם עוני" משמע דהוא בעצם הלחם ולא רק שיעור. זבחי פסח
- דהוא כעני – שאינו מצליח ועלה ונתגאה כמו חמץ. ריבט"א הגדה, זבחי פסח
- דאנו בבחינת עני שאין לנו שום זכויות. חת"ס הגדה
- מצה רמז ליצ"ט, ונקרא "איש מסכן" דהוא עני. הגדת ילקוט שמעוני – אריז"ל
  - ולכן חמץ דהוא רמז ליצר הרע אסור אפי' במשהו, דבתחילה היצה"ר דומה לחוט של שערה וכו'. הגדת ילקוט שמעוני
- שאין בו טעם, וגם עני אינו יכול לברר מאכל טעים לו, אלא כל הבא לידו צריך לאכול. הגדת ילקוט שמעוני – מאור ושמש

↑↑↑↑↑

- יש גורסין "כהא לחמא עניא אכלו אבהתנא". יעב"ץ
  - וי"א דיכול לומר "הא" אע"ג דאין זה אותה מצה, כמו דמצינו בצנצנת המן. חת"ס – מט"מ
    - ר"ל דהתם מראין אותם המן אבל מדבר עמם לענין המצה שהוציאו ממצרים [עיי"ש].
- ראשי תיבות, "לעד", דגם לעתיד יהיו מזכירין ליציאת מצרים. יעב"ץ
- מתחילין בלחם – נראה דקאי על כל הסעודה. ואומרים להעניים דבאמת כולנו שווים וא"צ להיות מבוייש לבא. זבחי פסח
  - ועושין כן כדי שהתנוקות ישאלו כשמסירין את השלחן, דנראה דאנו רוצים להתחיל הסעודה ולזמן אורחים, ואח"כ נתחרט. זבחי פסח

דִּי אֲכָלוּ אַבְהָתָנָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם.

- בליל פסח. יעב"ץ
- יש לעיין, דעיקר אכילת מצה משום מה שאכלו אחר הגאולה?
  - ונראה דגם לאחר שנתגרשו ממצרים, עמדו על הגבול עד הבקר. יעב"ץ
  - י"ל דכוונת בעל ההגדה לומר דעכשיו שאנו בגלות, מצות מצה שנשאר לנו הוא כמו המצה שאכלו במצרים בשעת הגלות. שבחא דמרא
    - ועל זה שואלין, א"כ למה רק "דכפין ייתי וייכול" דאיסור אכילה ערב פסח רק כדי שלא ישכח להקריב קרבן פסח. והתי' – השתא הכא לשנה הבא – מהרה יבנה ביהמ"ק... שבחא דמרא

* י"ל דרק מצות מצה כל ז' מחמת מה שאכלו אחר הגאולה, אבל חיוב ליל ראשון נצטוו גם מקודם. ויש בו המעלות דצריך להיות לחם עוני [לא עשירה] ולשמה, ואכלו בחפזון.
  - דמצה זו הקדמה למצוות, דצריך למעט בתענוגי עוה"ז ולעשות אותם בזריזות ורק לשמה כדי שיש לו כח לעבודת השם. יד חזקה
  - ואם עושים כן, זכינו לגאולה, דעיקר הגלות משום ביטול תורה. יד חזקה
* "בארעא דמצרים" ר"ל דגם יש גלות הנפש. משא"כ עכשיו אין לנו אלא גלות הגוף, ו"כל דכפין..." יכולין לספר יציאת מצרים לחזק הנשמה. חת"ס
* מקדימין בזה שלא לבייש העניים, דהוה כאילו עיקר ההכרזה כדי להזכיר כולם לצאת ידי מצות מצה. מלבים

כָּל דִּכְפִין יֵיתֵי וְיֵיכֹל,

* כל לרבות נכריים, דמאחר דמכריזין לעניי ישראל, מפרנסין עמהן עניי עכו"ם. יעב"ץ
  * דלא כמ"ד לעיל דאמרינן בלשון ארמי כדי שלא יבינו. נ"ל
  * וממשיכין "כל דצריך ייתי ויפסח" לישראלים דצריכין לעשות המצוות. יעב"ץ
* צריך להיות רעב בערב פסח כדי לאכול המצה בתיאבון. רש"י, ריטב"א, ילקוט שמעוני
* אמרינן כן להראות החילוק בין כשהיינו במצרים ואין לנו אלא מאכל מצומצם, ועכשיו יכולין אנו להזמין אחרים. ריטב"א
* כדי לאכול בחיפזון אפי' אותן שלא הכינו. רשב"ם, כלבו
* עכשיו אין אנו בבחינת עני, דיש לנו זכויות, ויש לנו מה להשפיע על פמליא של מעלה. חת"ס
* זה זכר לחגיגה, לעשות שמחה ע"י משמח העניים. זבחי פסח
* זה אנינות על הגלות, דעכשיו אין צריכין אנו להבחין בין טמא לטהור וכל דכפין ייתי. זבחי פסח, ילקוט שמעוני
* י"מ דכל זה הוא דוגמא למה שעשו במצרים – דבעה"ב נותן לכל בני ביתו ואמר להם כל דכפין... השתא הכא... זבחי פסח
* גלות בא ע"י שלא עשו חסד זל"ז, וגם הגאולה בא ע"י שכרתו ברית לעשות חסד זע"ז. ולכן אמרינן דאם אמרינן "כל דכפין ייתי וייכול", אז לשנה הבא בירושלים. ילקוט שמעוני
* אומרים כן רק אחר שאמרנו "הא לחמא עניא", כדי שיבינו האורחים למה אין אנו נותנין להם מזונותיהם לפי כבודם. ילקוט שמעוני – שמחת הרגל
* אומרים כן דוקא בפסח, דבה נידונין על התבואה. ילקוט שמעוני

כָּל דִּצְרִיךְ יֵיתֵי וְיִפְסַח.

* יטול צרכי הסדר – חרוסת, כרפס וכו'. כלבו
* האפיקומן, דבגלות א"צ להיות מנויין עליו מקודם כמו בקרבן פסח. של"ה
  * ואומרים כן כמו קינה אחר החורבן. רק מסיימין בדברי נחמה – השתא הכא וכו'. מעשה נסים
* דכל אדם עשה עצמו כמו שצריך לאחרים לגבי פסח. רש"י. וצ"ע כוונתו.
* דראוי ליטול מצדקה לקיים הלכות פסח, אפי' לר"ע. ריטב"א
* נראה דתחילת תקנת הכרזה זו בבבל, ואח"כ בזמן בית שני הוסיף מילים אלו, ועכשיו אמרינן הכל ביחד, דאילו באר"י לא היו אומרים "השתא הכא וכו'." מלבים
* צריך לאכול הפסח על השובע. ולכן כל דכפין ייתי וייכול תחילה כדי שיכול לאכול הפסח על השובע, אבל אם כבר אינו רעב וא"צ אלא הקרבן פסח יכול לעשות כן מיד. ילקוט שמעוני

הָשַׁתָּא הָכָא,

- ויש גורסין "הא שעתא הכא". ריטב"א

לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל.

- ואז אין אנו יכולין להזמין עניים בשעת הסדר, דאז אוכלין הקרבן פסח דאינו נאכל אלא למזומנין. יעב"ץ
  - י"מ דגם להסעודה, דבזמן המקדש א"א להזמין שמא יתרבה עניים ולא יהיו שבעים לאכילת הפסח, משא"כ בזה"ז אפי' אם אין מספיק לכל העניים הבאים ולא יהיו שבעים שפיר דמי. ילקוט שמעוני – מעשי ידי יוצר
- בזה מתרצין למה עושין שמחה כ"כ ומזמנין אחרים אע"ג דאנו בגלות. דהוא משום דלשנה הבא אם אנו רצים יכולין להיות בארץ ישראל אפי' תוך הגלות, דאין אנו עבדים והנכריים מכירין אנו כבני אדם חפשיים. יעב"ץ, מעשה ניסים
  - כעין זה כתב חת"ס – דבמצרים אין לנו כח לקרב הגאולה, משא"כ בגלות זה יכול לקרב ע"י צדקה, ולכן אמרינן "כל דכפין...".
    - כ"כ בזבחי פסח, דבזכות צדקה הזאת יגאלנו.
- כך אמרו להם משה במצרים. רש"י, כלבו
  - וברש"י כתב, וכן אנו אומרים "השתא עבדי..."
  - אבל בכלבו נראה דגם זה מה שאמרו במצרים.
- דאין ליקח מצוות אלא בכסף ולא בחנם [דיש בזה משום סיטרא אחרא], ולכן אמרינן כאן דכל דצריך יתיה ויקבל בהלואה, ולשנה הבאה כשיקבל חלק בארץ, יפרע. חת"ס

הָשַׁתָּא עַבְדֵי,

- י"מ דבאנו לבאר למה בפועל אין פותחין הבית עכשיו לעניים, והתי' משום דהשתא עבדי ויראין שהרבה עלינו הגויים יותר מדאי. יעב"ץ

לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין.

- אע"ג דאין אנו מזמנין אז, לא יהיה הפסד להעניים, דכל הטעם שהן עניים משום דהשתא עבדי, אבל לשנה הבא לא יהיו עבדים. יעב"ץ
- "בארעא דישראל" גאולת הגוף, "בני חורין" גאולת הנשמה. חת"ס
- כפילות לשון – דנחלקו חז"ל אם גאולה העתידה יהיה בתשרי או בניסן, וידענו דסוף שעבוד יהיה ו' חדשים קודם גאולה שלימה [כמו ביציאת מצרים]. וע"כ לא נגאלו בניסן זה, ולכן יש ב' אפשריות – או שיפסוק השעבוד בתשרי ולשנה הבא בארעא דישראל, או שעכ"פ יפסוק השעבוד בניסן הבא ולשנה הבאה בני חורין. מעשה ניסים
- אין זה תפילה אלא ביאור למה עושין פסח שלא בירושלים – אמרינן דאי"ה לשנה הבא יהיה בירושלים כתיקונו, אבל עכשיו א"א משום דהשתא עבדי. זבחי פסח
- כל יום צריך אדם לראות עצמו כאילו יצא ממצרים, ועכשיו הוא במדרגת חו"ל ולשנה הבא באר"י, וכן בכל שנה, איזה מדרגה שהגיע אליו לראותו כאילו הוא חו"ל, ולהשתדל לשנה הבא להיות במדרגה גבוה יותר. חתם סופר על מעשה בר"א
- השתא הכא כנגד הגולים בחו"ל, והשתא עבדי כנגד הגולים באר"י. ילקוט שמעוני – גבול בנימין

<u>פי' שבחא דמרא על זה</u> – אע"ג דאין לנו קרבן פסח, ולכן אוכלין המצה כעין מה שאכלו בשעת גלות ולא בשעת גאולה [עם הקרבן], עדיין אוכלין המצה רק בתיאבון "כל דכפין". והטעם לזה משום דנוהגין

כאילו צריכין לעשות פסח, גזירה כשיבנה ביהמ"ק לשנה הבא, שמא יאמרו אשתקד אוכלים כל ערב פסח, ה"ה בשנה זו.

מה נשתנה

סדר מגיד – שאלה, תשובה, הודאה להקב"ה.

- ועושים זה ד' פעמים – ד' אופנים להגיד לבנים.
  - מה נשתנה, עבדים היינו, ברוך המקום. דרך סיפורים, גאולת הגוף.
  - כנגד ד' בנים ד' שאלות, מתחילה עובדי ע"ז. דרך סיפורים, גאולת הנפש.
  - צא ולמד מה בקש לבן הארמי, דרשות מן הפסוקים, דיינו. דרך דרשות של פסוקים.
  - מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, וכו', לפיכך. דרך ראיית דברים.

מַסִּיר הַקְּעָרָה מֵעַל הַשֻּׁלְחָן,

- יש בזה זכרון שכל אדם סופו למות, ופעמים יהיה גם קודם האכילה – ר"ל בעת בחרותו. של"ה
  - יש לעיין למה עושין רמז זה דוקא כאן. נ"ל
- יש מסירין קודם הא לחמא עניא. אבל הנכון להסיר אותו כאן, ושואל הבן, ואח"כ מחזירין אותו ושואלין "מה נשתנה". רש"י
- יש מכסין המצות במקום להסירם. ערוה"ש תעג:כא

מוֹזְגִין כּוֹס שֵׁנִי

- אין מוזגין קודם "הא לחמא עניא", משום דאין מרימין הכוס בו. רש"י
  - ויש לעיין, למה באמת אין מרימין בו! נ"ל
  - עוד יש לעיין, דלפי מנהגינו נראה דאין מרימין הכוס ב"מה נשתנה"?

וְכַאן הַבֵּן אוֹ אָחָד מִן הַמְסֻבִּים שׁוֹאֵל:

- לא כעובדי ע"ז דאין שואלין שאלות, משום דאין להם שום תשובות. אנו רוצים שהבנים ישאלו משום דיש תשובות. ע"פ ילקוט שמעוני על הא לחמא עניא

[יש לעיין דיש פי' של"ה על מה נשתנה, אבל בדפוס שלפני הוא משובש.]

מַה נִּשְׁתַּנָּה

- "מה" ר"ל שרצה לדעת הסיבה, משא"כ "למה" הכוונה שבאמת ראוי להיות להיפך. ילקוט שמעוני
- השאלה על הסתירות בדבר. יעבץ, ילקוט שמעוני - אברבנל
  - ולכן לא שואלין על הד' כוסות, דאין בהן אלא רמז לחירות. יעב"ץ
  - וכן אין שואלין על אכילת הפסח. יעב"ץ
    - צ"ע, דהלא בזמן המקדש היו שואלין על הפסח? נ"ל
  - ומתרצים – עבדים היינו וכו'. ילקוט שמעוני – אברבנאל
- י"מ דבאים לפרש למה גלות זה [לילה] קשה יותר משאר גליות –
  - מצה – לשון מצה ומריבה, שאין שלום בינינו.
  - מרור – שרצים אחר ממון – בשאר גליות אנו מסתפקין במיני ירקות, וגלות זה כולו ממון דממרר את החיים.
  - טיבולין – ריצה אחר תאווה, ואין לנו מדת הסתפקות.
  - הסיבה – דכולנו בעלי גאוה. ילקוט שמעוני – עוללות אפרים

- כעין זה באחרית שלום, אלא בסגנון אחר – בגלות זה כולנו עניים [מצה] ויש רק צרות [מרור]. והטעם משום רדיפת תאוה וגאוה.
  - י"מ דאינו דרך שאלה, אלא כמו "מה רבו מעשיך". ערוה"ש כא

הַלַּיְלָה הַזֶּה

- ר"ת המ"ן, דגם נס פורים נעשה בליל פסח. ילקוט שמעוני

מִכָּל הַלֵּילוֹת?

נראה דעיקר מצות סיפור יציאת מצרים ע"י פירוש המצוות של מצה ומרור, ולכן שואלין עליהן. ומאחר דשואלין על ב' מדאורייתא, שואלין נמי על ב' דרבנן ובוררין ב' שרואין אותן כבר בתחילת הסדר. מעשה נסים

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חָמֵץ וּמַצָּה,
הַלַּיְלָה הַזֶּה - כֻּלּוֹ מַצָּה!

- דיש בו סתירות, דמצה השלמה ענין מעלה וכבוד, והפרוסה על עוני ושעבוד. יעב"ץ
- ר"ל דבאמת כל הלילה יש לנו לאכול מצה, דעיקר הגאולה רק מחצות, ולמה תקנו לאכול דוקא קודם חצות? שבחא דמרא
  - * תי' – עיקר גאולה בלילה, וממתינן עד חצות כדי שיכול להיות מכת בכורות. שבחא דמרא
    - לא גמרו הד' מאות שנה, ולכן ראוי לחזור למצרים. אבל אחר מכת בכורות אין חוזרין דאינו מכה אומה ב' פעמים. שבחא דמרא
      - [צ"ע, הלא מסקנת הגמ' דכן מכה אומה ב"פ, וראיה ממצרים עצמו! נ"ל]
    - נמצא גאולה התחיל בלילה ונגמר בחצות. שבחא דמרא
- מצה הוא כמו לחמי תודה דמביאין על הנס של יציאת מצרים, ומאי שנא משאר לילות דיש בלחמי תודה גם חמץ. ילקוט שמעוני
- הלילה הזה ולא "הזאת", דשואלין למה מצוות אלו נוהגות דוקא בלילה, דבדרך כלל המצות התלויות בזמן חייבין דוקא ביום [ולכן בדרך כלל יום בלשון זכר דחייב במצות עשה שהזמן גרמא, ולילה לשון נקבה שאין בו מצוות זמניות]. ילקוט שמעוני – גר"א

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׁאָר יְרָקוֹת, -
הַלַּיְלָה הַזֶּה מָרוֹר!

- עם שאר ירקות, דהמרור סימן לעבדות, ושאר ירקות לחירות. יעב"ץ
- גרסת רש"י "כולו מרור".
  - * ופי' דאע"ג דאנו אוכלין גם שאר ירקות, כולן חשובין מרור שעשה לנו במצרים, ומה שאנו אוכלין בשאר הלילות אפי' מרור הוא מתוק ["טוב ארוחת ירק ואהבה"]. רש"י
  - * ר"ל בתחילת סעודה אין אוכלין אלא מרור, משא"כ בשאר לילות אוכלין דברים מתוקין בתחילת הסעודה. ריטב"א
- גרסתינו "מרור" – דאינו כמצה דבא לאפוקי חמץ, אלא יכול לאכול שאר ירקות אחר אכילת המרור. ילקוט שמעוני

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מַטְבִּילִין אֲפִילוּ פַּעַם אֶחָת,

- ר"ל דאין אנו מטבילין קודם הסעודה כלל. ריטב"א, כלבו
- יש גורסין "אין אנו חייבין לטבל" אבל הוא טעות. רש"י

הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים!

- א' קודם הסעודה דרך גדלות לגרר תאות אכליה, והשנית תוך הסעודה דרך שפלות. יעב"ץ
- א' כנגד טבילת כתונת של יוסף בדם דגרם הגלות, וא' כנגד טבילת איזוב בדם דגרם את הגאולה. ילקוט שמעוני
- א' בחרוסת זכר לי' מכות דהיו במצרים במקום השעבוד, וא' במי מלח זכר לניסים על הים. ילקוט שמעוני – אשל ברמה

שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין,
הַלַּיְלָה הַזֶּה כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין!

- אפי' כשאוכלין המצה דהוא רמז לעבדות. יעב"ץ
- הקב"ה מסיב אותנו למדבר כדי שיהיה לנו חרות מהבלי העולם. ולכן כלנו אפי' עניים מסובין. חת"ס
- דכך אכלו במצרים, דאוכלין יותר מהר בהסיבה, ואכלו בחפזון. ילקוט שמעוני
- לשון "כולן" אע"ג דאין נשים ותלמידים מסובין – הכוונה דאפי' בארצות דאין הדרך לאכול מסובין, בלילה הזה מסובין. ילקוט שמעוני
  - י"מ אפי' עני שאין לו על מה להסב, ואינו דרך חירות. ילקוט שמעוני
  - דאפשר דצריך הסיבה כדי לעשות קביעות כדי שא' יכול להוציא אחרים, אבל קיי"ל דאם מקצתן מסובין א' מברך לכולן, ולכן עדיין אין אנו יודעין למה עכשיו כולנו מסובין. ילקוט שמעוני – פני משה
- אינו במשנה –
  - דהמשנה כשיטת ראב"ע דצריך לגמור קודם חצות, ולכן מסובין כדי לאכול במהירות. אבל בעל ההגדה ס"ל כר"ע דיש כל הלילה, וא"כ למה צריך להסב. ילקוט שמעוני
    - צ"ע, דבין כך ובין כך צריך לגמור בתוך כדי אכילת פרס! נ"ל
  - דהמשנה בזמן הבית דאוכלין הקרבן פסח, וזה ודאי צריך להיות מסובין דרך גדולה, דכל קרבנות נאכלות דרך גדולה. משא"כ בזה"ז צריך טעם אחרת למה מסובין. ילקוט שמעוני

אין שואלין על הד' כוסות.

- נראה משום דשואלין על דברים המורים על הגלות או הגאולה בהדיא כגון מצה ומרור דהן גלות, וטיבול והסיבה דהוא גאולה. וטעם לזה כדי שירגיש בנ"א בדבר ויאמר ההגדה בלב שלם. משא"כ ד' כוסות, נהי דמרמזין לד' לשונות גאולה, אין רואין בעצמן שום סימן גלות או גאולה. מלבים

מַנִּיחַ אֶת הַקְּעָרָה עַל הַשֻּׁלְחָן. הַמַּצּוֹת תִּהְיֶינָה מְגֻלּוֹת בְּשָׁעַת אֲמִירַת הַהַגָּדָה.

עבדים היינו

ניגון

יש מחלקות בגמ' מה "מתחילין בגנות" – מתחילה אבותינו עובדין ע"ז או "עבדים היינו". ובאמת כ"ע מודה דצריך להזכיר שניהן, ופליגי רק לענין מה להזכיר ראשון – כסדר המעשה או בתוקפו של נס. ואנו קיי"ל דאמרינן תחילה "עבדים היינו". ריטב"א

י"מ דזה תשובה לשאלת "כולנו מסובין", דהוא סימן חירות. ילקוט שמעוני – לחה"פ

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם,

- למלך רע, ובמדינה רע. זבחי פסח
  - מלך רע – ולכן נקרא "פרעה" דהוא "פועל רע" ו"פה רע". זבחי פסח
  - ומצרים לעולם לא יצא ממנו עבד. ולכן הוזכר "מצרים" נ' פעמים בתורה, דצריך נ' שערי בינה להוציא ישראל משם. זבחי פסח
  - י"מ מקום גרוע ולמלך גרוע שמתפרנס מקברי מתים. אחרית שלום
- בני לויים היו עבדי פרעה עצמו וזה גדולה להן. אבל שאר כלל ישראל היו עבדים למצריים דהן הפחותין שהן מבני חם.
  - ומטעם זה אנו עושין דברים הפכיים, דיש ב' הפכיים זה במצרים. יעב"ץ
  - יש לעיין, הלא גם פרעה מחם. נ"ל
- סיבת גלות מצרים להעלות הניצוצות [המצריים שהן גלגולים מקרי של אדם הראשון ק"ל שנה] והן הן הערב רב. ובאמת רק הם שעבדו מצריים בפרך משום דעיקר טעם השעבוד משום דלא רצה שהעלו אותן מצריים עמנו. אבל שאר כלל ישראל לא היו עבדים אלא בשבילם. וזה הכוונה "במצרים" – בשביל אותן מצריים. יעב"ץ
- עיין מש"כ המלבים לענין שם "מצרים" ולא הבנתי כל צרכו.

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם

- זה תי' לכל הקושיות – טעם עיקרי שאנו עושין המצוות משום שגזר הקב"ה עלינו. וכמו כשהיינו עבדים לפרעה צריכין לשמוע לדבריו, ה"ה עכשיו שאנו עבדים להקב"ה. מעשה נסים
  - ולכן חייבים אנחנו לעבוד הקב"ה, כדין מי שקונה עבד מאדון אחר. ערוה"ש תעג:כב
    - וזה הסיבה שאנחנו צריכים לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ונקנה להקב"ה ומשעובד לה' לתורתו. ערוה"ש
- זה טעם הדברים ההפכיים, דבתחילת הלילה היינו עבדים, ולבסוף יוציאנו ה'. זבחי פסח, ילקוט שמעוני - אברבנאל
  - וראיה דזה עיקר השאלה, במה דאין נותנין אלא תי' זה, ולא טעמים פרטיים למצה ומרור וכדומה. זבחי פסח
- הסיבה של גלות וגאולת מצרים הוא הכנה לקבלת התורה - להראות דיש הנהגה של למעלה מן הטבע דיכול ישראל לזכות בו ע"י קבלת התורה. יד חזקה

בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה.

- ביד חזקה כנגד מזל צדק. בזרוע נטויה כנגד מזל מאדים. דהיינו עבדים במזל צדק, ובסוף מזל צדק התחיל הגאולה ועצם הגאולה במזל מאדים. וזה יד חזקה של הקב"ה לשדד מערכת כח מאדים. ובזה הראה הקב"ה כוחו לנצח הוראות השמימיות ולנגדם. יעב"ץ
- ביד חזקה כנגד הערב רב דבלא יד חזקה לא היה פרעה מניחין אותן ללכת בשום אופן. ובזרוע נטויה כנגד שאר כלל ישראל. יעב"ץ
- יד חזקה על המזלות, וזרוע נטויה על שרי עליון. דלפי מערכה עליונה א"א להם לצאת. זבחי פסח

- יד חזקה = בכפייה. מלבים
- זרוע נטויה = שלא נשאר ספק דהקב"ה עשאו. מלבים
  - וזה צורך גדול לכלל ישראל כדי לנתקם מע"ז של מצרים. מלבים
- י"מ ע"י יד חזקה של פרעה שהכביד העבודה, ועי"ז יכולים להשלים הד' מאות שנה מוקדם. אחרית שלום
- עדיף לנו לצאת כך, ולא עשה הקב"ה שמניח פרעה לנו לצאת ברצון.
  - דאילו יצא ברצון עדיין משעובד ע"י הכרת הטוב לרבו הראשון, וגם בוש להזכיר שמתחילה היה עבד.
  - משא"כ כשהוציאנו הקב"ה בנסים, מראה שבדין אין אנו ראויין להיות עבדים כלל.
  - וזה כוונת ההמשך – אילו הקב"ה גרם שפרעה מניח אותנו לצאת ברצון, עדיין אנו משעובדין בענינים אלו. אבל עכשיו אנחנו יכולים להרבות בסיפור היציאה ולהיות משובח. ילקוט שמעוני – מעשי השם
- יד חזקה = לענש עוברי רצונו בכח. זרוע נטויה = להפחיד ישראל כדי שיעשו רצונו. יד חזקה

וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, הֲרֵי אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם.

- דאין אנו נגאלין אלא בזכות אבות, ואם לא היה זכותם מספיק אז, כ"ש בזה"ז מחמת ירידת הדורות. יעב"ץ
  - יש לעיין, דהלא ירידת הדורות הוא רק ממעמד הר סיני? נ"ל
    - נראה כוונתו, דאילו לא יצאנו לא יהיה קבלת התורה, רק זכות אבות, וכל שמרחיקין מן האבות ודאי יפחות הזכות. נ"ל
- עיין פי' הריטב"א איך אמרינן כן אם באמת כבר נשבע לנו להוציאנו, ולא הבנתי תירוצו.
- זה תי' לשאלות במה נשתנה – דלמה אנו עושין דברים לזכר יציאת מצרים, משום דנוגע גם לנו. רשב"ם, כלבו
- ר"ל אילו לא הוציאנו ביד חזקה, יכולין אנו לירד לגלות לעולם, דביציאת מצרים אין לנו אלא זכות אבות, אבל עכשיו שהוציאנו בנסים גלויים יש לנו טענת חילול ה' אם לא הציל אותנו. מעשה נסים
- אין זה חיוב לראות את עצמו וכו', דזה לקמן. רק להראות גבורת הקב"ה דעשה דבר שא"א להיעשות בענין אחר. זבחי פסח
- לשון "משועבדין" ולא "עבדים" –
  - ר"ל תחת ידם לעשות כל מה שרוצים, אפשר אפי' פחות מעבדים.
  - י"מ משעובדין בנפש, אבל בגוף כבר הפסיק העבודה מראש השנה.
  - י"מ "משעובד" ר"ל ע"פ דין, דאילו ירדנו לשער נ' של טומאה, ע"פ דין ראוי אנחנו להיות עבדים. ילקוט שמעוני – רש"ק
- י"מ דאילו הקב"ה לא מקדים יציאת מצרים, יהיו שם עוד ג' דורות – כל דור הוא ע' שנה, והיוצאים הן בני כ' – עוד נ' שנים "אנו", ע' "ובנינו", ועוד ע' "ובני בנינו". ילקוט שמעוני – בנין אריאל
  - ג' דורות, דבלא הוצאה ע"י הקב"ה לוקח ג' דורות להסיר זוהמת מצרים. ילקוט שמעוני – מעשה בר"א
- אילו לא הוציאנו הקב"ה בעצמו אלא ע"י שליח, לא יהיה גאולה שלימה, כמו בשאר גאולות דעדיין היינו משעובדין לנכרים וגם חוזרים לאותן גליות לאחר זמן. ילקוט שמעוני – מעשה דר"א

וַאֲפִילוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ זְקֵנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרָיִם.

- מה ההו"א לפוטרם? י"ל דצדיקים מושלים על דרך הטבע, ולכן הו"א דאין ניסים גדולים עושה בהן שום רושם, קמ"ל דמאחר דעדיין לא ניתנה תורה ולא המשיל הקב"ה ישראל על הטבע, הניסים באותו זמן הן כולו מתוך אהבת הקב"ה לישראל. שבחא דמרא
- מצוה דרבנן. אבל אם יש בן לשאול, אז הוא מדאורייתא. יעב"ץ
- ר"ת "ביד חזקה ובזרוע נטויה" שוה לר"ת "יודעין, חכמים, זקנים, נבונים." דרק במה שהקב"ה עשה זאת למצרים העמיד אלו לישראל. והיא שעמדה... חת"ס
  - מה שיש לנו חכמים נבונים וכו', ע"פ מש"כ חז"ל, "ואף גם זאת לא מאסתים וגו' שהעמדתי להם חכמים של בית רבי וכו'." ומעלה זה שיש לנו בגלות המשך מיציאת מצרים. חת"ס
  - יש לעיין לפ"ז הלשון "ואפילו". נ"ל
- דצריכין למצוא איך כל פרט ופרט הוא טובה להם בזמנם וגם לנו עכשיו, "כי לעולם חסדו". מעשה נסים
- חכמים בידיעת הטבע, נבונים בידיעת מזלות, וזקנים יודעים התורה בידיעת הנהגת ניסית – דאלו ג' דברים שבהן יכולים לראות כח הקב"ה. אחרית שלום
- ד' לשונות של חכמה כנגד הד' חלקי תורה פרד"ס. והו"א דיכול לעסוק בדרשות וסודות התורה כל הלילה, קמ"ל דחייב לספר דרך סיפור הפשט. ילקוט שמעוני – מרבה לספר
- אפי' תורתו אומנתו דפטור מק"ש, מפסיקין לימוד תורה לספר יציאת מצרים. ילקוט שמעוני – נטפי מים
- י"מ דזה בא לתרץ למה אנו מטבילין ב' פעמים – דעושין כן כדי שישאלו התינוקות, דבלא שאלות קשה להרבות לספר הדברים שכבר אנו יודעין. ילקוט שמעוני – לחה"פ
- אפי' אם היינו כולם חכמים וכו', עדיין לא מהני לנו לצאת ממצרים בלא שהקב"ה הוציאנו. ילקוט שמעוני – אזור אליהו
- אפי' העומד לפני חכמים וכו', דבדרך כלל אין לפתוח פיו, בליל סדר צריך להרבות בסיפור יציאת מצרים. ילקוט שמעוני – אשל ברמה
- אפי' מי שמכיר השגחת הקב"ה בעולם בעצמו [כאברהם] עדיין חזק יותר מה שראו את זה בחוש ביציאת מצרים. יד חזקה

וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

- כל המרבה לאחר אכילתו. רשב"ם, כלבו. וכ"פ ר"ש פירסט
- כתב בזוהר דכל המספר ניסים של הקב"ה מתעורר העליונים כוחות של גאולה. של"ה
  - גם ע"י הסיפור נעשה דביקות בין הקב"ה לבינינו ומסתלק החושך המפסיק בינינו, וזה הגאולה האמיתית. של"ה
  - ויש לפרש ע"י הפסוק, "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:" דבעת הגאולה יכולין לראות הקב"ה דהחושך בינינו נסתלק, ו"ישועתו" הוה ישועת הקב"ה כביכול דאז יתגדל שמו וכו'. וגם כאן יש לפרש "הרי זה משובח" על הקב"ה משום דהמרבה בסיפור יביא הגאולה. של"ה
  - וזה סוד "הסיבה" [ותי' לקושיא רביעית] דהוא מלשון "סובב", דהקב"ה סובב אותנו בלא הפסק ע"י הסיפור. של"ה

- אע"ג דיכול לצאת באמירת הג' דברים, המרבה מראה שהוא עושה המצוה לפנים משורת הדין מתוך אהבת השם. חת"ס לקמן "חכם"
- דלא כשאר שבחים דהקב"ה דאין להרבות בהן. שבחא דמרא
- ר"ל דהאדם משובח עי"ז. לב אליהו שביבי לב ג:מד
- החיוב כל הלילה עד שתתחפנו שינה, והמרבה לספר גם יותר מזה ה"ז משובח. ילקוט שמעוני – שיר מעון
  - ועל זה הביא ראיה מראב"ע דס"ל דאין מצות הלילה עד חצות, ואפי' הכי מרבה לספר גם אחר חצות. ילקוט שמעוני
- אפי' ר' יהושע [במעשה בסמוך] דס"ל דצריך חצי לכם וחצי להשם, בליל פסח המרבה בחלק סיפור יציאת מצרים ה"ז משובח. ילקוט שמעוני
- ב' בנ"א ניצולין – א' מהן יש לו חיי צער, והשני חיים טובים. מי שיש חיים טובים מרבה בהודאת השם יותר. ולכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים סימן עליו דהוא משובח, דמכיר בהחיים טובים שיש לנו בחיי התורה. ילקוט שמעוני – רי"א ספקטור
- צריך הדרשן להביא פסוקים ממקומות אחרות לחזק דבריו. והמרבה להביא גם ראיות מפסוקים העוסקין בענין יציאת מצרים ה"ז משובח. ילקוט שמעוני – אזור אליהו
- כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין מעליו עול מלכות וד"א, ולכן המרבה בסיפור יציאת מצרים הוא בן חורין יותר. ילקוט שמעוני

מעשה בר"א

הביא כאן לראיה למש"כ "כל המרבה לספר ה"ז משובח." ריטב"א, זבחי פסח, מלבים

- וגם ל"אפי' כולנו חכמים וכו'." מלבים

י"מ החידוש במעשה – דמה דאמרינן דאילו לא הוציאנו עדיין היינו במצרים, משום דאילו ירדנו לשער נ' של טומאה א"א למשה להוציאנו משם, דיש לו רק כח מ"ט שערי בינה, ולא השיג שער נ'. אבל ר"ע הגיע לשער נ', ולכן יש לו מקום לומר דאילו לא הוציאנו משה רבינו, ר"ע עצמו היה יכול. ואפי' הכי מרבה בסיפור יציאת מצרים. ילקוט שמעוני – עת לדבר

י"מ דהן לא היו שייכין להשעיבוד – ר' יהושע היה לוי, ראב"ע ור"ט כהנים, ר"ע מבני גרים. ילקוט שמעוני

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק,

- י"מ דהיו עם בניהן במקום שנקרא "ברק". א"נ בבני אותו עיר ששמה ברק. אבל אינו נראה. זבחי פסח
- י"מ דהן כלים מובחרין. זבחי פסח
- י"מ לשון אור, דהיה שם אור השכינה, ומחמת כן לא ידעו מתי האיר היום. שבחא דמרא
- יש לעיין על כל המפרשים, הלא מפורש דיש עיר "בני ברק" ביהושע יט:מה. נ"ל
  - ואפשר דרצו לדרוש למה צריך להגיד לנו מקומן. נ"ל

וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה

- צ"ע, דהו"ל לכתוב "אותה הלילה"? וי"ל דאותה לילה היתה מאירה כיום כמו שיהיה לעתיד "ולילה כיום יאיר" ומאחר דיהיה כיום, נקרא בלשון זכר. של"ה
  - ועיי"ש עוד שהביא פי' אחר לזה ע"פ סוד.

* ליל הסדר בבחינת זכר דיש בו כמה מצוות. ילקוט שמעוני – נטפי מים
* גם עיין לעיל דאמרינן "הלילה הזה" לשון זכר. נ"ל
- אחר שאכלו, דצריך לחטוף ולאכול כדי שלא יישנו התינוקות. רשב"ם, כלבו, זבחי פסח
* נראה דיש להחמיר לגמור הכל ולשתות כוס רביעית קודם חצות, והם המשיכו לספר רק אחר שתיית כוס ד'. ריטב"א
* לא היו ישנים, דומה לבני ישראל בליל יציאת מצרים. זבחי פסח, ילקוט שמעוני - אברבנאל

עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם: רַבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

- היו קושרים היום ללילה, ולילה ליום. כמש"כ הזהר לעשות בדברי תורה. וזה להראות דבורא א' ברא היום והלילה [ולכן מזכירין שניהן בברכות ק"ש בין ביום ובין בלילה]. של"ה
- ק"ש של שחרית מורה על מי שיש לו הצלחה בעוה"ז ומואס בו ומסר נפשו להקב"ה בזה [כאברהם שתיקן שחרית]. ולכן תמהו התלמידים על רבותיהם שודאי הגיעו למדריגה זו, וא"כ למה מספרים כ"כ בעניני חירות. והתי' פשוט, דהן משמחין בחרות הנפש. חתן סופר
- הו"א דמאחר כל עלייתם א"צ לומר ק"ש דהוא תחילת האמונה, קמ"ל דאפי' חי אדם אלף שנים לא יגיע לתחילת הבנת אחדות הקב"ה. חתם סופר
- ההלכה, דאין מפסיקין אפי' דבר רשות לקרות ק"ש [כשיש פנאי] כל שהתחיל בהיתר, וא"כ כ"ש מצוה. אבל הענין כאן, דרק בליל פסח משובח להרבות בשבחים של הקב"ה, אבל כשהגיע זמן ק"ש שוב חוזרין לכלל ד"לך דומיא תהלה". שבחא דמרא
* צ"ע, דא"כ למה תלה על זמן ק"ש, דלכאורה מיד אחר עלות הו"ל להפסיק. ר"א סימן
- התחיל ללמוד בהיתר, א"צ להפסיק לק"ש אא"כ הזמן עוברת. ור"א ור' יהושע פליגי בסוף זמן ק"ש של שחרית. ולכן באו התלמידים שיכולים להכריע במקום דיש מחלוקת ואמרו דכן הגיע זמן ק"ש. ילקוט שמעוני – מים יחזקאל
* צ"ע לפ"ז הכריעו כר"א דכבר עבר הזמן בנץ! נ"ל
- כל הלילה היו מספרים על הנסים של הלילה – מכת בכורות, ועכשיו הו"ל לספר בהנס של היום – היציאה. ילקוט שמעוני – פרסומי ניסא
- "של שחרית" דוקא ולא של ערבית, ר"ל שעבר נץ החמה דאז שוב אין אומרים ק"ש של ערבית אפי' לשיטת רשב"י. ילקוט שמעוני – מעשה דר"א
- צריך לומר כן כדי לדייק דעד כאן לא היו שם תלמידיהם, ולכן אין לומר דהיו צריכים לספר לתלמידים, אלא אפי' כולם חכמים צריכים לספר. ילקוט שמעוני – חסד לאברהם

אמר ר"א בן עזריא

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה,
וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא, שֶׁנֶּאֱמַר, לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, יְמֵי חַיֶּיךָ - הַיָּמִים, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ - הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְמֵי חַיֶּיךָ - הָעוֹלָם הַזֶּה, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ - לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ.

משנה ברכות יב: -

↓↓↓↓↓

<u>משנה</u>: מזכירין יציאת מצרים בלילות

א"ר אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה

- י"מ בן ע' ממש. מלבים הגדה – ירושלמי, ספר יוחסין
- ולכן יש סימן מן הקב"ה שרצה שישמעו לדברי, ואפי' הכי לא זכיתי. הגדת ילקוט שמעוני – מחזה אברהם, הגדה שבחא דמרא, עיי"ש שביאר יותר
- י"מ דהוא גלגול דשמואל, ולכן עם נ"ב שנים של שמואל היה ע' שנה. ילקוט שמעוני – מג"ע
- אע"פ שאני עניו [ראיה ממה שהקב"ה צריך לעשות נס להראות לו לקבל הנשיאות], וענוה נותן לאדם הזכות שהלכה כמותו [כדמצינו בבית הלל], אפי' הכי לא זכיתי וכו'. הגדה יד חזקה

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות

- יש לעיין, דעד כאן לא היו מברכין אמת ויציב – הלא אמרינן דיש ב' ברכות אחריה?
  - י"ל דודאי היו מברכין, רק לא הביא ראיה דאמריתו בלילה מדאורייתא, אפשר רק מדרבנן. רשב"א – ראב"ד
  - י"ל דהיו אומרים נוסח אחרת שלא נכלל יציאת מצרים. רשב"א
    - וכן מוכח מירושלמי דהיו נוהגין לקרות רק ב' פרשיות של ק"ש, ואפי' הכי היו מברכין ב' לאחריה. רשב"א
- ר"ל לא זיכתי לנצח לחכמים שתאמר יצ"מ, עד שהבאתי דרשת בן זומא. רש"י על ההגדה, כלבו הגדה
  - צ"ע, דאפי' אחר ששמעו דרשת בן זומא פליגי! נ"ל
    - עיין חת"ס [הגדה] דפי' ד"חכמים" כאן הוא שיטת ר' ישמעאל דס"ל דאין כל הפרטים נאמרו בסיני, אבל אנן קיי"ל כר"ע דהכל נאמר בסיני, וא"כ לא שייך לדרש "לימות המשיח" בהר סיני – דעד המרגלים לא היה נגזר עוד גלות על ישראל, ואנן קיי"ל כר"ע! חת"ס
- ר"א בן ערך אמר דנחשב 430 שנה, דעם הה' שנה קודם שירד יעקב הוא 215 שנים, ואם מחשבין גם הלילות = 430. ולפ"ז שפיר מזכירין גם בלילות. אבל ראב"ע לא חישב גם הלילות כימים נפרדים, ולכן אמר שהוא רק "כבן שבעים שנה" כפי השעות ששקד על לימוד תורה, דאילו לסברת ר"א בן ערך הוא ע' שנים ממש. ולכן אין לו לסמוך אלא על דרשת בן זומא. לשון למודים. כעין זה בילקוט שמעוני – שמחת הרגל
- לא שמעו לו –
  - דהיה רק בן י"ח. עד שדרשה בן זומא באבות "איזהו חכם הלומד מכל אדם". ילקוט שמעוני – שב"ר
  - דהוא אמר שיכול לפטור העולם מתפילה משום דנחשבין שיכורין מחמת צרות הגלות, וא"כ איך בא לחייב זכירות יצ"מ בגלות [לילות]. חתם סופר הגדה
  - דהמחלוקת כאן תלוי על מחלוקת אם דרשה מקרא יש בו כח כמו הפשטות, דאילו לחכמים דבא לרבות ימות המשיח, פי' הגמ' דבימות המשיח זכירת יצ"מ הוא טפל לשעבוד מלכיות. משא"כ אם הכוונה ללילות אפשר דהוא עיקר כמו ביום.
    - ולכן לא קבלו מראב"ע דהוא נוגע בדבר במחלוקת זו, דהוא יניק וחכים, דלמדנו דצריך ליתן כבוד מדרשה "זקן" = זה שקנה חכמה, דרצה להיות חזקה כמו פשטות דקרא. חתם סופר

* עוד י"ל דהמחלוקת כאן לענין דון מינה – דלא למדנו זכירה בפה אלא מזכירת עמלק, ואם דון מינה ומינה אין זכירה בפה אלא ביום כמו בעמלק, משא"כ אם דון מינה ואוקי באתרא, שייך זכירה בפה ביצ"מ גם בלילה.
  - וראב"ע נוגע בדבר במחלוקת זו, דאמרינן [יבמות] דרק למ"ד אוקי באתריה ממזרות אסורין גם אחר י' דורות, ולא למדנו מעמוני. והוא רצה שיחוס ממשיך יותר מי' דורות, דהוא י' דורות מעזרא. חת"ס
    + נראה כוונתו דאילו זכרים ונקבות אסורין לעולם, ראינו דיש בזה יחוס, אבל אם רק זכרים הוא רק גזירת הכתוב. ויש לעיין. נ"ל
- י"מ שלא ידע אם ההלכה כן, עד שדרשה בן זומא, והזכיר עם שיטתו גם שיטת חכמים החולקים עליו כמדת ב"ה, נראה דהלכה כמותו כמו ב"ה. הגדת ילקוט שמעוני – ג"א

עד שדרשה בן זומא

- היה קטן יותר מראב"ע, וגם לא נעשה לו הנס, ולכן נקראת "בן זומא". זבחי פסח
- ראב"ע היה רצה ללמד אותו ממשמעות הפסוק בלא דרשה [כבן זומא], דכתיב, "תאכל עליו מצות לחם עני," דהוא המצה שהיו אוכלין בארץ מצרים קודם הגאולה [עיין מש"כ על "הא לחמא עניא"] דמראה על הגאולה של לילה. יד חזקה

שנא' (דברים טז) **למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות**

- ולא סגי שלא לכתוב "ימי" כלל, דבלאו הכי הו"א לקרות רק ביום דלכ"ע עיקר גאולה ביום. ולכן צריך לכתוב בענין שיכול לרבות לילות. מהרש"א
- ס"ל דעיקר גאולה בלילה. ואתי שפיר לשיטתו דאכילת פסח עד חצות ר"ל עד זמן עיקר הגאולה. יד חזקה
  * דיש ב' גאולות – שעבוד מצרים נגמר בלילה, אבל לא יצאו מארץ הטומאה עד הבקר. יד חזקה

וחכ"א ימי חייך העוה"ז כל להביא לימות המשיח:

- ואע"ג דשעבוד מלכיות הוא עיקר, עדיין מזכירין יציאת מצרים לטפל לו. ריטב"א
- י"מ דדרש "ימי חייך", דבזה"ז כל יום מקרב אדם יותר למות, ואין לקרותו "ימי חייך". ילקוט שמעוני – ברכת השיר
  * לא נראה כן מלשון המשנה. נ"ל
- "להביא", דטעם דמזכירין לימות המשיח, משום דגאלות מצרים הוא המקור לכל גאולה, והוא מה שהביא את ימות המשיח. הגדת ילקוט שמעוני – נטפי מים
- <u>שיטת חכמים בזכירת יציאת מצרים בלילה</u>:
  * י"מ דמדלגין פרשה שלישית בערבית. רש"י על ההגדה
  * י"מ דס"ל דחייב רק מדרבנן. ריטב"א הגדה. גם עיין כלבו
  * י"מ דמודה דחייב, והוא בכלל "עולם הזה", ופליגי רק לגבי ימות המשיח. של"ה הגדה, זבחי פסח, מלבים, ילקוט שמעוני – שב"ר

- בן זומא ס"ל דאינן בכלל ימי חייך, כמו דאמרינן [שבת פט] דשלעתיד יצחק אבינו מנכה הלילות מן החשבון וכו'. של"ה הגדה, זבחי פסח
  - ✦ ולכן אמר "הרי אני כבן ע' שנה," עיין לעיל. של"ה
- כן נ"ל, דהמשנה מתחלת סתם "מזכירין יציאת מצרים בלילה".

♦ שיטת בן זומא בימות המשיח:

* י"מ דמודה דחייב, רק לא צריך קרא לרבות, דס"ל דאין מצוות בטלות לעתיד. הגדת ילקוט שמעוני – יע"ד
  - לא משמע כן מלשון הגמ'. נ"ל
  - י"מ דא"א לדרש כמו חכמים, כמו דאמרינן "בעצבון תאכלנה כל ימי חייך" ולא יהיה כן לימות המשיח, דס"ל דהטבע נשתנה וכו', וחכמים ס"ל כשמואל דלא יהא שינוי לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות. הגדת ילקוט שמעוני – דרשא דחכמים

✦✦✦✦✦

הטעם דאמרינן כן בתוך ההגדה –

♦ י"מ דבא לפרש למה אומרים ההגדה בלילה. כלבו

* י"מ לעורר קשיא – למה אומרים בלילה אם הל' כחכמים דאין חיוב אלא ביום. זבחי פסח
  - וי"ל דכל המחלוקת רק שלא בזמנו, אבל בזמנו ודאי מזכירין. מעשה ניסים, עיי"ש שהאריך יותר

♦ י"מ להראות גודל ענין זכירת יצ"מ, דגם כל ימות השנה ולילות חייב לכ"ע, וי"א אפי' לימות המשיח. זבחי פסח

♦ להראות דעיקר סיפור יציאת מצרים על גאולת הנפש, דאילו גאולת הגוף אין להזכיר לא בלילה ולא בימות המשיח – דעבדים בין כך אין עובדין בלילה. וגם לימות המשיח אין מזכירין שאר גאולות, חוץ מיציאת מצרים דאילו לא יצאנו היינו שוקעין לשער נ' של טומאה שח"ו א"א לצאת ממנו ולא יהיה גאולה העתידה. ילקוט שמעוני – ד"ש

♦ י"מ דמאחר דהזכירו ראב"ע במעשה דבני ברק, מזכירין מה שאמר לענין יציאת מצרים. מלבים

♦ י"מ להראות דמצות סיפור יציאת מצרים הלילה הוא הכנה לקיים כראוי זכר יציאת מצרים כל יום. שמעתי

ברוך המקום

ניגון

אע"ג דלא תקנו ברכה על "מגיד" ה"ז שבח להקב"ה. יעב"ץ

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם,

♦ כן שמו קודם מתן תורה, דחכמתו נסתר במקומו. ריטב"א

♦ אומרים כן בקשר למתן תורה שלא יטעה לומר דהקב"ה ירד להר סיני והוא נמצא בתוך המקום, אלא דהוא מקומו של עולם. ילקוט שמעוני – אזור אליהו

♦ עיין זבחי פסח שהאריך במה שנקראת הקב"ה "מקום", ולא הבנתי כל צרכו. נ"ל

בָּרוּךְ הוּא.

♦ אמרינן כן לומר דבאמת א"צ הקב"ה ברכה שלנו, דהוא בעצמו ברוך. זבחי פסח

♦ י"מ דבעל הגדה אומר "ברוך המקום" וכולם עונים "ברוך הוא". וכן בכל מקום. מלבים

בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל,

- ר"ת שב"ת, דתורה ניתנה בשבת. ילקוט שמעוני
- קשור לדרשת ראב"ע – דבזהר יש ב' שיטות איך השלימו הד' מאות שנה – או ע"י הלילות או שמלאכים עבדו עם ישראל. ולכן לחכמים דלא מזכירין יציאת מצרים בלילות משום דלא נשתעבדו בלילות ס"ל דמלאכים עבדו עם ישראל. וא"כ אין למשה רבינו הטענה [שבת פט] "למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם", ואפי' הכי נתן התורה לעמו ישראל. ילקוט שמעוני
  - א"נ לשיטת ראב"ע [ולמ"ד חכמים מודים דמזכירין בלילה], דנתן למשה טענה זו נגד המלאכים. ילקוט שמעוני
- דע"י התורה הרשע יכול לחזור למוטב, ויתן דעת וחכמה לתם ואינו יודע לשאול. ילקוט שמעוני – מנחם ציון
- העוסק בד"ת כאילו מקריב קרבנות, ולכן גם בזה"ז יש לנו שכר קרבן פסח. ילקוט שמעוני

בָּרוּךְ הוּא.

- העולם בב' הנהגות – עד יציאת מצרים בדרך טבע וזה "המקום" שעשה מקום להעולם להתנהג בדרך טבע, ואפי' הכי יכול לראות בו כבוד הקב"ה ולכן "ברוך הוא". וכ"ש אחר יציאת מצרים ומתן תורה דהעולם מתנהג ע"פ מעשה אדם ושמירת המצות ברוך הוא. יד החזקה

<u>למה אמרינן ברוך המקום קודם ד' בנים:</u>

- י"א דאינו קשור למש"כ אח"כ "כנגד ד' בנים", רק קודם שפתח לדרוש הפסוקים צריך להקדים בברוך שנתן תורה. רש"י, ריטב"א
- אמרינן "ברוך" על כל הד' בנים, דצריך לברך הקב"ה על הרע כמו על הטובה. כלבו
  - יש בזה חידוש גדול, דאפי' על דבר שהוא רע ברוחני צריך להודות להקב"ה. נ"ל
- ליתן שבח להקב"ה שנתן תורה שהוא שוה לכל נפש. זבחי פסח
- דעכשיו בא להביא פסוק דעל ידו חייבים לספר ביציאת מצרים [הוא הפסוק גבי שאינו יודע לשאול, ואגב זה מביאים כל הפסוקים המדברים על סיפור יציאת מצרים כנגד כל הד' בנים], ולכן תחילה אמרינן שבח על התורה. מלבים
- <u>פי' יעב"ץ [כן הוא בילקוט שמעוני בשם אשל ברמה]</u> –
  - "ברוך המקום" כנגד בן החכם, כי ה' בחכמה יסד ארץ [נ"ל הכוונה שהחכם מכיר הקב"ה מתוך הבריאה] . וזה חסד.
  - "ברוך הוא" כנגד הרשע, דהוא הקב"ה בנסתר. וזה גבורה.
  - "ברוך שנתן תורה" כנגד תם, כי נער ישראל ויעקב איש תם. וזה תפארת.
  - "ברוך הוא" נגד האינו יודע לשאול, דגם הוא אינו יודע את ה'. וזה חסד.
- <u>פי' השל"ה</u> – "ברוך המקום" זה הקב"ה במעשים הנגלים לעולם. "ברוך הוא" חלק הנסתר אפי' ממלאכי השרת. וגם התורה יש בו מנגלה ונסתר – "לעמו ישראל" הנגלה, ו"ברוך הוא" הנסתר. וזה הקדמה לד' בנים דיש בהן סודות.
- <u>פי' מעשה ניסים:</u>
  - ברוך המקום כנגד החכם שמכיר הקב"ה מעצמו, ולכן רואה השגחתו תמיד שמקיף כל העולם ולכן נקרא הקב"ה מקומו של עולם.
  - ברוך הוא כנגד הרשע שאינו מכיר השגחת הקב"ה ונראה לו רחוק.

* ברוך שנתן תורה כנגד התם [דהוא מי שמכיר הקב"ה מתוך התורה, על שם יעקב איש תם יושב אהלים].
* ברוך הוא כנגד מי שאינו יודע לשאול [דהוא מי שמאמין רק משום מעשה אבותיו בידו], וגם הוא אין לו השגת השגחה פרטית.

♦ פי' שבחא דמרא:

* ברוך המקום כנגד חכם, דשאלתו נוגע במה שהקב"ה רצה לקרב אותנו [עיין בסמוך], וגם שם "מקום" מורה על זה [עיין בפנים, דלא הבנתי פרט זה.]
* ברוך הוא כגנד רשע – דהוא כמו ברכה על הרע, ולכן אין מוסיפין בו שום תואר, דעדין לא נראה לנו כטוב.
* ברוך אשר נתן תורה – כנגד התם יושב אהלים.
* ברוך הוא כנגד שאינו יודע לשאול – בלא תואר, דעדיין אינו מכיר הקב"ה.

♦ פי' הגר"א [ילקוט שמעוני] – משבחין הקב"ה על ב' בריאות – בריאת העולם ומ"ת, ועל שניהם "ברוך הוא" על המחשבה לבראות.

כנגד ד' בנים

כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תּוֹרָה.

♦ דכתיב ד' פעמים "בן". רש"י

♦ להראות החשיבות של מצוה זו, דצוה התורה לעשותו בד' אופנים כנגד הד' דרכים לחנך בניו. ריטב"א, זבחי פסח

♦ בא להראות איך לקיים מצות סיפור יציאת מצרים – לא בביאור הדינים ולא כפי פשט הפסוקים, אלא בדרך הגדה כנגד הד' בנים. זבחים פסח

אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל.

♦ החכם הוא המכיר הקב"ה מעצמו. התם מכיר הקב"ה מתוך התורה. שאינו יודע לשאול הוא המאמין רק משום שתפס דרך אבותיו. והרשע הוא אפיקורס. מעשה נסים

♦ והוציא הקב"ה כולן ממצרים.

* דגם הוציא דתן אבירם ומיכה דכולן רשעים ואפיקורסין. מעשה ניסים
* ומצינו שיצאו ישראל בד' זכויות – זכות מצות פסח ומילה [לחכם], זכות תורה [לתם], זכות אבות [לאינו יודע לשאול], וברית אבות [לרשע]. מעשה נסים

♦ ד' אלו נכלל הכל – בין אם שואל בין אם אינו שואל – השואל לג' טעמים – להראות חכמתו, להראות שאינו מסכים, או משום חסרון ידיעה. ואם אינו שואל או משום שאינו יודע או משום שאינו רוצה ואז הוא בכלל רשע. זבחי פסח

♦ סדר הבנים – חכם תחילה מצד מעלתו. רשע אחריו דהוא היפך החכם, וגם הוזכר תחילה בתורה. תם קודם לשאינו יודע דחשוב יותר, וגם משום דרצה לסיים בקרא "והגדת לבנך" דהוא תכלית המאמר. מלבים

♦ ע"ש הפסוק – מגיד דבריו ליעקב [זה התם], חוקיו משפטיו לישראל [החכם], לא עשה כן לכל גוי [רשע]. ילקוט שמעוני

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר?

- אע"ג דנזכר בפסוק אחרונה, מזכירין אותו ראשון משום מעלתו, וגם שתשובתו נכלל יותר משאר בנים. זבחי פסח

(מקצת פסוק דברים ו:כ)

מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם.

- יש לראות משאלתו דהוא החכם, דהזכיר החלקים שונים במצות פסח – עדות חוקים ומשפטים. ריטב"א
  - עדות – אכילת מצה ומרור, ושחיטת טלה. ריטב"א, זבחי פסח
    - התשובה לזה, "עבדים הינו לפרעה וכו' – מרור זכר לעבדות, מצה זכר לחפזון הגאולה, פסח זכר לאותות ומופתים ומכת בכורות. זבחי פסח
      - נ"ל דלכן אין לנו בגלות קרבן פסח – דיש לנו השגה של גלות וגאולה [דעדיין נהנין מגאולת מצרים], אבל אותות ומופתים נגלים אין לנו כמו בבית המקדש.
  - חוקים – עצם לא תשברו בו, שיאכל בחבורה א'. ריטב"א, זבחי פסח
    - ומשיבין, "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים. זבחי פסח
  - משפטים – כל ערל לא יאכל. ריטב"א, זבחי פסח
    - וגם מה שאין הנכרים אוכלין – כל זה במשפט – רק אותן שנעשה להם הנס. זבחי פסח
    - ולכן משיבין, "ואותנו הוציא משם". זבחי פסח
    - י"מ דמה שאינו נאכל אלא למנוייו, במסכת נפשות, דעי"ז למדנו שכל א' יסתפק בחלקו ולא לגזול ויחמוד של חבירו. יד חזקה
- יש לעיין בשאלתו, דהפסוק כפשוטו מיירי בכל התורה כולה [וגם התשובה שם בתורה לא כתוב כאן], ולמה שאל החכם פסוק זה לשאול על הפסח. של"ה
  - י"מ דבאמת מיירי בכל התורה, רק המגיד רצה לדרוש אותו גם לענין פסח, מאחר דבתשובתו מזכירין יציאת מצרים ומדבר לענין "המצוה הזאת" משמע מצוה א'. זבחי פסח
- נראה כוונתו – פסח הוא עדות. וא"כ למה כתב קרא "זאת חוקת הפסח"? ואם כוונת רק דהוא חק לכל העולם [צ"ע כוונתו], למה קראו משפט? של"ה
  - והתי' לזה, דקאי על אפיקומן, דאינו יכול להוציאו ממקום למקום. וזה חוק, דאילו מטעם עדות מסתבר להפך, דיכול להעבירו כמו שהקב"ה פסח מבית לבית. של"ה
    - נ"ל צ"ע, דאדרבא, בלילה ההוא כל ישראל היו אסורין לצאת לחוץ!
- אע"ג דאמר "אתכם" לית לן בה, דכבר כלל עצמו כשאמר "אלהינו". רשב"ם, כלבו, מלבים
  - ואמר אתכם, משום דהוא קטן ועדיין אינו מצווה. יד חזקה
  - א"נ דכוונתו – אתכם שהיו באותו הדור. כלבו, מלבים
    - דהוא מדבר לענין הצווי, דאביו שמע מעצמו, משא"כ הרשע מדבר לענין העשייה. מעשה נסים
    - וכן מדויק מלשון "אתכם", ולא "לכם" כמו הרשע דמשמע דהוא בשביל אתם ולא בשבילי, משא"כ "אתכם" משום דאתם היו באותו שעה, אבל הוא בשביל כל הדורות. מלבים
      - כעין זה, לשון אתכם ר"ל שהוא עמכם הטעם למצוות אלו, ולכן אני שואל אתכם. ילקוט שמעוני – אזור אליהו
    - י"מ דאתכם יכול לקרות "אותכם" דהוא אותי ואתכם. ילקוט שמעוני
- לא בא ההגדה להביא הפסוקים כסדרן על כל בן ובן, אלא דרש מדיוקים איך להשיב כל א' וא'. כלבו
- שאל למה כל המצוות תלויין על קטנים, אע"ג דהן פטורין מן המצוות. חת"ס

* והתשובה, דמשורת הדין א"צ, אבל אנחנו עושים לפנים משורת הדין בעבודת השם, להכניס קטנים לעבודתו מתוך רוב האהבה. חת"ס
  - לא הבנתי כ"כ, דהלא מעיקר הדין המצוה לכלול הקטנים – "והגדת לבנך"? נ"ל
* נראה דקושייתו, למה צריך צווי לזכור הניסים, הלא כל אדם בשכלו יודע שצריך להכיר טובה על ניסים כאלו. שבחא דמרא
* כדאמרינן בגמ' פסחים קטו., "אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא מאי בעי למימר ליה אמר ליה בעי לאודויי ולשבוחי, א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה." דעי"ז נתעורר הקשיא מאחר דכל עבד יודע כן למה צריך צווי. שבחא דמרא
* והתשובה – דהכל מכירין בגאולת הגוף, אבל העיקר הוא גאולת הנפש, וזה אפשר דאין כ"ע מכירין בלא צווי. וזה ענין מה שאוכלין הפסח אחרונה אע"ג דכפי סדר המעשה עשו הפסח תחילה – משום דהוא סימן לגאולת הנפש – המצוה שעכבנו מלרדת לשער נ' של טומאה. ומאחר דזה התכלית, צריך להיות בסוף שנשאר טעמו בפיו. שבחא דמרא

וְאַף אַתָּה אֱמָר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח: אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן.

* ר"ל כל הלכות פסח עד "אין מפטירין" דהוא המשנה אחרונה בפסחים. ילקוט שמעוני – תשב"ץ
* נראה דיש לפרש דהוא שאל על טעם חיוב החגיגה דיש בו ג"כ כל דיני קרבן פסח. ותשובתו דצריך להביא חגיגה כדי שיאכל הפסח על השובע, דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. רש"י, רשב"ם, כלבו, יעב"ץ
  * גם שאל למה נאכל קודם, אם העיקר הוא הפסח. שבלי הלקט
* י"מ שאלתו על למה ביציאת מצרים עצמה היו מצווים לאכול מצה וקרבן פסח קודם הגאולה דעדיין טעמי מצוות אלו לא שייכין. והתשובה ע"י לימוד הלכות פסח, דאע"ג דיש טעמי המצוות, א"א להבין על ידם כל הפרטים. וזה מראה לנו דיש עוד סיבות שאינן יודעין. א"כ יכול להבין דגם יש סיבות לקיים מצוה זו גם קודם יציאת מצרים. ילקוט שמעוני
* י"מ שאלתו, איך ראינו מתוך אכילת פסח דהוא קדשים, דאין נותנין ממנו לכהן, וכולו נאכל ע"י בני חבורה, וא"כ אין עדות להחוקים ומשפטים שנאמרו בקרבן פסח. והתשובה הוא שמה שנאכל על השובע הוא ההיכר דיש כאן אכילת קדשים. ילקוט שמעוני – חת"ס
* נראה ד"כהלכות הפסח" בא לרבות גם התשובה הכתובה בתורה! ריטב"א
  * י"מ דודאי משיבין מה שהכתוב בתורה, רק למדין להוסיף לו ולהשיב גם כל הלכות פסח עד דין האפיקומן. זבחי פסח, מלבים
* גרסת המכילתא – "אף אתה פתח לו כהלכות הפסח וא"ל אין מפטירין וכו'." ר"ל שאף אתה שאל לענין תקנת חז"ל שאין בו סמך בפסוקים. ריטב"א
* באמת הוא רצה ללמד כל התורה כולה, וכן ראוי לתרצו. ומתחילין בהל' פסח דיש בו עדות חוקים ומשפטים –
  * מה שאינו נאכל בב' מקומות הוא עדות למה שההצלה לישראל והפורענות למצריים באין ממקום א', מהקב"ה.
  * מה שאינו נאכל בב' חבורות ללמד דאין הגאולה בא אלא מתוך אחדות – משפטים.
    - [יש לעיין, הלא זה מחלוקת ר"י ור"ש, דא' מהן נאכל בב' חבורות ולא בב' מקומות, ולשני נאכל בב' מקומות ולא בב' חבורות, נמצא דאין דברי המעשה ניסים כא' מן השיטות. נ"ל]
  * מה שאינו נאכל אלא על השובע הוא חוק. מעשה נסים

- יש ד' הסברים לדבר – חומרית, פועלית, תכליתית, צוריית –
  - למשל הרואה בית ושואל מה הוא: חומריית – שנעשה מעץ ואבן. פועלית – שבנאי בונה אותו. תכליתית – בנאו כדי להגן על בנ"א. צוריית – למה נעשה דוקא בצורה זו. זבחי פסח
  - והחכם רצה לדעת כל ד' הסברים, ולכן שאל.... [יש לעיין עוד, דחסר כאן מדבריו.]
- מה שנאכל על השובע – דמי שעושה מצוה ע"מ לקבל שכר יוצא מן המצוה רעב, אבל אם עשה המצוה לשמה, יש לו הנאה מן המצוה עצמה, ואינו צריך עוד. חת"ס
  - וזה תי' לשאלתו – אם היום רק זכר לנסים שעשה הקב"ה – אז צריך להיות יום שהקב"ה עושה ניסים, ולא עבדוה שלנו. והתי' הוא דעיקר יציאת מצרים היה לטובתינו שנכנסנו תחת כנפי השכינה, ולכן גם בכל שנה עושים עבודה ומקריבין קרבנות. חת"ס
  - נ"ל דזה שייך לכל התורה כולה, ואתי שפיר במה שלא הוזכר בשאלתו דוקא פסח.
- פסח [ובזה"ז אפיקומן במקומו] הוא יסוד האמונה בהקב"ה וכנגד ע"ז, ואין מפטירין אחריו שישאר טעמו, כן ישאר הלימוד של אמונה לכל השנה. חת"ס
  - ומכאן המנהג לשמור חלק מן האפיקומן כל השנה. חת"ס
  - נ"ל דגם אפשר שיש מכאן טעם להצינע האפיקומן ולחפש אחריו, דגם אמונה בהקב"ה אינו מגולה בעולם וצריך לחפש אותו.
- התי' הוא דיסוד כל המצוות כדי לטהר ולזכות את הנפש כדי שיכול להינות לעוה"ב. גם העדות ומשפטים שמבינים קצת טעמיהן, בין החוקים שאין מבינין. דפסח שנאכל באחרונה ובשובע הוא כנגד עוה"ב, ואין מפטירין אחריה, משום דהוא עצמו נצחי ולא יבא שום דבר אחריו. יד חזקה
  - י"מ כעין זה, דאחר עוה"ז יגיע לעוה"ב ע"י המצוות, ושם אין אכילה ושתיה, רק נהנין מזיו השכינה. ילקוט שמעוני – י' מאמרות

רָשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר?

- הטעמים שנקרא רשע:
  - שנבהל להקשות. יעב"ץ
  - שאינו שואל, אלא דרך אמירה, "כי יאמרו אליכם בניכם." זבחי פסח, מלבים
  - שקראה עבודה. יעב"ץ
    - וצ"ע, דגם התורה קראה עבודה? וי"ל דדוקא אכילת מצה נקרא "עבודה" דהוא זכר העבדות, דאע"ג דהיינו בני חורין, היינו בבחינת עבדים הבורחין מאדוניהן כל ז' ימים, ולזכר העבדות אוכלין מצה כל ז'. אבל הפסח לעולם נקרא חוק, ולא עבודה. יעב"ץ
    - וכוונת הרשע, דנהי מצה דהוא סימן שעבוד יש לעשות גם בזה"ז דאנו עדיין משעובדין לשאר אומות, אבל הקרבן פסח דהוא רמז רק לגאולה, למה אנו עושין כן אם עדיין אנו תחת אומות אחרות [נראה דמדבר בזמן בית שני וכדומה]. ולא רצה לעשות עבודה כפולה – עבודה לעשות הקרבן וגם עבודה להאומות. ולכן פורק העול מעליו. יעב"ץ
    - ובאמת כן אמרו בימי חזקיה כשרצה שכולן יעשו הפסח והן ילעיגו עליו. ולכן כתב התורה בלשון רבים "בניכם" בדרך נבואה לעת ההיא.
    - והטעם של הקרבן פסח, דהוא מורה על הגאולה העתידה השלימה, ויראנו נפלאות כביציאת מצרים. יעב"ץ
    - כפר במה שיש בו גם עדות חוקים ומשפטים. זבחי פסח

* שלא הזכיר שהקב"ה צוה. יעב"ץ, זבחי פסח, מלבים
  - דאינו צווי הקב"ה, אלא עשו מעצמו כדי לאכול בשר צלי ולשתות יין. זבחי פסח
* שאומר "לכם". יעב"ץ
* שקשה לו כל העבודה, ואין לו אפי' הכרת הטוב השכלי על גאולת הגוף. שבחא דמרא
* שכתב בפוסק "ואמרתם זבח פסח" ולא "ואמרתם לו", משמע דמיירי במי שאין משיבין אותו. מלבים
* ששואל קושיות קודם שעשה העבודה. ילקוט שמעוני – פנים יפות
* דרשינן "כי יאמרו עליכם בניכם" לשון רבים, דהרשע מחבר אליו כמה לצים ואז שואלים ברבים כדי לעשות ליצנות. ילקוט שמעוני – מור ואהלות
* קשה לו העבודה ולא מכיר שהוא כבוד לו. ילקוט שמעוני – ר"ש קלוגר

(מקצת פסוק שמות יב:כו)

מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת, לָכֶם.

- שמטריחין לנו מלאכול מיד ומונעין ממנו שמחת יו"ט. ריטב"א
- חרה על מה שאוכלין הפסח על השובע רק לשם שמים, ולא לשם תענוג. אחרית שלום
  * ולכן מדה כנגד מדה אין מניחין אותו לאכלו. אחרית שלום
- לא הבין איך החלק של יו"ט שהוא "לכם" יש בו עבודת השם. ילקוט שמעוני

לָכֶם - וְלֹא לוֹ.

וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל כָּפַר בְּעִקָּר.

- באמת לא כפר ביציאת מצרים, רק כפר במה שיש בו שייכות לנו. ובזה הוה ככופר בעיקר, אבל אינו כופר ממש. יעב"ץ
- ר"ל דאמר לנו שאתם סוברים דהקב"ה עשה בשבילכם – באמת הכל עשה רק לכבודו. חתן סופר
  * אבל זה אינו, דאין חסר להקב"ה כלום. וברא אותנו ועשה לנו ניסים וכו', רק לטובתינו. חת"ס
  * לכן מדגישים "עשה השם לי". חת"ס
  * וראיה לזה, ממה שהמית הרשעים בתוך ג' ימי אפילה, דאילו לטובת עצמו היה הורגם בפרהסיא. חת"ס
    - ולכן אמרינן "אילו הוא היה שם לא היה נגאל" אלא מת בחשך, וזה גופא ראיה נגד דבריו. חת"ס
- שאלתו למה צריך כל אדם לעשות קרבן פסח ולא רק בכור, דתכלית שלו להציל על הבכורות? אבל באמת עיקרו כדי למשוך עצמן מע"ז. ומאחר דהרשע לא מכיר בטובה הזו, הוה ככפר בעיקר. ילקוט שמעוני

וְאַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו

- גם בזה הכוונה דנוסף על התשובה הכתובה בתורה אומרים כך. מלבים
- לדבר עמו קשות. ודייקינן ממה דכתיב "והגדת ביום ההוא" לשון קשה כגידין. רשב"ם, כלבו
- הכעיסוהו. רש"י, כלבו
- ר"ל שלא להניחו לאכול. דלא יבא ללעג זה אלא משום דהוא רצה למהר לאכול בלא כל דברים אלו. יעב"ץ, ריטב"א
  * וכל הכופר בעיקר אינו יכול לאכול מקרבן פסח. ריטב"א
- רמז לפסוק "אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תקהנה." דמי שיש בן כופר, משום דהאב עשה מצוות בהרגל. חת"ס

- כמו דהקהת שינים בא על מה שהוא אוכל בעצמו, גם כאן משיבים לו כפי מה שהוא עצמו שאל, שהוציא עצמו מן הכלל... מלבים
- לא להניחו לאכול מקרבן פסח, דגלה שהוא כופר, ו"כל בן נכר לא יאכל בו". נ"ל
- האוכל ענבים קהות אינו ניכר לעיין רק למי שאוכל, גם כאן הוא הסתיר כוונתו במילת "לכם" להוציא עצמו מן הכלל, ולכן אנחנו עונין אותו כפי קושייתו ב"לי" שהוא יבין כוונתו. ילקוט שמעוני
- י"א דיש לישראל שן א' יותר מנכרים, ולכן צריך להפיל אותו שן מן הרשע שהוא דומה לנכרי. ילקוט שמעוני
- שלימות הבא ע"י טורח הוא עדיף משלימות הבא מתחילתו.
  - ולכן הקב"ה נותן לנו המצוות לטרוח בהן כדי לבא לידי שלימות.
  - ולכן אדם נולד בלא שיניים משא"כ בהמה, לרמז דאין לנו שלימות מיד.
  - ורשע זו שלא הבין את זה, וס"ל דלא צריך לטרוח, הקהה שיניו לעשותו כפי מה שהיה בבריאתו. ילקוט שמעוני

וְאָמַר לוֹ:

(מקצת פסוק שמות יג:ח)

בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם.

- זה באמת מה שאומרים להאינו יודע לשאול – דאומרים לו לומר כך להרשע כדי לראות אם צריך רק פתח לדבר או אם לא איכפת לו כלל. ועל כן אמר בפסוק שם "לאמר". ועל כן אמר בהגדה "ולא לו" בלשון נסתר, דכן אמרינן להאינו יודע לשאול לומר לו. של"ה
- דייק ממה שלא אמר הכתוב "ואמרתם לו" גבי תשובת הרשע אלא רק ואמרתם, דאין משיבין לו דאין משיבין לאפיקורס, אלא אומרים לאחרים כך. מעשה נסים
- דייק ממה דכתיב "ביום ההוא" אע"ג דהגדה רק בלילה, משום דהרשע שואל אותו בשעת עבודת קרבן פסח. ילקוט שמעוני
- הקב"ה עשה בעצמו, ולכן אנחנו עושין כל העבודות של קרבן פסח בעצמינו, ולא ע"י אחרים כדרך בני חורין. ילקוט שמעוני

לִי - וְלֹא לוֹ.

- אע"ג דלא דרשינן כן לענין המי שאינו יודע לשאול – זה הדרשה רק כנגד הרשע דג"כ כוונתו לדייק "לכם ולא לו". ריטב"א

אִילּוּ הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

- זה ג"כ פי' התשובה בתורה, "ואת בתינו הציל" אבל לא את מי שמתו בג' ימי אפילה. ריטב"א
- דמאחר דיש לו כ"כ עזות להתלוצץ כך אינו מזרע אותן שיצאו ממצרים. ולכן אין להניחו לאכול מן הקרבן. יעב"ץ
- מאחר דכפר בהשגחת הקב"ה, נתן עצמו תחת גדרי הטבע, ובטבע א"א לצאת ממצרים. יד חזקה
- באמת גם רשעים יצאו מצרים, ואמרינן ד"עשה ה' לי" ר"ל קנין, וכן הלשון "נגאל" ולא אמר יצא. מעשה נסים

אע"ג דאין זה תשובה הכתובה בתורה, נראה דהתורה מיירי בב' מיני בנים – אותן של אותו הדור ואותן שלאח"כ. שבאותו הדור אין להענישם דעדיין סורן רע ויש לפייסן בדברים, משא"כ אח"כ. ריטב"א

- עיין חת"ס דפי' ב' פסוקים א' דכתב "הזה" וא' "הזאת", דהראשון מיירי בעבודה שבלב דהוא בידנו, וא' עבודה בפועל דתלויין על הקב"ה. והרשע שאל "זאת" וגם "לכם" דהוא סתירה בין ב' דברים. ולכן יש לשאלתו ב' תשובות – א' על השאלה על עבודת הפועל וא' על עבודה שבלב. חת"ס

תָּם מָה הוּא אוֹמֵר?

- הוא התם דלא מחלק בין עדות וחוקים וכו'. מעשה נסים, מלבים
  (מקצת פסוק שמות יג:יד)

מַה זֹּאת

- שאלת התם. רש"י

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים.

- זאת = תורה. וגם תם ר"ל יושב אהלים, ושאלתו לענין התורה ומצוות, למה מצינו מצוות אלו לזכירת יצ"מ, והתורה לא נתבטל לעתיד, ולא יוסיף מצוות לגאולה העתידה שום מצוות אע"ג דהוא יהיה גדול יותר מיצ"מ?
  - והתי' הוא דרק במצרים צריך ה"חזק יד" להוציאנו – דהיה צריך ליתן מצוות כדי שלא נפול לשער נ' של טומאה, והמצוות זכר לדבר זה כנ"ל, ולא יהיה צורך לענין זה לגאולה העתידה. שבחא דמרא
- זה רק מה שכתוב בתורה, ולכן לא כתיב בתשובתו "אף" כמו בשאר בנים. מלבים
  - וגם אין כוונת ההגדה להביא התשובה הכתובה בתורה, כמו שלא הביא בשאר בנים. רק לא רצה להפסיק הפסוק באמצע. מלבים
- שאלת התם על דין פדיון בכור, דאם הבכור קדוש מה מהני ליתן דמיו. ופי' דהוא רמז למה שהקב"ה פדה ישראל מיד המצרים, לכן קדושת הבכור רק לפדיון. יד חזקה
- שאלתו למה ניסים של יציאת מצרים כ"כ חשובים מנסים שיש בכל יום ויום. והתי' הוא שלהוציא אותנו ממצרים אע"פ שאין אנו זכין הוא פלא גדול. ילקוט שמעוני - בית פרץ

וְשָׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל –

- זה החלק ההמוני בעם ישראל. זבחי פסח

אַתְּ פְּתַח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:

- משיבין לו כמו שמשיבין הרשע, מאחר דאין לו ידיעה מהקב"ה ואין לו שום זכות, צריך לזרזו כדי שיעסוק במצות ויקבל שכרו. יעב"ץ
  - כעין זה כתב הכלבו, דאין לו זכותים לעשות לו ניסים כנגד הטבע, מאחר שלא התבונן בדרך השם ולא יהגה בתורה.
- צריך גם להגיד לו אע"פ שלא יהיה ע"י שאלה ותשובה, ואפי' אם יש בנים אחרים שיוצאים בהם. ילקוט שמעוני
- ע"י השינויים שעושין כדי שישאלו התינוקות. ילקוט שמעוני
  - ודרש מ"והדגת" לשון הפעיל, שגורם לעצמך שצריך להגיד מחמת שאלות הבן. י"ש – תולדות אדם
- י"מ דאומרים לו לומר אחריך, ולכן יכול להגיד לו "לי" ואין במשמעו "ולא לך" מאחר דהוא ג"כ יאמר כן אחריו. ילקוט שמעוני

- את לשון נקבה, דבגיל זה יש לאם רושם יותר על הילד. ילקוט שמעוני – באר שמואל (שמות, בא יג:ח)

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ

- לאו דוקא בנך, אלא אפי' עם כל בריה. (חינוך)
  - ואפי' בינו ובין עצמו, צריך להוציאו בפה, דעי"ז יתעורר הלב. (חינוך)

בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר

- בהגדה דרש ליה לתשובת בן הרשע וגם לשאינו יודע לשאול.
- דרשינן מ"לאמור" את פתח לו דאמרינן בהאינו יודע לשאול, דצריך לפתוח לו עד שהוא ישאל שום דבר, ואז יכול להשיב לו "בעבור זה". מלבים הגדה
- רק ביום ההוא מצינו מצות חנוך ללמד לקטנים גם טעמי המצוות. דאילו בשאר מצוות מחנכין רק עשייתם [ואם ישאלו ודאי מלמדין אותם גם הטעמים]. והטעם לזה לשרש ידיעת יציאת מצרים דהוא שורש לכל התורה. הגדת יד חזקה
- אע"ג דמצוה זו דוקא בלילה, מאחר דיש בו כמה מצוות [ובעלמא מצאנו מצוות התלויות בזמן זמנם ביום] יש לו מדת יום ולכן קוראים לו "ביום ההוא". הגדת יד חזקה "יכול מר"ח"

בַּעֲבוּר זֶה

- בעבור המצוות. (רש"י)
  - אילו הכוונה שעשין המצוות משום שיצאנו ממצרים צ"ל "בגלל", אבל "בעבור" הכוונה דהעיקר הוא המצוות, וזה הסיבה של היציאה. עיון תפלה ק"ש
  - י"מ דע"י המצות זכינו ליציאת מצרים. הגדה יד חזקה
- בעבור "זה אלי ואנוהו" ר"ל לכבוד הקב"ה. (רמב"ן)

עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

- דרוש לו ההגדה ופרסם לו את הנס. (רש"י הגדה)

<u>מצוה</u> לספר ביציאת מצרים. [כא]

- הוא יסוד באמונתינו, דה' חפץ ויכול פועל כל הנמצאות ויכול לשנותם. (חינוך)
- [עיין שם בחינוך שהביא כל סדר הסדר.]

<u>יכול מר"ח</u>

אין זה מתשובת לשאינו יודע לשאול, אלא מאחר דהביא הפסוק, דרש אותו. ריטב"א

י"א דצריך לדרוש כן דוקא לשאינו יודע לשאול, דשאר בנים שואלין רק כשראו מה שנעשה בסדר. מעשה נסים

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ,

- דאז התחיל משה להזהיר כלל ישראל על קרבן פסח. יעב"ץ, ריטב"א
  - וכן כתיב, "ועבדת עבודה הזאת בחדש הזה". ריטב"א
- דאז התחילה הגאולה. רשב"ם, כלבו. ונראה כוונתם כמש"כ הריטב"א
- דדורשין בהלכות פסח קודם לפסח ב' שבתות לכ"ע. רש"י וכלבו ע"פ מעשה נסים
- דזה הוא "חדש האביב" דהקפיד התורה עליו. מעשה נסים, שבחא דמרא

- דבניסן נברא העולם ר"ל הנהגת העולם החדש ע"י דרך ניסית תלוי על שמירת המצוות. [דהעולם על דרך הטבע נברא בתשרי] אבל למסנקא צריך להמתין עד ליל פסח דאז התחילו לעשות המצוות. יד חזקה
  - דניסן חדש ניסים. שבחא דמרא

תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא

אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם,

- ההו"א מבעוד יום – דאז עוסקין בפסח וישאל הבן. של"ה, מעשה נסים
  - ואז יאמר לו "בעבור זה" – שתאמר לו בלילה כשיש להם פנאי. ולכן אמר בפסוק "לאמר". של"ה

תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה - בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ.

- דרש מ"זה" ר"ל שיכול להראות לו. רש"י
  - ואפי' אם כתיב רק "זה" הו"א מבעוד יום, דיש לפניו שחיטת הפסח, ולכן צריך שניהם. מלבים
- ולכן נראה דאסור לומר ההגדה מבעוד יום, כמו באכילת מצה. כדי שיהא המצוה חביבה עליו. יעב"ץ
  - מ"מ לעיין כדי להבין אותה מותר, ונראה דהוא מצוה רבה וראוי לכל ירא שמים. רק שלא יוציאנה בשפתיו בקריאה וכסדר. יעב"ץ
  - ולכן תמוה המנהג לקרות ההגדה בשבת הגדול. יעב"ץ
- זה גמטריא הי"ב מצוות שעושין בלילה –
  - ד' כוסות, חרוסת, כרפס, ב' נט"י. ברכת המוציא, מצה, מרור, כורך. ילקוט שמעוני – אבודרהם
    - צ"ע, דיש כמה מצוות שלא מנה – קידוש, הלל, ועוד. נ"ל

חדש ניסן מיועד לניסים, ולכן נקרא כך, והגאולה קשור ל"חדש האביב". וגם הגאולה לעתיד יהיה בניסן.

- אבל כל זה גאלות הגוף, אבל גאולת הנפש המיוחד ליצ"מ כנ"ל הוא רק ביום הזה, וזה העיקר.
- ועדיין יש הו"א מבעוד יום, דהוא זמן שחיטת הפסח, קמ"ל דהעיקר הוא אכילת הפסח. שבחא דמרא

מתחלה

סמכו לתשובת האינו יודע לשאול ולרשע, דכן אמר יהושע לדורו. ריטב"א, ויש לעיין כוונתו.

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ,

- סמך כן לד' בנים, דאומרים להרשע שלא לאכול מן מהפסח, דכל העובד ע"ז אסור לאכול הפסח. רש"י
- אמרינן כן ליתן לנו תקוה בגלות, שאם אנו מטיבין מעשינו יכול להגאל אפי' אם אבותינו חטאו, כמו שאברהם זכה לארץ ישראל במעשיו לבד אע"פ שאביו היו עובדי ע"ז. כלבו
- זה תי' לשאלת "הלילה הזה מרור", דעיקר השאלה, למה רצה הקב"ה למרר חיינו מתחילה. והתי' כדי לטהרינו מטומאת הע"ז. ילקוט שמעוני – לחה"פ
  - מתחילין בגנות, דרצה הקב"ה ליתן לישראל ג' מתנות – תורה, אר"י, עוה"ב. וג' אלו אין נקנין אלא ביסורין, והכוונה כדי לטהר אותנו מזוהמת הע"ז שעבדו אבותינו. מעשה נסים

וְעַכְשָׁיו

- בליל הפסח. שבחא דמרא

קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבֹדָתוֹ,

- לפי רב, זה תמצית כל סיפור – תחילתנו עובדי ע"ז, ועכשיו עובדי ה', ואח"כ ביאר כל הפרטים. מלבים
  - ובאמת כל ההגדה הוא תמצית, דצריך לספר כל הסיפור קודם זמן אכילה, ולכן מביאין הפסוקים ביהושע ובהבאת ביכורים משום דהביאו הסיפור בקיצור – הג' פסוקים ביהושע הוא סיפור כל ספר בראשית, ושל הבאת ביכורים ספר שמות. מלבים
    - ואותן פסוקים של ביכורים כולל כל הכתוב בספר שמות, וגם מה שכתוב במקומות אחרות, וגם דברים שלא מצאנו בשום מקומות אחרות. מלבים
- אין לישראל קיום בדרך הטבע, שאברהם היה עקר. ולכן אין אנו תחת מזל כשאר אומות. ולכן כל קיום שלנו תלוי על עבודת הקב"ה. יד חזקה
  - ולכן נתנה לנו ארץ ישראל דגם הוא אינו תחת שום שר וטבע. ואם אין אנו עושין רצון הקב"ה, שוב אין לנו ירושה בארץ ואנחנו בגלות. יד חזקה
- ולכן עכשיו אין אומרים דאבותינו היו עובדי ע"ז, דהפסיק הקב"ה היחוס של קודם אברהם אבינו. ילקוט שמעוני

שֶׁנֶּאֱמַר:

כד:ב

וַיֹּ֣אמֶר יְהוֹשֻׁ֗עַ אֶל-כָּל-הָעָם֮ כֹּה-אָמַ֣ר יְהוָה֮ אֱלֹהֵי֒ יִשְׂרָאֵל֮ בְּעֵבֶר֒ הַנָּהָר֮ יָשְׁב֣וּ אֲבֹותֵיכֶם֮ מֵעֹולָם֒

תֶּ֣רַח אֲבִי־אַבְרָהָ֔ם

- תרח מיוחס אחר אברהם, אבל אין אברהם מיוחס אחר תרח. אחרית שלום הגדה

וַאֲבִי֙ נָחֹ֔ור

- הוזכר נחור להראות החילוק בין אברהם ובין נחור שנשאר בעבר הירדן ועובד ע"ז. מלבים הגדה

וַיַּעַבְד֖וּ אֱלֹהִ֥ים אֲחֵרִֽים׃

- עיין יעב"ץ על ההגדה מה שפי' לענין גמטריא שם "תרח".

כד:ג

וָאֶקַּ֞ח אֶת-אֲבִיכֶ֤ם אֶת-אַבְרָהָם֙

- אמר עוד הפעם "אביכם" להדגיש דרק מאברהם נחשב אבינו. מלבים
- "את" לרבות תרח שיצא עם אברהם. מלבים

מֵעֵ֣בֶר הַנָּהָ֔ר

- מדה כנגד מדה, דהוא הפריש עמצו מכל העולם כדי לעבוד ה', ולכן ה' הפרישו מכל העולם ליתן לו ארץ כנען ולבחור בזרעו. ריטב"א הגדה
- מעבר לנהר – מאותן שפורש עצמן מגן עדן. (ריטב"א הגדה)

וָאוֹלֵךְ֙ אֹותֹ֔ו בְּכָל-אֶ֖רֶץ כְּנָ֑עַן

- ועי"ז קנה כולה. (יעב"ץ על ההגדה)
- משמע דהוא רק מקום הליכה למקום אחר. דאילו זכו ישראל היו הולכין דרך ארץ כנען לגן עדן. (חת"ס על ההגדה)
- שאר ארצות תחת ממשלת המזלות, ואר"י תחת השגחת הקב"ה בעצמו. ולכן שאר אומות שעובדין את המזלות שייכין לשאר ארצות, ואברהם שהכיר הקב"ה שייך לאר"י. אחרית שלום

* ולכן ממשיכים דעשו דחזר לעבוד ע"ז צריך לצאת מאר"י לרשת את שעיר. אחרית שלום

(וארב) וָאֶרְבָּה אֶת-זַרְעוֹ

- ואגדיל את ישמעאל ובני קטורה. (יעב"ץ על ההגדה)
- כתיב "וארב".

* דהוא א' מבני קטורה. והכוונה כאן להראות דכולן עובדי ע"ז דגם שמותם על שם ע"ז. (רש"י הגדה)
  - צ"ע, למה הזכיר בני קטורה קודם יצחק דהוא נולד תחילה? (ריטב"א הגדה)
    - י"ל דצריך להזכיר יצחק אחרון, דממשיכין ממנו. נ"ל

* יש לפרש דהוא לשון ריב – שנתן לאברהם כמה נסיונות קודם שזכה להוליד יצחק. רש"י, ריטב"א הגדה. שבחא דמרא – ירושלמי
  - והטעם לזה, כדי לטהר אותו מע"ז דבית אביו שיהא טהור קודם לידת יצחק. וכן כלל ישראל במצרים קודם מתן תורה. שבחא דמרא
    - וכן הוא בכל גלות שלנו, כדי לנקות אותנו מעוונות. שבחא דמרא

וָאֶתֵּן-לְעֵשָׂו אֶת-יִצְחָק:

- מתנה לאחר יאוש. (יעב"ץ)

* דהיו עקרים והבנים להם מתנה. (ריטב"א הגדה)

- משמע דלא רצה בשאר הבנים והם באו לו רק דרך מקרה. (רש"י הגדה)

כד:ד

וְאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת-יַעֲקֹב וְאֶת-עֵשָׂו

- איך נחשב עשו מתנה?

* במה שכל החלק הפסול שנשאר באבות נשאר בעשו, ולכן יעקב נשאר נקי לגמרי. לב אליהו שביבי לב ג:מה

* א"נ במה שהוא שומר אותנו לעשות רצון ה', דאילו עוברים הוא בא ליתן לנו יסורים. לב אליהו

וְאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת-הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ

- דהוא כנגד שעיר דעליו כל עוונות ישראל. (ריטב"א הגדה)
- ר"ל דאע"ג דיש לעשו מקום לעצמו, ויכול בנ"י להיות גולין תחת יד עשו, ובאמת כן ראוי למ"ד [ילקוט ראובני] דטעם הגלות משום דרימה יעקב את עשו, לא עשה הקב"ה כן, דהצער יהיה גדולה יותר מדאי. מוסר הנביאים סוף הפרק

וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיְמָה:

- ואם יש להם הצרות של ההבטחה, כ"ש הטובות. (ריטב"א הגדה)
- בא ללמד להם מעלת אר"י, דהוא קדוש כ"כ דצריך זיכוך הרבה מע"ז של אבותינו ליכנס לתוכה – צריך לברר כמה בנים מאברהם, ועשיו מיצחק, וגם בני יעקב הנשארים צריכין זיכוך רב בכור הברזל. (הגדה מעשה נסים)

ברוך שומר הבטחתו

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בָּרוּךְ הוּא.

- זה תי' לשאלת "כולו מצה" – דהוא זכר למה שלא הספיקו בצקם לחמץ. דאע"ג דלא זכו ל"אחישנה", אפי' הכי הקב"ה הקדים את הגאולה ע"י שחישב כאילו כבר בא הקץ. וזה דומה לעיסה שהקדים אפייתו קודם שהחמיצו. ילקוט שמעוני – לחה"פ
- אע"ג דההבטחה לאברהם והיה יכול לקיים לישמעאל ולעשו, ברוך שומר לישראל דוקא. יד חזקה
- א"נ עשה להההבטחה שמירה ע"י מעשה אבות סימן לבנים. יד חזקה

שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשַּׁב אֶת הַקֵּץ,

- להקדים ק"ץ שנה קודם ד' מאות שנה, ולתקן ולקיים הכתוב של ד' מאות שנה. יעב"ץ
- מיד התחיל לחשב מברית בין הבתרים. רש"י
- להתחיל מלידת יצחק. רשב"ם
- אדם שהבטיח לעשות בשביל חבירו דבר קשה צריך לחשב איך יעשה, אבל להקב"ה א"צ, ולא חישב כל יום ויום אלא להראות שאוהב אותנו. מעשה נסים
  - ומחשבה זו היא שעמדה לנו שלא יכול האומות לכלותינו. מעשה נסים
- שינה הקב"ה מערכת השמים להקדים זמן היציאה [מה שלא נעשה שום פעם אחרת], דאילו לא עשה כן ירדנו ח"ו לשער נ' של טומאה שא"א לצאת ממנו. ילקוט שמעוני – אזור אליהו
- בשאר גלות א"צ קץ – כל זמן שיעשו תשובה יהיה הקץ. רק בגלות מצרים דאינו משום עוונותינו ואין שום תורה שעל ידו יכול לעשות תשובה לה, אילו אין קץ מפורש אין סיבה שיגמור הגלות. יד חזקה

לַעֲשׂוֹת כְּמַה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר:

- ויש לעיין למה הביא ההגדה פסוק ראשון, דאין זה הבטחה לטובה?
  - דמברכין על הרעה כמו שמברכין על הטובה. רש"י
  - וי"ל מתוך חשכה אורה כי בבוא הטוב אז שמחת הרעה קדומה לו. וזה טעם אכילת מרור. של"ה
  - א"נ, דראה אברהם באצטגנינות דעבד יירש אותו, וס"ל דהוא אליעזר שלא יהיה לו בנים. והקב"ה הראה אותו דיהיה לו בנים – רק דהן יהיו עבדים במצרים. וזה בשורה טובה. של"ה

(בראשית טו:יג)

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי-גֵר | יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם

- דקודם מתן תורה אין לנו זכות לאר"י להיות נחשבין שלנו. (חת"ס הגדה)

וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם

- זה לא גזירת הקב"ה דלא גזר עליהן אלא גרות, רק הודיע אותו העתיד, שעבדום וענו אותם מדעתם, ועי"ז יפחית מן הד' מאות שנה. שבחא דמרא

אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

- מלידת יצחק. דלא אמר כאן אלא "בארץ לא להם." (רש"י, כלבו הגדה)
  - "זרעך" – משעה שיש לו זרע. (כלבו)
- עונש למה שאמר "במה אדע כי ירשנה" – מאה שנים לכל תיבה. (רש"י הגדה)
  - צ"ע, דמצינו שנה למילה [לגבי יעקב בפני פרעה] אבל ק' שנה למילה לא מצינו! (נ"ל)
  - א"נ גמטריא "במה" בא"ת ב"ש = ד' מאות. (רש"י הגדה)
    - צ"ע למה יענש על הא"ת ב"ש ולא על המילה עצמה! (נ"ל)

וַאֲמַר לְאַבְרָם, מַדָּע תִּדַּע אֲרֵי דַיָּרִין יְהוֹן בְּאַרְעָא לָא דִילְהוֹן, וְיִפְלְחוּן בְּהוֹן, וְיעַנּוֹן יָתְהוֹן--אַרְבַּע מְאָה, שְׁנִין.

(בראשית טו:יד)

וְגַם אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ

- "וגם" לרבות ד' מלכיות. (רש"י)

דָּן אָנֹכִי

- בי' מכות. (רש"י)
- צריכין דין אם משעבדין ישראל לשמה, וגם רק כפי ההכרח ואז אינן נענשין, או דלמא שעבדו יותר מדאי ונענשין. (נ"ל)

וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצְאוּ

- רמז לגלות מצרים ובבל.
  - "אחרי" ר"ל מופלג, ולכן ב' אותיות אחר "כן" הוא "עם" רמז ל"עם יוצא ממצרים", וגמטריא עי"ן מ"ם הוא רד"ו. (חת"ס הגדה)
  - וגמטריא כ"ן הוא ע' שנה של גלות בבל. (חת"ס)
  - וגם יש כאן רמז לאריכות גלות שלנו. חת"ס

בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל:

- ממון גדול. (רש"י)
- שיצאו מצורפין בהכשר מעשים. (יעב"ץ על הגדה)
  - "ברכש" אותיות "בכשר", כמש"כ "מוציא אסירים בכושרות". (יעב"ץ על ההגדה)
- א"נ הוא המצרים שהוציאו עמהן, דלהקב"ה הן נחשבין כרכוש גדול. יעב"ץ

וְאַף יָת עַמָּא דִּיפְלְחוּן בְּהוֹן, דָּאִין אֲנָא; וּבָתַר כֵּין יִפְקוּן, בְּקִנְיָנָא סַגִּי.

והיא שעמדה

מְכַסֶּה אֶת הַמַּצּוֹת וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַכּוֹס.

- דהוא "כוס ישועות אשא". ועליה עינו של עשו הרשע רעה בנו, לכן היא שגרמה לנו גם קנאתם גם שנאתם של או"ה. והיא שעומדת לנו, לפיכך צריך להגביהה בימין ה' רוממה לעשות חיל." יעב"ץ
  - ר"ל ששונאין אנו מחמת קנאה שהקב"ה מצליחין לנו. יעב"ץ

ב' ניגונים

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ!

- ברית בין הבתרים. ריטב"א
- ר"ל ממה שהגאולה היתה בכח נקיבה [שירה] אינה קיימת, אבל לעתיד יהיה בכח זכר [שיר]. של"ה
- המחשבה שחישב את הקץ. מעשה נסים
- מה שבכל דור ודור עומדין עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם בלא הריגתם, מורה שהוא עושה כן מחמת אהבתו לנו ולא משום שנאת האומות. מעשה נסים
- ההבטחה של רכוש גדול – דא"א שכבר נתקיימה ע"י כל מה שקבלנו עד השתא, ד"גדול" צריך להיות מפורש כפי האומרו, ולכן הקב"ה שהוא נצחי א"א לכוון לנתינת אר"י ובית המקדש שלא

נתקיימו לעולם ל"גדול". אלא ע"כ שאנו עדיין מצפין ל"רכוש גדול" הזה לעתיד בזמן בית שלישי שיהיה לנצח. אחרית לשלום

- מה שהקב"ה חישב את הקץ ומביא את הגאולה אפי' אינן ראויין, זה עמד לנו במצרים, וגם יעמוד לנו בגלות הזאת. ילקוט שמעוני – לחה"פ

שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,

אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ,

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

- יד א', דבזה המכה גדולה ביותר [עיין מכות כג.]. מגילת ספר איכה א:י
- דע"י שאנו מפורזין בין כמה אומות, אע"ג דכולם עומדין עלינו לכלותנו, כל א' בוש מחבירו להשמיד ישראל וליקרא מלכא קטיעא, ועי"ז הקב"ה מצילנו מידם. שבחא דמרא
  - ועי"ז יכול להכיר בגודל נס הצלתינו ממצרים, דאז כולנו תחת אומה א', ואין לנו הצלה הזו, רק שמירת הבטחת הקב"ה. שבחא דמרא
- זה ראיה דאין אנו ראויין לגאולה, ממה דיש אויבים שעומדין עלינו, ואפי' הכי הקב"ה מצילנו מידם משום שהוא שומר להבטחתו. ילקוט שמעוני – לחה"פ
- וזה סימן לגאולה השלימה, דאילו אין כוונת הקב"ה להחזיר אותנו לגמרי, למה עושה ניסים להציל אותנו זמנית מכל העומד עלינו. ילקוט שמעוני – לחה"פ

צא ולמד

יַנִּיחַ הַכּוֹס מִיָּדוֹ וְיַגִּלֶּה אֶת הַמַּצּוֹת.

כשמתחילין לדבר בנסים של מצרים, מתעורר אנו לדבר גם על הנסים שנעשו גם מקודם לזה. שבחא דמרא

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ.

- דגם מתחילתנו צרות באות עלינו. ולכן לא מנה שאר הצרות, רק הראשון, וירידה למצרים דהיה כנגד כולן. יעב"ץ
  - יש לעיין דאין זה תחילה לצרות של יעקב, וכ"ש להאבות בכלל. ואפשר דרק כשנולד לו בנים יש לנו גדר של "כלל ישראל", ובצורה כזו צרה ראשונה שלנו היה בית לבן. נ"ל
- גם בזה נתקיים הברית בין הבתרים – גם את הגוי... יצא ברכוש גדול. רש"י
- לשון צא – דיכול ללמד ענין חנופה [שהוא מדת לבן] מן השוק, אבל לא נמצא כ"כ בבית המדרש. אחרית לשלום

שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לְעֲקוֹר אֶת הַכֹּל,

- כשרדף אחריו, וצריך הקב"ה לומר לו "לא ידבר עמו טוב או רע". כלבו
- דהוא בלעם, והיה לו אחיזה בכל העולמות. של"ה
- דרצה לעכב יעקב ובניו אצלו עד שיעשה אותם עובדי ע"ז. מעשה נסים
- דרש ממה שלא מצינו לשון אובד לגבי פרעה, והוא רצה להרוג כל הזכרים, ע"כ לבן רצה לעשות יותר. מלבים
- אין בהריגת כל הזכרים אבידת הכל, דכל שאמו ישראלית כל הבנים ישראלים. מלבים
- לשון בקשה הוא לתכלית אותו דבר, דאין לו שום הנאה מזה רק משום שמבקש לעקור. לאחרית השלום
- יכול לראות שכן כוונת לבן –

* משל – עור ופיקח לקחו אגוזים בשותפות, והתנו בשעת חלוקה שכל א' לוקח א'. העור רצה לבדוק אם הפיקח כוון לרמותו, ולכן נטל ב'. שאם הפיקח כוונתו לעשות באמונה, יעורר על הלה שנטל ב'. אבל אם הפיקח לוקח הרבה יותר מזה, לא כדאי לו לעורר עליו.
- גם יעקב עשה הרמאות במקלות לראות אם כוונת לבן לרמותו. ולבן לא אמר מידי, דכוונתו לאבד יעקב לגמרי וליקח הכל בחזרה, ולכן לא חש לעורר עליו. אחרית לשלום

שֶׁנֶּאֱמַר:

ארמי אבד אבי

אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט, וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עָצוּם וָרָב.

דמה שיצא יעקב מלבן ברכוש גדול היה סימן לבנים במצרים. ריטב"א

- וגם מתחיל קיום ברית בין הבתרים בלבן והמשיכו בירידה למצרים. ריטב"א
* דמשעת ברית בין הבתרים כל ימיהם של האבות היו בצער ובנסיונות. ריטב"א

טעם ירידת מצרים להוציא הזוהמא שיש לנו מאבינו שהיו עובדי ע"ז, וזוהמא של לבן קשה מכולן. וגם צריך יעקב עצמו לירד למצרים משום שעיכב אצל לבן יותר מדאי. מעשה נסים

- ויש לקרותו "ארמי שהוא בבחינות אובד [שהיה רשע] היה אבי, ומטעם זה וירד מצרימה. מעשה נסים
- ולכן אומרים אותו בשעת הבאת ביכורים דמורה על קדושת הארץ, דא"א לזכות לה אלא אחר שנזדכך מזוהמת הע"ז. מעשה נסים

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה - אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר.

- דרש מדכתיב "וירד" ולא "ויבא". רש"י, כלבו
* ואפי' הכי כתיב "וירד" ולא "והורד", דאע"ג דהיה אנוס, עשה צווי הקב"ה באהבה. ולכן ויחשביה לו לצדקה כאלו עשה מעצמו. יעב"ץ
- נראה דדרש ממה שהוא סמוך ל"ארמי אובד אבי", דע"כ היה צריך לירד לטהר עצמו. מעשה נסים
- י"מ דלא דרש כן מקרא, רק בא בעל ההגדה לספר הענין. מלבים
- למד מיציאתו לבית לבן כמה רע לאדם להיות בחו"ל, ולכן לא ירד אלא משום אונס הדיבור. חת"ס
- פירש כן כדי שלא לטעות ולומר דשעבוד מצרים מחמת חטא של יעקב במה שירד לגור בחו"ל, רק לקיים ברית בין הבתרים. שבחא דמרא

נראה דיש עוד לפרש "וירד מצרימה" על בלעם שירד שם כדי לאבד ישראל. של"ה

וַיָּגָר שָׁם - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לָגוּר שָׁם,

- אע"ג דגשמיות של מצרים טוב מאוד, לא חמד אותה. יעב"ץ
* וכן יש לנו לעשות בכל מקום שאינו ארץ ישראל. יעב"ץ
- דידע שיש ענין שא"א לצאת ממצרים, כמו דאמרינן דאילו נשתהה שם רגע א' כבר א"א להגאל ממצרים. של"ה

- דרש ממה שכתב "ויגר שם" קודם "במתי מעט" דעדיין מדבר על הירידה, דכל הירידה רק על דעת לגור ולא להשתקע. מלבים

שֶׁנֶּאֱמַר:

(בראשית, ויגש בראשית מז:ד)

וַיֹּאמְרוּ אֶל-פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי-אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי-כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן

א) גם מכאן ראיה דבא רק לגור, דאמר לפרעה דבא רק מחמת הרעב, משמע דאח"כ יוצא. הגדה מעשה נסים "וירד מצרימה"

וְעַתָּה יֵשְׁבוּ-נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

א) יש בו קדושה יותר משאר מצרים, שנתן פרעה ארץ גשן לשרה אחר שלקחה. (של"ה הגדה "וירד מצרימה" – אריז"ל)

ב) משום שנטל השפע מאר"י וניתן לשר של מצרים. (חת"ס הגדה)

1) ר"ת כ'י א'ין מ'רעה ל'צאן א'שר ל'עבדיך = מלאכא"ל דהוא "המלאך הגואל אותי" השרוי באר"י. (חת"ס)

2) ר"ת כ'י כ'בד ה'רעב ב'ארץ כ'נען ו'עתה 'שבו נ'א ע'בדיך ב'ארץ ג'שן = גמטריא רה"ב, שר של מצרים. (חת"ס)

וַאֲמַרוּ לְפַרְעֹה, לְאִתּוֹתָבָא בְּאַרְעָא אֲתֵינָא, אֲרֵי לֵית רְעְיָא לְעָנָא דִּלְעַבְדָּךְ, אֲרֵי תְּקִיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְּכְנָעַן; וּכְעַן יִתְבוּן כְּעַן עַבְדָּךְ, בְּאַרְעָא דְּגֹשֶׁן.

בִּמְתֵי מְעָט - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

- "כמה שנאמר" משום דהביא פסוק רק להשלים הענין. מלבים

(דברים, עקב י:כב)

בְּשִׁבְעִים נָפֶשׁ

- להגן בזכותם עלינו מהע' אומות ושריהם שרצים להשתלט עלינו. הגדת יד חזקה

וַיְרַדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב :

- ר"ת אנשי"ם, וס"ת משכו"ם – דירדו במשיכת בנ"א, ולא בשלשלאות כבהמות. חת"ס הגדה
- מרומז כאן לפסל מיכה דנשאר עמהן עד חרבן הבית – ר"ת ה' אלקיך = איכ"ה, וס"ת מיכ"ה. והאיסור עבודת כוכבים. חת"ס הגדה
- עד ס' ריבוא, דהגאולה תלויה על שיהיה לנו ס' ריבוא כנגד מספר צבא מעלה, כמו שהבטיח לאברהם כה יהיה זרעך. הגדת יד חזקה

בְּשִׁבְעִין נַפְשָׁן, נָחֲתוּ אֲבָהָתָךְ לְמִצְרַיִם; וּכְעַן, שַׁוְיָךְ יְיָ אֱלָהָךְ, כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא, לְסַגִּי.

קשה לבעל ההגדה למה אמר "במתי מעט", הלא רק בירידתן הן מועטין.

- ועל זה הביא תי' מפסוק "בשבעים נפש" דגם על אותו פסוק קשה למה אמר "ועתה שמך" הלא גם במצרים יהיו מרובים? וי"ל דרק הע' שירדו חשובין כ"כ לפני המקום למנות כל א' ככוכב בפנ"ע, וגם עכשיו אחר שקבלו את התורה כל א' חשוב בפנ"ע, משא"כ במצרים לעולם היו בבחינת מתי מעט. מעשה נסים, כעין זה כתב שבחא דמרא

העיקר במה שכלל ישראל מועטין מה שיש אחדות ביניהן ועם הקב"ה. ולכן הביא מקרא דכתיב "נפש" לשון יחיד. חת"ס

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי - מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם.

- שלא פסקה ישיבה מהן. של"ה
- בעלי קומה ובעל פרצוף. ריטב"א
- שנתאספו במקום א' ולא נתפרדו. רש"י, כלבו
  - וזה נס גדול, כדי שיכולין לעזור זא"ז. ריטב"א
- דרש מלשון "גוי" דהוא מורה על הבדל מגויים אחרים. משא"כ לשון "עם" הוא מורה על אחדות העם. עיון תפלה "ספרו בגוים"
- יש גורסין "מסויימין" - ניכרין במלבושיהן וכיוצא בו. ריטב"א
  - וכ"כ הרשב"ם וכלבו אפי' לגרסא שלנו!
  - ודרש כן ממה שנחשבין ל"גוי" אפי' לאחר כמה דורות. ריטב"א
- דע"י השעבוד נזדככו מע"ז ונעשה מצויינים. שבחא דמרא
- יש גורסין דכאן דרש מ"גוי גדול". מעשה נסים
  - ודרש ממה דאמר ג' לשונות – גדול עצום ורב, דצריך לדרוש מידי. מעשה נסים
- דרש מ"שם" יתירה, דבא להראות דהוא דבר בפנ"ע, ולא רק בא להגיד שנעשו לגוי גדול. מלבים

גָּדוֹל, עָצוּם

- גדול גם באיכות, דהן גיבורים. של"ה
- להיות "כי מי גוי גדול". יד חזקה

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות א:ז)

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ

- ו' בכרס א'. (רש"י – ש"ר, יעב"ץ הגדה)
  - דבר שאפי' באר"י לא היה להם, כ"ש בגלות, ועשה הקב"ה כן להראות שהוא עמנו בגלות. (ריטב"א הגדה)
- אפי' אותם שאינן ראויין כגון שהם זקנים, כמו שמצינו ביוכבד. הגדת יד חזקה
  - יש בזה תי' לקושיית אב"ע למה לא הוזכר נס זה בפסוקים, דלפי היד חזקה הוזכר כאן. הגהת זרע יצחק שם

וַיִּרְבּוּ

- שיכולין להתעבר וללדת במהרה, שלא כדרך הטבע דאחר לידת תאומים וכ"ש יותר בכרס א' לא חזרה לכחה עד זמן גדול. הגדת יד חזקה

וַיַּעַצְמוּ

- הולדים עצמם הן עצומים, דלא כדרך הטבע בלידת תאומים וכ"ש יותר דהולדים עצמן הן חלושין יותר. הגדת יד חזקה

בִּמְאֹד מְאֹד

- הו"ל לכתוב רק "מאוד מאוד", אלא נראה דבא ללמד דירבו בנכסים [ככל מאודך]. (רא"י פרידמן – כלי יקר)
  - וזה מתחיל הצרות, דרק מי שדעתו לעכב ישקיע באסיפת כסף. (כלי יקר)

וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

- הארץ דוקא – דהתינוקות נבלעו תחת הקרקע וכו'. (חת"ס הגדה)
- עיין חת"ס דפי' הד' לשונות משום הד' זכויות שיש להם – שלא שינה שמם, לשונם, וברית קדש [עי"ש אפשר שיש ד', ולא הבנתי]. (חת"ס הגדה)
- משום דיצאו מגושן להתערב עם המצריים נעשה הצרות. (רא"י פרידמן)
- כשהיו במצרים היו ביסוד עפר דהוא הפחות, ולכן נאמר בהן "וישרצו" כשרצים, וגם "ותמלא הארץ אותם" ר"ל יסוד העפר. שבחא דמרא

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נָפְשׁוּ וְאִתְיַלְּדוּ וּסְגִיאוּ וּתְקִיפוּ--לַחֲקָא לַחֲקָא; וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא, מִנְּהוֹן.

וָרֵב

- ללמד שמי שבחר לילך משלימות לשלימות ה' אתו. של"ה

כְּמַה שֶׁנֶּאֱמַר:

(יחזקאל טז:ז)

רִבָּבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ

- דכל שגוזזין אותו חוזר ומצמיח יותר. (יעב"ץ וריטב"א על ההגדה, כעין זה ביד חזקה)
- וגם גדלין בלא טורח. (ריטב"א)
- דגדלים הרבה משרש אחד, ובמהירות. מלבים הגדה
- במצרים אמרו להם שלא ללון בבתיהן כדי שלא יאחר לבא לעשות מלאכה למחר. ונשותיהן מביאין להם מזון ושוכבות עמהן תחת התפוח, והיו מתעברות. ובהגיע עת לידתן הולכות לשדה ויולדות שם, והקב"ה מזמין מלאכים ורוחצין וסכין ונתן ביד כל א' ב' חתיכות של שומן. וכשמרגישין בהן המצרים באים עליהן והארץ בולעת אותן. והם מביאין שוורין וחורשין עליהן, ולא"ז צצין כעשב הארץ ובאים לבתיהם, וזה מש"כ "רבבה כצמח השדה". (כלבו הגדה)
- כצמח השדה דהכוונה לזרוע ממנו ומן הזרעים וכו' עד סוף העולם, כן יש בכל א' כח להיות זרעו הולך וקיים לעולם. (מעשה נסים)
- כצמח השדה דהבעל עובד הקרקע אצלו להיות גדל טוב, דלא כעשבי היער. כן הקב"ה גרם שיהיו ראויין לקבל השראת השכינה. (מעשה נסים)
- כצמח דגדל רק אחר שהזרע נתרקב לגמרי. כן ישראל אחר שנראה כאילו אין להם שום תקוה, אז מצמיח הגאולה. הגדת יד חזקה
- דעדיין אינם חשובים, וכצמח, ורק אח"כ נעשית "ראשית תבואתו". הגדה שבחא דמרא

וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי

- גם באיכות. דלא כצמח השדה דאם יש הרבה גדלין במקום א' לא יגדלו טוב. הגדת יד חזקה

וַתָּבֹאִי בְּעֲדִי עֲדָיִים

שָׁדַיִם נָכֹנוּ

- זה משה ואהרן. (ריטב"א)

וּשְׂעֹרָה צְמַח

- זמן הגאולה באה. (ריטב"א)
- בתחילת המכות כבר נפסק השעבוד, וזה כנערה בת י"ב, ואחר ו' חדשים בא זמן הגאולה וזה כבגרות. הגדת יד חזקה

וְאֵת עֵרֹם וְעָרְיָה:

- ערום מתורה, ועריה ממצות. (יעב"ץ)
- ערום ממצוות ועריה מידיעת הקב"ה. אחרית לשלום
- שלא קיימו מצות מילה. (ריטב"א)
- שעדיין לא פסקה מהן זוהמת הנחש. (של"ה הגדה "ויהי שם")
- נראה דכלל ישראל יש צדיקים גמורים, רשעים, ורובן בינוניים. אבל במצרים יש צדיקים גמורים [שדים נכונו] – קהת ועמרם וכו', ורשעים גמורים [שערך צמח] כדתן ואבירם, אבל לא בינוניים. (חת"ס הגדה)
- יש לפרש ע"פ הגמ' מנחות מג:, דדוד מצטער במרחץ שנשאר ערום מן המצוות, ונתיישב דעתו דעדיין יש ברית מילה. אבל אנו במצרים היו ערום ממצוות, אבל גם מילה אין לנו ולכן מוסיפין עליו לשון עריה. מלבים הגדה

וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ,
וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי.

- לכן נתנו לנו ב' מצות – דם מילה ודם פסח. יעב"ץ
  - פסח בא כנגד ע"ז, ומילה הוא חותם שאנו עבדים להקב"ה. יד חזקה
    - ולכן בזכות מצות אלו זכינו לצאת ממצרים. יד חזקה
- דשעבוד מצרים כדי לצרפם מחטא אדה"ר בקרי באותן ק"ל שנה. ועי"ז הביא מיתה לגוף [שבנ"א מתים] ונפש [דכשהוא מחובר לגוף החוטאת הוה כמיתה שלה]. והסיר הא' מאדם ונעשה "דם" [זה מיתת הגוף], והסיר הא' מאמת [דשוה ל"אדם" במספר קטן] ונעשה "מת" [זה מיתת נפש].
  - והתיקון ע"י מצות מילה [תיקון הגוף], ומצות פסח [דקרבנות הסיר החטאים המבדילין בין הנפש להקב"ה]. של"ה לקמן "פסח"
    - גם "טלה" גמטריא של "דם". [עיי"ש שהביא כמה גמטריות לענין זה.]

וירעו אתנו

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה.

וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים

- מתחילה לא היו משעבדין אותנו לגמרי, רק יריעו מעט. ריטב"א הגדה
- דיעשה אותנו רעים לאבינו שבשמים, דע"י עוני ויסורים לא יכול לעבוד הקב"ה. וזה הכוונה "הבה נתחכמה לו", דצריך חכמה למצוא דרך שלא יושיע הקב"ה את בני ישראל. (יעב"ץ על ההגדה)
- מחזיקין אנו בחזקת רעים. (כלבו הגדה)

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

- משמעות הפסוקים בביכורים דירעו אותנו משום דהיינו עם גדול. ועל זה הביא הפסוק הבה נתחכמה. מלבים
- א"נ דרש "ירעו" לשון רעיון, כמו "הבה נתחכמה". מלבים (שמות, שמות א:י)

הָבָה

- לשון הכנה. (רש"י)

נִתְחַכְּמָה לוֹ

- למושיען של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. (סוטה יא., רש"י)
  - ולא ידעו דרק על כל העולם אינו מביא, אבל על אומה א' מביא. (שם)
  - א"נ לא מביא המים עליהם, אבל מביא אותן להמים. (סוטה)
- דיעשה אותנו רעים לאבינו שבשמים, דע"י עוני ויסורים לא יכול לעבוד הקב"ה. וזה הכוונה "הבה נתחכמה לו", דצריך חכמה למצוא דרך שלא יושיע הקב"ה את בני ישראל. (יעב"ץ על ההגדה)
- יותר מעשו שהמתין עד שימות אביו, דבין כך ובין כך יוליד בנים. אבל אנו ממיתים הבנים. (רש"י הדגה)
  - ולכן הביא פסוק זה על "וירעו" [בהגדה] דמשמע יותר מן הראשונים. (רש"י)
- לעשות הדברים בצנעה, דא"א להרוג עם גדול בתוכו, דעמי הארץ לא ישמעו לו וגם יעשה מלחמה גדולה. (רמב"ן)
  - י"מ דגם סוברים דזה טעם שלא הצליחו עשו ולבן משום דבאו בפרהסיא, ולכן הקב"ה הצילם. ריטב"א ע"פ מדרש

פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה
וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שֹׂנְאֵינוּ

- פרעה היה ירא שהמצריים דהן מניצוצות של קרי של אדם הראשון שיוסף בא לתקנם, שמא הישראלים מעלין אותן עמהן כשיצאו ממצרים. דכן הוא סיבת הגלות ללקט הניצוצות. ואלו הן הערב רב שהעלו עמהן. (יעב"ץ על ההגדה "עבדים היינו")

וְנִלְחַם-בָּנוּ וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ:

- על כרחינו. רש"י
- כאדם המקלל עצמו ותולה קללתו באחרים. (סוטה יא., רש"י)
- יעלו מארץ גושן להלחם עמנו. (רמב"ן)
- אחר שיבא עלינו אויבים, ישראל יטלו כל ביזה שלנו ויעלו מן הארץ. (רמב"ן)

חכמת פרעה – דידע דכל זמן שעוסקין בתורה א"א לנצח עליהם, ולכן אמר להם שרצה שילמדו טכסיסי מלחמה, ולא משום שרוצה שהם ילחמו, רק שאם יבא מלחמה יראו השונאים שגם בנ"י מוכנים למלחמה, ועי"ז עלו מן הארץ בלא להלחם. הגדה שבחא דמרא

- ולכן דרש בעל הגדה פסוק זה על "ויריעו" שעושין אותנו רעים ע"י ביטול תורה. שבחא דמרא

הַבוּ נִתְחַכְּמָה לְהוֹן דִּלְמָא יִסְגוֹן וְיֵהֵי אֲרֵי יְעָרְעִנָּא קְרָב וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל סָנְאָנָא וְיִגִּיחוּן בָּנָא קְרָב וְיִסְקוּן מִן אַרְעָא.

וַיְעַנּוּנוּ

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות א:יא)

וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים

- על ישראל. (רש"י)
- דכן דרך כל הגרים בארץ לא להם צריך להעלות מס. (רמב"ן)

לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם

- ולא לטובת עצמן. ולכן אמר להן לבנות פיתום ורעמסס, מקומות שאינן ראויין לבנין. (הגדה מעשה נסים, מלבים הגדה)
  - ולכן הביא בעל ההגדה פסוק זה על "למען ענותו", דאין להם כוונה אחרת. (מעשה נסים, מלבים הגדה)
- א"א לשעבד אותם בהדיא. ולכן עשה עצה לשים עליהם מסים, וכל שאינו פורע המס יהיה משעובד לאותם שפורעים בשבילו [כדמצינו בגמ' ב"מ עג:]. ומאחר דהן משעבדין זא"ז, יכול פרעה לשנות ולומר דמי שאינו פורע יהא משעובד לפרעה עצמו. שבחא דמרא

וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה

- אוצרות. (רש"י)

אֶת-פִּתֹם

- הוא מקום ע"ז ששמו כן, והוא המדבר משחיו. ועשו כן להחטיאם בע"ז להפילם. (יעב"ץ על ההגדה)
- ואמר חז"ל, פי תהום בולעו.
  - נראה הכוונה, דמאחר דהוא בית לע"ז, הקב"ה מפילו. וירא המצרים כי יד ה' באלוהיהם, ועי"ז היה להן להניח ישראל כדרך שעשו הפלשתים בראותם דגון נופל לפני ארון ה', אבל לא עשו כן. (יעב"ץ)

וְאֶת-רַעַמְסֵס:

- אינם ראויין לבנין, ועשאום חזקות ובצורות לאוצר. רש"י

וּמַגִּיעַ עָלֵיהוֹן שַׁלְטוֹנִין מַבָּאֲשִׁין בְּדִיל לְעַנּוֹאֵיהוֹן בְּפַלְחָנְהוֹן וּבְנוֹ קָרְוֵי בֵּית אוֹצְרֵי לְפַרְעֹה יָת פִּיתוֹם וְיָת רַעַמְסֵס.

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה,

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות א:יג)

וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם

- אחר שראה דהעבודה המוטל עליהן לעשות לפרעה לא גרם להם מיעוט, צוה שכל מצרי שיש לו מלאכה יכול להטיל אותו על ישראל. (רמב"ן)
  - ולפי מש"כ חז"ל "עבדים למלכים היו ולא עבדים לעבדים", אז הכוונה כאן לשרי המסים. (רמב"ן)

אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּפָרֶךְ:

- י"מ בפה רך. (סוטה יא., רש"י)
  - ר"ל משום דשמעו לפה רך לבטל מדברי תורה, אז ניתן רשות לפרעה ליתן עליהם עול מלכות. הגדה שבחא דמרא
- וי"מ עבודה המפרכת את הגוף. (סוטה יא., רש"י)

- פרך = הבלדה כמו "פרוכת". ר"ל דברים שמבדילין בין איש לאשתו. (רש"י הגדה)
- מתחילה אמרו דצריך דבר נחוץ ליום א' בלבד, ואח"כ העמידו סך זה עליהן לכל יום ויום. (ריטב"א הגדה)
- גמטריא [בא"ת ב"ש] פרך = ל"ט, שכופין אותן לעשות כל ל"ט מלאכות. (הגדה מעשה נסים – תוס' פסחים)
  - י"מ להיפך מל"ט מלאכות שבת דהן מלאכת מחשבת עם תכלית, משא"כ העבודה שהמצריים הטילו על ישראל. (?)

וַאֲפַלַּח מַצְרָאֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַשְׁיָו.

דרש כן מכפלות הפסוק, דכבר אמר "ויענונו", ומה הכוונה ב"עבדה קשה", אלא ללמד דהיה בפרך. (יעב"ץ

זה הג' טעמים למה מצרים נענשין אם רק קיימו מה שאמר הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים –

- וירעו – כוונתם לרע, ולא לקיים מאמר הקב"ה.
- ויעננו – דגם כשלא בא להם שום הנאה מן העבודה עינו אותם.
- עבודה קשה – יותר ממה שכיון הקב"ה. יד חזקה

ונצעק

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ, וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ.

וַנִּצְעַק אֶל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות ב:כג)

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם

- באמת היו מועטין, ומפני צערם נחשבין כרבים. (רמב"ן – ש"ר. יעב"ץ וריטב"א על ההגדה)
- ר"ל הרבה שנים אחר שברח משה. (רמב"ן)
  - ולא כתב "ויהי אחרי ימים רבים" דיהא משמע אחרי שבא למדין, אבל באמת לא בא למדין אלא סמוך לחזרתו למצרים כמש"כ לעיל. (רמב"ן)

וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם

- נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם. (רש"י)
  - למד ממה דכתיב "מלך" ואין מלכות אחר מיתה. (גר"א)
- ר"ל שסר כוחו, משום שהקריבו עת הגאולה. יעב"ץ על ההגדה
- נראה משום דמשה צריך לחזור לגאול את ישראל, אבל יש גזרה נגדו למות, וגמירי דאם מת א' מעושי הגזירה נתבטל הגזרה [תענית כט]. עיון יעקב שם

וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה

- דהמליך אדם מרשיע מן הראשון. (רמב"ן)
- על רציחת ילדיהן. (ריטב"א הגדה)
- דאע"ג דהגיע זמן הגאולה, מדת הדין מעכבת. (יעב"ץ)

- דכל מצריים היו בוכין על מיתת המלך, וישראל ג"כ יכולין לצעוק אל ה' והרואין סבורים שהן ג"כ צועקין על המלך. (של"ה הגדה, מלבים הגדה)
- שמכריחין אותן לעבוד ע"ז, משא"כ המלך הראשון משום כבודו דיוסף. (רש"י וריטב"א הגדה)

וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל-הָאֱלֹהִים מִן-הָעֲבֹדָה:

- ואפי' הכי אינן נגאלין, שהקב"ה מתאוה לתפילתן. (יעב"ץ)
- באמת לא צעקו לה', רק מהעבודה, וברוב חסדו "ותעל שועתם" דקבל כאילו הוא תפילה. (מעשה נסים)
  - עיין גם שערים בתפלה "נאקה" באריכות [טוב לדרשה].

וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִנּוּן וּמִית מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְאִתְאַנַּחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פֻּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשֵׁי עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וּסְלִיקַת קָבִילַתְהוֹן לְקֳדָם יְיָ מִן פֻּלְחָנָא.

למדנו מכאן דאין הצעקה אל ה' כמו שמשמע הכא. מעשה נסים

- עיין שערי תפלה שער "נאקה" שביאר דאם אדם צועק מחמת צרה, צריך כיון אותו להקב"ה.
- עיין שערי תפלה, דהביא מכאן ראיה דאפי' דבר שמוכן ליתן לאדם [כמו יציאת מצרים דכבר השביע עליו מראש] א"א להשיג אותו בלא תפלה.
- י"מ דבלא תפלה הגאולה בא בהסתר פנים כדמצינו בגלות בבל דראוים היו ישראל ליעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אא שגרם החטא. יד חזקה

וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קֹלֵנוּ

- מי שיש רוב צרות א"א לפרטן, אבל יכול להבחין בקולו שיש לו צרות. אחרית לשלום

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת-נַאֲקָתָם

- אבל בלאו הכי אינן נגאלין עכשיו, אע"ג דכלו הד' מאות שנה של ברית בין הבתרים, דהאריכו הגלות מחמת עוונותם שבטלו מילה ועבדו ע"ז. (רמב"ן יב:מא, עיי"ש)

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-בְּרִיתוֹ אֶת-אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב:

- צריך זכות אבות, דאין להן זכותים. (יעב"ץ וריטב"א הגדה)
  - מ"מ אינן רעין בלב, דא"כ אין זכות אבות מצילן. (יעב"ץ)

וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קָבִילַתְהוֹן וּדְכִיר יְיָ יָת קְיָמֵיהּ דְּעִם אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם יַעֲקוֹב.

הביא קרא ללמד דאין שמיעת התפילות לבד הביא את הגאולה מאחר דאינן בכוונה רצויה. מעשה נסים

- כעין זה בשבחא דמרא – דצעקתם לא תשובה שלימה, רק תשובה מתוך דחק הגלות, ולכן אינן נענין אלא בזכות אבות.
- י"מ דאילו מקרא קמא לא כתוב שנתקבלה התפלה, רק שתעל שועתם. מלבים

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ,

זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ,

- דהוא צוה על פו"ר והם מבטלין. רש"י

- דא"א להיות עינוי העבודה, דכבר כתיב "ויענונו". וגם למדנו מקרא דבסמוך דעינוי זה מביא את הגאולה, וע"כ אינו עינוי העבודה, דזה כבר נגזר עליהן, אלא ע"כ עינוי אחר דמצינו במקו"א דהוא מורה על פרישת ד"א. מעשה נסים
- דרש "עינוי" מ"אם תענו את בנותי", כדאמרנן במס' יומא. מלבים
- יש קשר בין זיוג בין איש ואשתו לבין זיוג הקב"ה עם ישראל, ולכן הקב"ה מרגיש בפרישה זו במה שנעשה רושם למעלה. אחרית לשלום

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות ב:כה)

וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

- נתן עליהם לב. (רש"י)
- לא פי' מה ראה. והוא ראה מה שאין אחרים יכולין לראות, דהן הנשמות שבגוף שראויין להבראות, ומחמת פירוש דרך ארץ לא היו נבראין. ולכן שלח הקב"ה המלאך המעורר תאוה כדי שיהו נולדין. (יעב"ץ על ההגדה)
  - כעין זה פי' המלבים, דהוא דבר בצנעה דרק הקב"ה יכול לדעת. מלבים
  - דאפי' כשהן יכולין לשמש, אין לאנשים כח להזריע. (ריטב"א)
  - נראה דדרש "וידע" דהוא לשון תשמיש. (רשב"ם)
- וירא שעתיד לעשות העגל, ומ"מ גאלם משום דידע שיאמרו נעשה ונשמע. (ריטב"א הגדה – מדרש)
- וירא מה שנעשה להם בגלוי, וידע מה שנעשה להן בסתר. רמב"ן – ר"א
- סוד – עלה ענויים למאור פניו וקרב אותם אל הדעת [עיין מדרש ר"נ בן הקנה]. (רמב"ן)

וּגְלִי קֳדָם יְיָ, שַׁעְבּוּדָא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל; וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִפְרַקְהוֹן, יְיָ.

וְאֶת עָמְלֵנוּ,

אֵלּוּ הַבָּנִים.

- ובזה פי' הטעם של פרישות דרך ארץ. וגם הטעם שחזר מסברתם – משום דכל הבת תחיין. יעב"ץ
- דיגע האדם לגדלם וללמדם ד"א ותורה, וכדי שיוכל להניח להם ממון. ריטב"א
- נראה דדרש אותיות "עלינו ים", כי הבנים נקראים עולות ואמר עלינו השליך לים. חת"ס
- לשון "עמל" הוא דבר שאדם עמל עליו מעצמו, ולא שאחרים משעבדו. ולכן דרשינן דאלו הבנים, רק דעמל זו לריק מאחר שנהרגו. מלבים
- עמל הוא עבודה שאין בו תועלת, וגם מי שאין לו בנים נחשב כל עבודתו לעמל דאין לו זכרון ממנו לאחר מיתתו. יד החזקה
- גזל נקרא עמל – דעונש השלכת הבנים הוא לתקן הנשמות שנתגלגלו מדור המבול לתוך מצרים דגזר דינם על גזל.
  - ועונש עבודה בחומר ובלבנים הוא לתקן הנשמות שנתגלגלו מדור ההפלגה.
  - ומשה הוא גלגול נח שהציל את העולם מן המבול, גם משה הציל ישראל ממצרים.
    - ותיקן עון נח שלא התפלל על דורו כשהתפלל על כלל ישראל אחר מעשה עגל. יד חזקה

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(מקצת פסוק שמות א:כב)

כָּל-הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ

- באמת לא השליכוהו אלא משה. (גמ' סוטה)
  - וזה משום דכבר נתעברה יוכבד קודם שפירשו כולן מנשותיהן, ולא מנה המצריים אלא לאחר שכולן הוחזרו, ולכן משה היה הראשון שנולד וגם לכל ג' חדשים לא היו בודקין לבנים, ומיד כשהשלוכוהו ליאור ראו ובטלו הגזירה. ולכן לכל אותן ג' חדשים לא היו זורקין אלא בני מצריים. (יעב"ץ על ההגדה)
    - ונ"ל צ"ע, דהלא אפשר שיש שכבר הן נתעברות מקודם וגם עיבוריהן ניכרין בשעת הגזירה, ולמה לא היו אותן נשלכין?
- לא צוה כן לשרים שלו אלא לעמי הארץ. ולכן כשיבא היהודי לפרעה או לשרים לקבול, יאמרו לו להביא עדים וכו', הכל בדרך "הבה נתחכמה". (רמב"ן א:י)
- כמו שהנביאים עשו מעשים לחזק נבואתם, כן הוא בכחות הטומאה, ופרעה רצה להסיר כח הזכר מכלל ישראל... (הגדה מעשה נסים)

וְכָל-הַבַּת תְּחַיּוּן:

- לזימה. (ריטב"א הגדה)
  - ולכן הוא חלק מן הגזרה רעה. יעב"ץ
- זה הטעם ל"עמל בנים" [בהגדה], דמחמת כן יש למרים פתחון פה לומר לאביה שגזירתו קשה משל פרעה. שבחא דמרא
- בעל ההגדה הביא סוף הפסוק רק שלא להפסיק באמצע. מלבים "תם"
  - א"נ דגם זה רעת המצריים כמש"כ הריטב"א הנ"ל. מלבים

וְאֶת לַחֲצֵנוּ,

זֶה הַדְּחַק,

- שהיו דחוקים בגושון דהוא מקום צר. מלבים
- שהצרות באות תכופות זו לזו. וזה סימן לגאולה. כמו אשה הרה דכל זמן הריון יש צער, אבל מיד קודם הלידה באו הצירים תכופין זל"ז. יד חזקה

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

- לשון "כמה שנאמר" דאין כאן ראיה דלחץ הוא דחק, רק שראינו לחץ גם בפרשת שמות. מלבים (מקצת פסוק שמות ג:ט)

וְגַם-רָאִיתִי אֶת-הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם:

- לוחצין יותר מדאי. ולכן אני יכול ליקח נקמה מהן. רמב"ן
- סכום הלבנים. (כלבו הגדה)
- דמאחר דפירשו מדרך ארץ, סר סיבת השעבוד והו"ל להסיר העבודה. ואה"נ כן דעת פרעה, אבל המצרים עצמן שעבדו אותן. (יעב"ץ על ההגדה)
- שלחוץ להביא הגאולה, דהתחילו המצריים לעשות שמד, וישראל התחילו להתערב עמהן ולבטל מצות מילה ולעשות כשפים. (ריטב"א הגדה)

הביא מכאן ראיה דגם הלחץ הביא את הגאולה. מעשה נסים

- י"מ דהביא מכאן ד"לוחצים אותם" ר"ל לא לטובת עצמם, אלא רק כדי להרעות לבנ"י. שבחא דמרא

ויוצאנו

וַיּוֹצִאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה, וּבְמֹרָא גָּדֹל, וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים.

יש גורסין כאן, "כשירד רבה"ע למצרים ירדו עמו ט' אלף אלפי רבבות של מלאכי חלבה, מהם מלאכי אש, מהם מלאכי ברד, מהם מלאכי רתת וחלחלה ואחזת למי שרואה אותם. אמרו לפניו רבש"ע, והלא מלך ב"ו שבראת בעולמך כשהוא יורד למלחמה שריו ועבדיו מקיפין אותו כדי לא ימצא צער, ואתה מלך המלכים לכ"ש, דין הוא שאנו עבדיך וישראל בני בריתך אנחנו עושין נקמה במצרים. א"ל הניחו לי, אין דעתי מתקררת עד שארד בעצמי ואעשה נקמה במצרים.

- ואין גרסא זו נכונה, דאין צער לפני הקב"ה. ואין רבינו נוהג לאמרו. וגם מפסיק בדרשא של מקרא. רש"י

וַיּוֹצִאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם,

לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ,

- שרפים הן העומדין תחת כסא הכבוד וטובלין כל יום בנהר אש ההולך לפני הכסא. מלאכים הן למטה מהן שנתחלפו בכל יום ונבראו ביום ה' ומתלבשים גופות. השליח הוא מטטרון דהוא מלאך המיוחד להצלת ישראל. ריטב"א
- י"מ מלאך = מיכאל דבריאה, שרף = מט"ט דיצירה, שליח = דיציאה. יעב"ץ
- י"מ שרף = גבריאל, מלאך של אש. שבחא דמרא
- י"מ שליח = מטטרון. רמב"ן יב:יב
  - וכן שליח בלשון יון "מטטר". רמב"ן
- י"מ שרף = מלאך הבא לעשות דין במצרים, שליח = מלאך הגואל ששליחותו להציל ישראל. חת"ס
  - דיש בזה ענין אחר, כנ"ל, לגלות שכינה. חת"ס
- י"מ שליח = משה. עיון תפלה ק"ש
- י"מ לא ע"י כח מעולם המלאכים, ולא מעולם המזלות [דהן נעשין מאש], ולא ע"י שליח מעולם התחתון. יד חזקה

אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ,

שֶׁנֶּאֱמַר:

- הביא קרא בשמות דיש בו כל הדיוקים לענין מה שהקב"ה עשאו בעצמו. מלבים

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה, וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי יְיָ.

וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה - אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ

- כמו שמצינו בסנחריב. רמב"ן שמות יב:יב
- צ"ע, דכתיב "וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים"?
  - ועוד צ"ע, דכתיב "המשחית" משמע דיש כאן מלאך ההורג הבכורות?
  - וי"ל דשלח המלאך לפניו, וההוצאה ע"י המלאך, אבל הריגת הבכורות והצלת בכורי ישראל ע"י הקב"ה. יעב"ץ

* וי"ל דיש ב' מיני מלאכים – אותן שהן שלוחי הקב"ה, שיש להן דעת בפנ"ע לעשות רצון הקב"ה והן נקראו "שליח". ויש עוד שהן כמקל ביד המכה, דהקב"ה הוא העושה רק ע"י כלי שהוא המלאך, וזה מש"כ כאן "כי שמי בקרבו", דבאמת הוא עשיית הקב"ה. מעשה נסים
* א"נ "מלאך" ר"ל ע"י דברים טבעים [עיין מורה נבוכים], ובא בעל ההגדה ללמד דכל דברים אלו לא נעשה בדרך הטבע, רק בדרך נס גלוי. מעשה נסים

- מכאן דיש בהריגת הבכורות תיקון גדול, דאם רק כדי להוציא ישראל ממצרים א"צ להיות ע"י הקב"ה בעצמו. חת"ס
* וזה ה"גלוי שכינה" [לקמן] דהוא כעין ברית שמגלה העטרה. חת"ס
- הטעם, מאחר דאין להם זכויות ליגאל, א"א לעשות ע"י מלאכים שמקטרגים לומר מאי שנא אלו מאלו. שבחא דמרא
* משא"כ במכות ראשונות דלא נגאלו ישראל על ידיהן, ראויין לבא על המצריים מדת הדין במה שהריעו לישראל. שבחא דמרא
- זכו הבכורות להיות הרוגין ע"י הקב"ה בעצמו מחמת הקידוש השם שיבא עלי ידיהן. שבחא דמרא
- שר של מצרים כחו היה גדול משאר מלאכים, ולא היו יכולים לעבור במצרים מחמת תוקף זוהמתו. ולכן דרשינן מ"ועברתי" דא"א להיות ע"י מלאך. יד חזקה

וְהִכֵּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם - אֲנִי וְלֹא שָׂרָף

- מט"ט, דיצירה. יעב"ץ
- גבריאל, מלאך של אש. שבחא דמרא
- כמו שמצינו באליהו ושרי חמישים. רמב"ן שמות יב:יב
- לא ע"י מזל – שחט הבכורות במזל טלה דהוא מזל ראשון וגם מזל של מצרים, ולכן ע"פ המזל היה להם להיות חזקים ביותר באותו שעה. יד חזקה

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים - אֲנִי ולֹא הַשָּׂלִיחַ.

- דאין שר א' יכול להרוג שר אחר, רק הקב"ה. ריטב"א

אֲנִי יְיָ - אֲנִי הוּא ולֹא אַחֵר.

- אין שום אלהים עמו למחות על ידו. רמב"ן שמות יב:יב
- עיין יעב"ץ.
- כפול הלשון לומר דגם ההריגה של מצריים עשה בעצמו אע"ג דנראה כאכזריות. אבל באמת הוא כולו רחמים, דאילו עשה ע"י מלאך היה מכה כל מצריים, וגם מישראל נהרגין, דהמשחית אינו מבחין. יעב"ץ
- אין שום סיבה לעשות דברים אלו אלא לכבודי. שבחא דמרא
- אחר = ע"י כוחות הטבע. עיון תפלה ק"ש

ביד חזקה

בְּיָד חֲזָקָה - זוֹ הַדֶּבֶר,

- בא ללמד דהדבר היה גם בבנ"א. של"ה

- בכל מכה יש דבר בבנ"א. כלבו, מלבים - מדרש
- הקב"ה הביא הדבר ולא ע"י שליח. שבחא דמרא

* דדבר בא משום דמצריים עושים ישראל לרועי צאן. והטעם דעשו כך משום ד"תועבת מצרים כל רועי צאן" כדי שיהיה מתועב בעיניהם. וזה אונאת דברים דהקב"ה לא נפרע ע"י שליח אלא בעצמו. שבחא דמרא
  - כדכתב בפסוק שמות כב:כב – אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ:
- דדבר היה מכה כבדה מאוד, כדמצינו דרק בו כתיב "יד השם". מלבים
- י"מ דכולל כל הי' מכות, דדבר הוא תשלום יד ראשון – הה' הראשונים, ובכורות הוא תשלום יד שני. אחרית לשלום
- המצרים מצערין לישראל בנפש ובגוף, ומכת דבר הוא עונש הנפש, ובכורות עונש הגוף. אחרית לשלום, ויש לעיין הכוונה בזה.

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, וארא ט:ג)

הִנֵּה יַד-יְהוָה

א) דכל מכה נקרא "אצבע אלקים" ולכן בהשלמת ה' מכות נקרא "יד ה'." הגדה מעשה נסים "ויוציאנו"

הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה

א) דבר הוה, דאינן רועין אותן רק מניחין אותן בשדה. (רמב"ן)

בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד:

הָא מַתָּא מִן קֻדָּם יְיָ הֲוָיָא, בְּבָעִירָךְ דְּבָסְקָלָא, בְּסוּסָוָתָא בְּחַמָרֵי בְּגַמְלֵי, בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא--מוֹתָא, סַגִּי לַחְדָּא.

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה - זוֹ הַחֶרֶב,

- ר"ל מכת בכורות. מלבים
- ר"ל חרב הבכורות שעמדו נגד שאר מצריים כשלא רצו לשלח ישראל קודם מכת בכורות. רשב"ם, של"ה, כלבו
- ר"ל חרב מדת הדין, דנתנה לו רשות אחר ה' מכות, דבה' ראשונות עדיין יש בחירה ביד פרעה לשלחם, ואז לא יהיה בו מדת הדין. מעשה נסים
- יד חזקה ניסים דרך הטבע, דעל ידם מכירין דהקב"ה הוא מנהיג את הטבע. ובזרוע נטויה הוא נסים שלא בדרך טבע כלל. והקב"ה השתמש בשניהם ביציאת מצרים. יד חזקה

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(מקצת פסוק דברי הימים א' כא:טז)

וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְיָדוֹ נְטוּיָה עַל-יְרוּשָׁלִָם

וּבְמוֹרָא גָּדֹל - זוֹ גִּלּוּי שְׁכִינָה,

- דרש מדכתיב חסר וא"ו, כאילו כתיב מראה. יעב"ץ, כלבו, מלבים – כן בתרגום אונקלוס
- בספרי כתב דמיירי בקריעת ים סוף. ריטב"א
- הגילוי ע"י ריבוי המכות כנגד הטבע, דעי"ז הכיר כל א' מציאות והנהגת הקב"ה. מלבים

* וזה עיקר טעם כל השעבוד והמכות, וריבוי המכות, דאילו הקב"ה הוציאו כלל ישראל במכה א' לא היו מוטבעין בהן בחוזק אמונה בהקב"ה כדי לנתקם מע"ז. מלבים

* וזה כוונת הזהר שכתב דכל מכה יש רפואה לכלל ישראל, ר"ל רפואה לאמונתם. מלבים

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(דברים, ואתחנן ד:לד)

אוֹ | הֲנִסָּה אֱלֹהִים

- עשה נסים. רש"י
- כל ההי"ן תמיהות הן. (רש"י)

לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי

- ששניהן היו עובדי ע"ז, וע"י האותות וכו' ראו כלל ישראל גילוי שכינת הקב"ה, ובאו לאמונה שלימה. מלבים הגדה

בְּמַסֹּת

- נסיונות. (רש"י, יעב"ץ על ההגדה)

בְּאֹתֹת

- סימנים להאמין שהוא שלוחו של מקום. כגון "מה זה בידך". (רש"י)

וּבְמוֹפְתִים

- המכות נפלאות. (רש"י)

וּבְמִלְחָמָה

וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה

- יד חזקה ניסים דרך הטבע, דעל ידם מכירין דהקב"ה הוא מנהיג את הטבע. ובזרוע נטויה הוא נסים שלא בדרך טבע כלל. והקב"ה השתמש בשניהם ביציאת מצרים. הגדת יד חזקה

וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים

כְּכֹל אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ:

- תחילה כתב בלשון רבים "לכם", וכאן בלשון יחיד – דמתחילה נחלקין לכמה כיתות, י"א לשוב מצרימה וי"א לילך לתוך הים וכו'. אבל לבסוף שראו השכינה בים כולן בלב א'. (יעב"ץ)
- דלא כמש"כ בלוט ומשפחתו דאינן יכולין לראות מה שנעשה לסדום. (של"ה הגדה)

אוֹ נִסָּיוֹן עֲבַד יְיָ, לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵיהּ עַם מִגּוֹ עַם, בְּנִסְיוֹן בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבְקֶרָבָא וּבְיַד תַּקִּיפָא וּבְדְרָעָא מְרָמָמָא, וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין: כְּכֹל דַּעֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן, בְּמִצְרַיִם--לְעֵינֵיכוֹן.

הדרשה:

- דרש ממש"כ "לעיניך" דמורה על דבר רוחני. מעשה נסים
- י"מ דאילו אין גילוי שכינה על בתי ישראל, לא היו ניצולין מן המשחית, דכפי מדת הדין אין חילוק ביניהן לבין המצריים. שבחא דמרא

ובאותות

וּבְאֹתוֹת - זֶה הַמַּטֶּה,

- דכתיב ביה האותיות דצ"ך עד"ש באח"ב. רשב"ם, יעב"ץ
- כתוב בו שמות המכות, וגם האותיות שנבראו מהן העולם. והיה נברא בשעת בריאת העולם, וירד למשה על הר חורב. ריטב"א

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

- לשון "כמה שנאמר" משום דאין בזה שום ראיה, רק לומר דכ"כ במקומו. מלבים

(שמות, שמות ד:יז)

וְאֶת-הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ

- "הזה" מורה על מה שנתון מיד ליד – הוא מטה שיש עליו אותיות שברא בהן הקב"ה, ועכשיו נותנו למשה. (ריטב"א הגדה)
- י"מ דאדם נעץ אותו תוך גנו של יתרו, וכתוב עליהן אותיות דצ"ך עד"ש בעכ"ב ולא ידעו לקרותם, וכשבא משה וקראם ידע יתרו דהוא חכם גדול והשיא בתו לו. (ריטב"א)
- האופן שהקב"ה מושל בה את העולם נקרא מטה, וממשלה זו מסר הקב"ה לכלל ישראל מזמן יציאת מצרים, ומתחילה למשה דהוא המנהיג שלהם בשעת יציאת מצרים. הגדת יד חזקה

אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה-בּוֹ אֶת-הָאֹתֹת:

- אע"ג דהראה לו רק א', כבר פרט כל האותות לעיל [ג:כ]. (רמב"ן)
- רמז למה שנעשה ב' אותות – שנשתנה לנחש, ושבלע שאר המטות לאחר שחזר להיות מטה. (של"ה הגדה)
- "בו" – דהמטה עצמו ג"כ אות. דבנ"י היו מתיאשין מן הגאולה ושיש השגחה בעולם, ומשום אריכות הגלות נראה להם דהכל במקרה ואין שום גאולה לצרתם. וכשראה המטה עם האותיות של דצ"ך עד"ש באח"ב מו' ימי בראשית, וראה דהגאולה כבר נגזר קודם הגלות, זה נעשה להם אות. הגדה שבחא דמרא

וְיָת חַטָרָא הָדֵין תִּסַב בִּידָךְ דְּתַעְבֵיד בֵּיהּ יָת אָתַיָא.

נראה דהביא כן דגמטריא "אשר" הוא דצ"ך עד"ש באח"ב. שבחא דמרא הגה' ר"מ

[נוֹהֲגִין לְהַטִּיף טִפָּה מִן הַכּוֹס בֶּאֱמִירַת דָּם וָאֵשׁ..., עֶשֶׂר הַמַּכּוֹת דְּצַ"ךְ עַד"שׁ בְּאַחַ"ב, בְּיַחַד, ט"ו פְּעָמִים.]

וּבְמֹפְתִים - זֶה הַדָּם,

- יש כמה מופתים בדם – שמים צלולין נעשה דם, ורק ביד מצרי ולא ביד ישראל, וגם נעשה אש [בתמרות עשן] ושורף בפי המצריים, ומעלה עשן בכל מצרים. ריטב"א, של"ה [כמש"כ "דם ואש ותמרות עשן"]. ריטב"א
- וכולל גם אש ותמרות עשן, וג' אלו יוצאים ממקור א'. יעב"ץ
- דהיה בו גם אות שליחות משה כשהפך המים הנשפכין לדם, וגם מכת דם. מלבים
- חילוק בין אותות למופתים – מה שהקב"ה עושה נס ע"י מעשה הצדיק נקרא אות, ומה שהקב"ה עושה בלא שום התעוררות מלמטה נקרא מופת. יד חזקה
  - א"נ אותות הוא נסים שתכליתם להשריש אמונת הקב"ה בכלל ישראל, ומופתים תכליתם לנקם מרשעים. יד חזקה

כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר:

(יואל ג:ג)

וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן.

- דם הוא דין ברשעים בעולם, אש הוא מופתים בשמים, ותמרות עשן הוא פיזור אפר רשעים תחת רגלי צדיקים לעתיד. הגדה יד חזקה

דרש מופתים רבים לדם, דלא נפרע מאומה אא"כ נפרע משר שלו תחילה. ולכן דם דהוא מכה ראשונה ע"כ נכלל בו דין השר של מצרים. שבחא דמרא

- ולכן הביא ראיה מקרא "בשמים ובארץ". שבחא דמרא

התם, הטעם דנידון בתמרות עשן, דכל המבטל ישראל מתורה מתמלאות עיניו עשן בעוה"ב. וכן מצרים לא רצו שישראל יוצא ויקבל התורה. שבחא דמרא

מסירין ט"ז התזות מן הכוס, כנגד חרב של הקב"ה שנקרא יוה"ך – ט"ז פעמים הך, דהוא גמטריא ד' מאות שנה של גלות מצרים. חת"ס

<u>י' מכות</u>

דָּבָר אַחֵר: בְּיָד חֲזָקָה - שְׁתַּיִם,

- ד"חזקה" יתירה. וכן בכולן. רשב"ם, כלבו
- גבורה שבחסד. יעב"ץ

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה - שְׁתַּיִם,

- חסד שבגבורה. יעב"ץ

וּבְמֹרָא גָּדֹל - שְׁתַּיִם,

- תפארת בבחינה דגדלות. יעב"ץ

וּבְאֹתוֹת - שְׁתַּיִם,

- דרועין נצח הוד, כי נקרא השם צבאות אות בצבע. יעב"ץ

וּבְמוֹפְתִים - שְׁתַּיִם.

- יסוד מלכות. יעב"ץ, עיי"ש שהאריך בזה קצת יותר.

אַלּוּ עָשָׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם,

- לא דרש "מסות" – דזה כוללת כל המכות, והוא ההתראה שהקדים למכה. ריטב"א
- לא דרש "מלחמה" דזה מה שנעשה למעלה נגד שר של מצרים. ריטב"א

וְאֵלּוּ הֵן:

ב' ניגונים

דָּם,

- תחילת המכות על יאור, דגזרו להשליך הבנים ליאור. ונהפך לדם, דהיו הורגים תינוקות לרחוץ בדמם. יד חזקה

צְפַרְדֵּעַ,

- רצו למעט מה שישראל פרו וישרצו הרבה בבת אחת, הביא צפרדע א' שהשריץ להרבה בשעה מועטת. וכמו שכל שהכבידו העבודה על ישראל ישרצו יותר, גם בצפרדע כל שהכו אותו ישרצו יותר.
  - ודוקא צפרדע שחיותו במים גם ישראל חיותם בתורה הנשמלה למים. וגם היה להם קול גדול, כקול קול יעקב. יד חזקה

כִּנִּים,

- שהיו משעבדין ישראל בעבודת קרקע. יד חזקה

* גם יש בזה הסרת כח החרטומים, דכח השדים בא מן העפר, וכאן לקה העפר ושוב אין להם כח.
  - וכבר איבדו את כח כשפים התלויין במזלות כשבלע מטה אהרן את מטותם. דמטה הוא כינוי להנהגת הקב"ה דרך המזלות.

עָרוֹב,

- מכאן התחיל להראות לפרעה דלא רק שהוא נענש על רשעתו, אלא דהקב"ה עושה בשביל טובת ישראל, דאלו מכות מהלכות, ואפי' הכי לא בא על ישראל. יד חזקה

דֶּבֶר,

שְׁחִין,

בָּרָד,

- למדנו דלפעמים אין רשעים נענשין משום דעדין לא הגיעו זמנם. יד חזקה
- בא להראות דגם מדת הדין ומדת הרחמים באין ממקור אחד, ולכן אש ומים יכולים לקיים יחד בתוך הברד. יד חזקה

אַרְבֶּה,

- שהיה להם להכיר טוב ליוסף שכלכל את מצריים. יד חזקה
- להראות מדת דין ורחמים כנ"ל, דלמצרים הוא דין להשחית מחייתם, ולישראל רחמים שאוכלים אותם. יד חזקה

חֹשֶׁךְ,

- גם בזה דין לרשעים ורחמים לצדיקים, דנכנסו לבתיהם לראות הכלים וכו'. יד חזקה

* עי"ז יכול לפרש המדרש [ש"ר יד], ר"י אומר מחשך שלמעלה, ר' נחמיה אומר מחשך של גיהנם, דלא פליגי, דמה שיש במכה זו לענש המצריים בא מגיהנם, ומה שהוא טובה לישראל בא מחשך של מעלה. הגה' זרע יצק על יד חזקה

מַכַּת בְּכוֹרוֹת

פירושים על הי' מכות בכלל:

- דם וצפרדע הן באמציעות המים, כנים וערוב באמציעות העפר [דעיקר יסוד בע"ח הוא העפר], דבר ושחין באמציעות האויר [דבאין מעיפוש האויר], ברד וארבה באמציעות האש [דבאין מחמת רוב חמימות]. חשך באמציעות הגלגל. ומכת בכורות הקבה עשה בעצמו. ריטב"א
- כנגד הי' כוחות של הסטרא אחרא דהן כנגד הי' ספירות שבמלכות. עיין יעב"ץ שהאריך
- כנגד הי' דברות, מדה כנגד מדה, דלא רצו שישראל יוצא ויקבל התורה. שבחא דמרא
- כנגד הי' מאמרות שברא העולם להורות שהקב"ה ברא העולם –

* פי' מעשה ניסים:
  - דם כנגד "בראשית" דעי"ז נברא המים.
  - צפרדע כנגד "וישרצו המים".
  - כנים כנגד בריאת הארץ.
  - ערוב כנגד תוצא הארץ נפש חיה.
  - דבר כנגד בריאת השמים, כי נפש הבהמות השמים בכינים אותו.
  - שחין כנגד בריאת האדם.
  - ברד כנגד יהי רקיעה.

- ארבה כנגד תדשא הארץ דשא.
- חשך כנגד בריאת המאורות.
- מכת בכורות כנגד מאמר פרו ורבו. מעשה נסים
- ועיין מעשה נסים שפי' למה הוא שלא כסדר.

* פי' יד חזקה:

- הטעם לזה – דיציאת מצרים הוא בריאה חדשה על דרך ניסית תלוי על שמירת המצות של כלל ישראל. ולכן צריך לעשות כל מאמר מחדש.
- דם כנגד בראשית דכולל כל הבריאה ע"י הרכבת אש ומים, גם במכת דם נדון שר של מצריך באש ובמים.
- צפרדע כנגד יהי אור, דהוא אור התורה [כתיב בפסוק ה' פעמים אור כנגד ה' חומשים] המאיר ונותן כח לכל חי. גם הצפרדעים משל לתורה, שחיותם במים ונותנין קול בלילה.
- כנים כנגד יקוו המים, דעי"ז נעשה עפר בעולם, וכאן נלקה אותו עפר.
- ערוב כנגד תוצא הארץ נפש חיה.
- דבר כנגד יהי רקיע, דהוא מחלוקת ופירוד. וזה גורם למיתה ר"ל כשהנשמה עוזבת את מים התחתונים כדי לעלות למים עליונים.
- שחין כנגד הנה נתתי לכם את כל עשב... לאכלה. דענין אכילה הוא שחיות כל בריה מחמת החום שבדמו שתמיד מתמעט, ומחזיקין אותו ע"י אכילה, ומבררין הדברים הטובים לתוך הדם וכו'. ושחין נגרם ע"י קלקול בחום הדם.
- ברד כנגד תדשא הארץ דשא... עץ פרי עושה פרי למינהו, דענינו שיסוד המים [גשם] ואש [אויר החם] מצמיח דברים מן העפר. וכאן המים ואש משחיתין כל מה שגדל מן העפר.
- ארבה כנגד ישרצו המים שרץ... ועוף יעופף.
- חשך כנגד יהי מאורות ברקיע.
- מכת בכורות כנגד נעשה אדם. דהוא השלמת הבריאה.

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים:

- דאין תורה נקנת אלא ע"י סימנים. יעב"ץ – מנחות צו

דְּצַ"ךְ עַדַ"שׁ בְּאַחַ"ב.

- דצך לשון חיתוך ודיצה, עד"ש שאנו שותקין כעדשה שאין לו פה, והטעם משום דאל חי בקרבנו. חת"ס
- ר"ת דין צועקים כנגד עשר דברות שקבלו בני"י אותם בהר חורב. שבחא דמרא
- <u>פירושים לענין הג' כיתות</u>:

* דצ"ך ע"י אהרן במטה, עד"ש ע"י משה בלא מטה, באח"ב ע"י משה במטה. יעב"ץ – ראב"ן
* דצ"ך להראות מציאות הקב"ה. עד"ש להראות השגחתו. באח"ב להראות אמיתת הנבואה. ריטב"א
* דצ"ך מכות הארץ, עד"ש מכות מקריות, באח"ב מכות האויר. רשב"ם, ריטב"א, כלבו
  - וכלל בכורות עם האחרונים משום דאין לו זוג. רשב"ם, כלבו
* דצ"ך להורות דהקב"ה מעניש. ונגמר בכנים שאין החרטומים יכול לעשות.

- עד"ש להורות דיש שכר לאותן שאין עושין רשעה, דבכולם כתיב והפליתי. ונגמר בשחין שאין החרטומים יכולין לימלט ממנו.
- בא"ח להורות דאין כח במזלים, ונגמר בחשך דהוא העדר כל המזלות.
- ועדיין יש מקום לומר דהכל ע"י מלאך, ולכן הכל נגמר ע"י מכת בכורות דא"א להבחין אלא הקב"ה. מעשה נסים

* דצ"ך מכות על פרנסתן, עד"ש על גופם, ובאח"ב להראו השגחה של הקב"ה דדבר א' יכול להיות דין לרשעים ורחמים לצדיקים. יד חזקה

♦ <u>פירושים לענין שהראשון שבכולן שווין, וכן השנית ושלישית:</u>

* הראשון ושני ע"י התראה, ושלישית בלא התראה. ריטב"א, יעב"ץ, כלבו, מלבים
  - דמתרין אדם א' וב' פעמים, ואח"כ נותנין אותו לכיפה. ריטב"א, מעשה נסים
* וי"מ דכל מכה נכלל בו ב' אחרים – הראשונים עם הראשונים וכו'. כגון דבמכת דם יש ג"כ ערוב וברד, רק דהדם הוא העיקר במכה ראשונה וכו'. יעב"ץ – ריב"א
  - כן יש לראות במכות "כנים, שחין, וחשך," דתיבות ראשונות הן "חשך", שניות "שחין" ואחרונות "כינים". יעב"ץ
* י"מ דמכה הג' [כנים, שכין, חשך] משמש עם הב' ראשונים שלו. חת"ס
  - כנים בזכות אברהם שאמר אנכי עפר ואפר, שכין בזכות יצחק דבא מאפר כמו אפר של עקידה, וחשך בזכות יעקב דהשמש השתחוה לו. חת"ס
    - ולכן כתיב "כָּרת את אברהם ושָׁבועתו ליצחק, ויעמידה ליעקב לחֹק. חת"ס

♦ <u>שאר פירושים:</u>

* ללמד דהן בסדר זה, דהו"א דאין מוקדם ומאוחר בתורה, וגם בתהילים אינן סדורין בסדר הזה. רש"י, כלבו
  - כעין זה כתב היעב"ץ – ר"ה, דהמביא ביכורים צריך לאומרם בסדר הזה.
* שאותיות אלו כתובין על המטה, ומביט משה על אותיות אלו כשהביא המכות. רש"י
* עיין יעב"ץ שהביא פי' ע"י גמטריא.
* דאנו צריכין להיות כאבלים שאוכלים עדשים (דצ"ך עד"ש = משים עצמנו כעדשים), ובאהבה וחבה (באח"ב) סובלין הגלות. יעב"ץ
* עיין של"ה שפי' כוונתו ללמד דהסדר כך ג' ג' ד', ויש בזה יסוד בקבלה, עיי"ש.

ריה"ג אומר

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת?

♦ אע"ג דבמשנה אבות כתיב דבים לקו י' – הכוונה דבים לקו כל ג' שערי טואמאה, והן תחת י' כתרין דמסאבותא. מעשה נסים

* וזה לא נעשה במצרים. דידוע דשר של מצרים לא לקה עד הים, ולהכניע שר של מצרים צריך להכניע כל ג' שערי טומאה [כדראינו דישראל נפלו כמעט לשער נ' במצרים]. מעשה נסים
* והלימוד לזה, ד"אצבע אלקים" הוא במדה אחת, דבמצרים לא גלה אלא מדת הדין, רק כשראו כל נ' שערים לוקין בים הבין דהרשעים הפכו מדת החסד לדין וכל מדות של הקב"ה לוקין אותן. מעשה נסים

בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר?

וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה:

אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא,

- נראה דהם לא אמרו בלשון זה, וכשכתב משה כתב בלשון זה ללמד לנו הלימוד הזה. רשב"ם

וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר?

וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם, וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ, וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ.

כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר מַכּוֹת.

- אע"ג דכתיב רק גבי כינים, נכלל בו כל י' מכות. (יעב"ץ, עיי"ש ליותר ביאור

אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת.

- אע"ג דגם במכת דבר כתיב "יד ה'," לא כתיב "היד" בידיעה ברורה בכל כוחותיו. יעב"ץ
  - ופי' הריטב"א דבאמת הכל הוא רק סמך בעלמא, והעיקר הוא שכך קבלו כל א'. ריטב"א
  - א"נ "היד הגדולה" יש בו ה' פעמים "יד ה'". ריטב"א
  - א"נ דרש ממה דכתיב "וירא ישראל את היד" על הים, מוכח דלא ראו כן מתחילה. ולכן ע"כ מש"כ "יד" בדבר אין הכוונה ליד ממש, אלא ר"ל "מכה". מלבים
- ענין בריאה ע"י ידי הקב"ה ר"ל דנעשין מד' יסודות [עפר מים רוח ואש] וכולן באין משרש של היול"י. והקב"ה עשה בריאה מכולן למטה, וגם למעלה. יד חזקה, עיי"ש שהאריך יותר

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת?

- שלקו כל ד' יסודות. ריטב"א, רשב"ם, כלבו, מעשה נסים
- כנגד הד' גזירות שגזר פרעה על ישראל כדאיתא במדרש. שבחא דמרא

שֶׁנֶּאֱמַר:

(תהילים עח:מט)

יְשַׁלַּח־בָּם | חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים:

עֶבְרָה - אַחַת, וָזַעַם - שְׁתַּיִם, וְצָרָה - שָׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים - אַרְבַּע.

- ולא דרש "חרון אפו" דס"ל דהוא כלל, והאחרים פרטים. ריטב"א
  - א"נ ד"חרון אף" מורה על קלות העונש, ולא על כבודו [עיין תיו"ט אבות ד:יט]. מגילת ספר איכה ב:ג
  - א"נ דע"כ אין לדרוש כולן כאחת דלשונם שונים, דלא כתוב "חרון אף" או "עברתו וזעמו". מלבים
  - א"נ מדלא כתיב "ועברה" כמו בכולם, ע"כ "חרון אפו" הוא כלל. מלבים
  - א"נ ס"ל דאין דורשין תחילות [עיין סנהדרין ד']. מלבים - אביו

אֱמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת

- מרובע אלוהים. יעב"ץ

וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת.

עיין של"ה שפי' על שיטות אלו על דרך קבלה, ולא הבנתי.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חֲמִשָּׁה מַכּוֹת?

- שלקו ד' יסודות וגם יסוד הכולל.
- * א"נ גם שר שלמעלה. ריטב"א
- * א"נ ס"ל דיש יסוד הגלגולים. כלבו
- * א"נ יסוד החיבור. מעשה נסים
  - יש לעיין אם זה שוה ליסוד הכולל. נ"ל
- * י"מ כנגד הד' יסודות [אש עפר מים רוח], ושרש של כולם היול"י. והמכות בא להשחית כל ד' יסודות, ולפי ר"ע יש מלאך ממונה להשחית ההיול"י בפנ"ע. יד חזקה
- כנגד הה' טעמים שישראל נגאלו, כדאיתא בילקוט. שבחא דמרא
- ר' יוסי מחשב המכות כנגד מדת הרחמים שיש בהן לישראל שהוא שם הוי"ה ד' אותיות, ור"ע כנגד מדת הדין למצרים שהוא שם אלקים ה' אותיות. יד חזקה

שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ - אַחַת, עֶבְרָה - שְׁתַּיִם, וָזַעַם - שָׁלֹשׁ, וְצָרָה - אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים - חָמֵשׁ. אָמוֹר מֵעַתָּה: בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת.

- נמשכים מאל (מלא) אדני. יעב"ץ
- נר ב"פ גי' סימני הי' מכות עם הכולל, לפי שהם כבו נר ה' נשמת אדם שהוא נר כפול. יעב"ץ

דיינו

אמרינן כן להקדמה לאמירת ההלל, כדי להבין על מה להודות. מלבים

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ!

- נקראו "מעלות" כנגד הט"ו מעלות על הדוכן, והט"ו שיר המעלות. יעב"ץ
- * גם כנגד שם י"ה צור עולמים. וכנגדן ט"ו קלעים לכתף. ריטב"א
- * ישראל נמשלו ללבנה שיש בה ט"ו יום שהולך וגדל כל חדש. גם כלל ישראל הלכו וגדלו באמונת הקב"ה ע"י ט"ו ניסים אלו. יד חזקה
- "למקום" דהן לתועלת הקב"ה, ומ"מ עלינו לשבח לו עליהן שיש בהן ג"כ תועלת לנו. של"ה
- מקום הוא שם המורה על קורבה לכלל ישראל, דזה תכלית כל הניסים כדי להוציא כל השקפות מקולקלות במציאת הקב"ה והשגחתו ודרכי הטבע. דבלאו הכי אין דרך הקב"ה לפעול חוץ מסדרי הטבע. שבחא דמרא
- * וזה פי' כל הקטע – אילו לא עשה כל אלו ע"י ניסים גלויים כנגד דרכי הטבע רק א' מהן, דיינו להכיר ולהשריש אמונת הקב"ה בלבנו. שבחא דמרא
- כמה תהילות עלינו לשבח בהם הקב"ה. מלבים

ניגון

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, דַּיֵּנוּ.

- ודאי היה צריך לעשות משפטים כמו שהבטיח, אלא דא"צ לעשות שפטים בכולן אלא במקצתן. רשב"ם, כלבו
- "בהם" רמז למכת צפרדע שנכנס לתוך מעיהם. ואמרינן דאפי' בלא פרט זה יהיה די. אחרית לשלום

- נראה דנכלל בכל א' גם השני, ועכ"פ עשה הקב"ה אותו בהדיא ובכפילות להראות לנו חיבה יתירה. וזה כוונת, "כפולה ומכופלת". של"ה
  - דהוצאת ישראל ממצרים הוא עונש גדול למצריים ששלחו כל עבדים שלהם. ומ"מ עשה בהן שפטים בהדיא. של"ה
- י"מ לשון "דיינו" בתמיה – ר"ל דא"א לנו להגיע לשלימות בלא כל א' וא' מדברים אלו. מעשה נסים – מעשה ה', ודחוק
- ר"ל דעל כל טובה לבד די להודות ולהלל הקב"ה בכל הקילוסים שבעולם. מלבים
  - וכמו דאמרינן בנשמת, "אין אנחנו מספיקים להודות לך... על אחת מאלף אלפי אלפים." מלבים

אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, דַּיֵּינוּ.

- ר"ל כדי שיכירו שהכל מאת הקב"ה. כלבו
- דמאחר דעשו בהן שפטים, גם מזלם למעלה כבר הוחלש, ומ"מ עשה באלהיהם בהדיא. של"ה
- אכילת קרבן פסח דהוא תועבת מצרים. ועי"ז זכינו לגאולה. וגם הוא זכר ואות לאכילת לויתן. יעב"ץ
- אע"ג דנשאר שאר ע"ז, הטוב בזה במה שהוא סימן לגאולת העתיד דיהיה מתחת כל אומות העולם, ולכן כל ע"ז וכל הסטרא אחרא יהא נתבטל לגמרי. מעשה נסים

אִלּוּ עָשָׂה בֵּאלֹהֵיהֶם, וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, דַּיֵּינוּ.

- תחת בכורתיהן בחר בכורינו לקדשם. יעב"ץ
- נקט מכה זו, דעל ידו ניכר דהכל נעשה רק ע"י הקב"ה. מעשה נסים

אִלּוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, דַּיֵּינוּ.

- צ"ע איך יאמר דיינו, הלא הבטיח הקב"ה לאברהם שיצאו ברכוש גדול? וי"ל דזה נתקיים ע"י ביזת מצרים, וכאן בביזת הים. יעב"ץ, רשב"ם, כלבו
- דמה שנעשה ישראל בכור בעוה"ז ובעוה"ב עצמו יכול להיות הרכוש, ומ"מ נתן לנו ממונם ממש. של"ה
- זה באמת ממון שלהם, דכל הרעב ומה שצריך כל העולם לקנות תבואה במצרים הוא רק כדי לסבב גלות וגאולת ישראל, ולכן כל הממון שעשו עי"ז שייכת לנו. יד חזקה
- עי"ז ראינו דאין בנ"י בגדר עבדים והיו צריכים לקבל שכר פעולתם. יד חזקה
- גם זה סימן לגאולה עתידה, דאילו בגאולת מצרים אין בזה טובה, ואדרבא לא היו רוצין ליקח. מעשה נסים

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, דַּיֵּינוּ.

- אע"ג דיכול להציל אותנו בענין אחר, עשה קריעת ים בענין שכל העולם ראו אהבת ה' לנו. מעשה נסים

אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, דַּיֵּינוּ.

- דדי לנו לעבור על טיט. רשב"ם, כלבו

אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה וְלֹא שִׁקַּע צָרֵנוּ בְתוֹכוֹ, דַּיֵּינוּ.

- די לנו אילו השאיר המצריים בצד השני. רשב"ם, כלבו
- דאין טעם קריעת ים סוף אלא כדי להוסיף ממונם, דיצאו במקום שנכנס. ומצאו אבנים טובות בחרבה בתוכו, וגם שיקע צרינו כדי להביא כל רכושם לשפת הים. של"ה

אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵנוּ בְתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, דַּיֵּינוּ.

- דמאחר דיש לנו עושר רב יכולין להביא ממקום זרע. של"ה, רשב"ם, כלבו

* גם יש להם בהמות רבות, ומ"מ נתן להם בשר. רשב"ם, כלבו

- בכלל צרכינו – רגליהם לא בצקו ונעליהם לא בלו, ולבושם גדל עמהם. הלבישך הרחיצך וסך ועדנה בתפנוקים. ונתן להם הבאר. יעב"ץ
- אע"ג דהקב"ה מספק צרכי כל העולם כל יום, יש בזה טובה נוספת דעל ידו אנו למדין דאין לבטוח בשום דבר חוץ מהקב"ה. מעשה נסים

אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, דַּיֵּינוּ.

- דהמן הוא משובח מאוד, ויכול טעמו להיות כל א' כראוי לו. כלבו
- המן הוא מאכל מלאכי השרת, ועל ידו נזדקק ישראל לקבל התורה. מעשה נסים
- המן מוסיף לנו מדת הסתפקות. אחרית לשלום

אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, דַּיֵּינוּ.

- דאכילת מן מעין עוה"ב, ומ"מ נתן לנו גם שבת דהוא ג"כ מעין עוה"ב. של"ה
- "לנו" - להוציא נכריים. יעב"ץ
- דשבת מורה על הנס במן, שלא יאמרו שבמקום ההוא הטבע שמן יורד בכל יום. כלבו
- נקט מצוה זו דהיא שקולה כנגד כל התורה. מעשה נסים
- שבת מורה על השפעה מוכנת, דבר שא"צ שום תיקון. ובמדבר כבר היו כן ע"י המן. אחרית לשלום

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, דַּיֵּינוּ.

- לראות את מלכנו, ונפסקה זוהמתן. יעב"ץ, כלבו
  * הכוונה ב"זוהמא" הוא ספק באחדותו של הקב"ה. כלבו
- דשבת מסיר זוהמת הנחש, וגם קרבה להר סיני עשה כן. של"ה

אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, דַּיֵּינוּ.

- "את" לרבות תורה שבע"פ. יעב"ץ
- ר"ל אילו לא נתן בעצמו. רשב"ם, כלבו, יד חזקה
- י"מ דגם בלאו הכי היינו מקיימין המצוות מעצמינו כהאבות, אבל עי"ז נתרבה שאנו מצווין ועושין. שבחא דמרא
- א"נ היה לו ליתן לנו מקצת מן המצוות. רשב"ם, כלבו

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דַּיֵּינוּ.

- כבר ראה הקב"ה בנתינת התורה, ועי"ז מוסיף חכמה טפי. ואפי' הכי הכניסנו לאר"י דאוירא מחכים. של"ה
- אע"ג דהבטיח להכניס זרע אברהם לארץ, א"צ להיות אותו דור שכבר ראו כל הניסים במצרים ובמדבר. רשב"ם, כלבו
- ר"ל שלא הכניסנו דרך מלחמה, דעי"ז יש לאומות יראה ממנו. אחרית לשלום

אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה, דַּיֵּינוּ.

- דדי לנו במשכן, והוסיף ביהמ"ק דיש בו י' ניסים. רשב"ם, כלבו
- דיש קדושה של ארץ ישראל, והוסיף על זה קדושת המקדש. של"ה
- ר"ל שלא נבנה דרך נס. אחרית לשלום

עַל אַחַת, כַּמָּה וְכַמָּה,
טוֹבָה כְפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

- דכל שעשה הוא סימן לגאולה העתידה, ויהיה כפולה ומכפלת במה שנעשה במצרים. מעשה נסים
- עיין חת"ס לענין מנין הטובות וכפוליהן.

שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים, וְעָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם, וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה, וְשִׁקַּע צָרֵנוּ בְתוֹכוֹ, וְסִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,

וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ.

- דכבר היה לנו משכן, רק דלא שלטה יד האדם, ולכן בנה לנו ביהמ"ק, שאם יחטאו הבית נחרב ולא כלל ישראל. יעב"ץ

פסח מצה ומרור

אע"ג ד"דיינו" הוא הקדמה להלל, מפסיקין במאמר של ר"ג.

- דגם מה שאנו צריכים לראות את עצמינו כאילו יצאנו ממצרים, ולכן הטובות האלו נעשה גם לנו ולא רק לאבותינו, ג"כ מכלל ההקדמה להרבות הבנתו על מה להלל. מלבים
  - ולכן אמרינן כל דברי ר"ג כסדר המשנה. מלבים
    - ועיי"ש שי"ל דכל ההמשך הוא בכלל "ר"ג היה אומר" ר"ל אמר כל דברים אלו בליל הסדר. מלבים

רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר:

- היה אומר בכל פסח, אפי' לא שאל הבנים "על שום מה". מעשה נסים

כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ,

- ר"ל לא קיים מצוותו כראוי. ריטב"א
- צריך גם לבאר טעם כל א'. מלבים

וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מַצָּה, וּמָרוֹר.

- אין אכילה סגי, וצריך לומר אותן. כלבו
- י"מ ללמד דאין סיפור יציאת מצרים סגי, אלא צריך להיות ביאור טעם עשיית מצוות אלו. יד חזקה
- דרש כן מ"בעבור זה" דצריך לבאר טעם כל א' וא'. מלבים
  - ולכן שפיר צריך לומר "פסח זה [בזמן המקדש], מצה זו, מרור זו". מלבים
  - ולפ"ז מה שהביא פסוק "בעבור זה" בסמוך לענין חייב לראות את עצמו וכו', באמת קאי על כל דברי ר"ג. מלבים
- י"מ דדרש מ"ואמרתם זבח פסח", ומצה ומרור למדנו מהיקש. מלבים – תוס'
  - צ"ע, דזה תשובה לרשע ולא חיוב קבוע לכל ליל סדר. מלבים

יְזָהֵר שֶׁלֹּא לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַזָּרוֹעַ.

- שלא תהא נראה כקדשים בחוץ. רש"י, ריטב"א, כלבו
  - ולכן אין אומרים "פסח זה". רש"י

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, עַל שׁוּם מָה? עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם,

- בא לתרץ למה א"א להביא קרבן פסח אלא בביהמ"ק, הלא במצרים הביאו אפי' בלא בית? י"ל דמקריבין רק בביהמ"ק דשם גילוי שכינה וניכר שמקריב רק להקב"ה ולא לשום מלאך וכדומה. וה"ה במצרים היה גילוי שכינה. חת"ס
  - צ"ע, הלא קודם בימ"ק במות מותרות! נ"ל [מ"מ נראה דלא הביאו פסח אלא במשכן.]

שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, בא יב:כז)

וַאֲמַרְתֶּם

- אין זה תשובה לרשע, רק לאותו דור נאמר. (יעב"ץ על ההגדה)

זֶבַח-פֶּסַח הוּא לַיהוָה

אֲשֶׁר פָּסַח עַל-בָּתֵּי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם

- והפסח זכר לזה משום דעל ידי מצות פסח זכו שפסח הקב"ה על הבתים. (מעשה נסים "פסח")

בְּנָגְפּוֹ אֶת-מִצְרַיִם

- נגיפה אינו מכה של מות [עיין רש"י לגבי צפרדעים], דרק בכורות מתו, ושאר מצריים ניגפין, וגם בזה את בתינו הציל. (הגדה מעשה נסים "ויוציאנו")
- זה תשובת בן הרשע שכפר בהשגחה, לכן מזכירין דוקא מכת בכורות דהוא מפורש בקרא מדה כנגד מדה שהורה על השגחת הקב"ה. הגדת יד חזקה

וְאֶת-בָּתֵּינוּ הִצִּיל

- כתב "יאמרו אליכם בניכם" בלשון רבים, דהרשע נבהל להקשות קודם שישיבו לחכם דהוא ראש המדברים, ולכן צריך ליתן תשובה השוה לשניהן. של"ה הגדה
- השיב לחכם דהחק של פסח [לפי פי' השל"ה על שאלת החכם בההגדה] הוא מה שפסח ה' על הבתים ואפי' הכי אין אנו יכולין להוליך הקרבן מבית לבית. (של"ה)
- והשיב לרשע "את בתינו הציל" אבל אם הוא היה שם, כבר היה מת בתוך הג' ימי חשך. (ריטב"א, של"ה)
- יש לעיין מה צריך אות של דם וגם זכר לנס זה שהציל אותנו, הלא גם בשאר מכות ובים סוף יש הבדל בין ישראל למצריים ולא מצינו שום זכות או זכר לזה?
  - י"ל דכל שאר נסים נעשו ע"י משה, ומשעת הבריאה התנה שפחד הצדיקים יהיה על הטבע. ולכן כל מה שגזר הצדיק נעשה ואין בכך פלא במה שלקה רק המצריים. משא"כ מכת בכורות נעשה רק ע"י הקב"ה, ומדת הדין מקטרגת על ישראל שהן ג"כ עבריינים, ולכן הקדים הקב"ה מצוה זו כדי שיכול לענות כנגד מדת הדין. ולזכר טובה זו שהקב"ה עשה, עושין קרבן פסח. (מעשה נסים "פסח")
- המצריים היו מכניסים בכורותיהן לתוך בתי ישראל להצילם. ולכן פירש בקרא דפסח על בתי בנ"י אם אין בהם מצרים, ואת שיש בהם מצריים לא פסח, ומ"מ הציל הישראלים שבתוכו. אחרית לשלום הגדה

וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

- על בשורת הגאולה, וביאת הארץ, ובשורת הבנים. (רש"י)
- אע"ג דאמר לזקנים לעשות מסירות נפש זו תחילה, כל העם אמרו שמוכנים לעשות מיד. (הגדת זבחי פסח)

וְתֵימָרוּן דִּיבַח חַגַּס הוּא קֻדָּם יְיָ, דְּחָס עַל בָּתֵּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, כַּד מְחָא יָת מִצְרָאֵי, וְיָת בָּתַּנָא שֵׁיזִיב; וּכְרַע עַמָּא, וּסְגִידוּ.

מַרְאֶה אֶת הַמַּצּוֹת לַמְסֻבִּים וְאוֹמֵר:

מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה?

עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ

עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּגְאָלָם,

- אע"ג דנצטוו לאכול מצה קודם לכן, נראה דאותו מצה וגם מה שאנו אוכלין כל ז' ימים זכר ללחם עוני. ולכן אנו אוכלין ז' ימים – כנגד כל ימי שבועה, דהשעיבוד היה זמן ארוך. מעשה נסים
  - משא"כ המצה בליל סדר הוא על שום שלא הספיק וכו'. מעשה נסים
  - עיין יד חזקה דפי' להיפך, דמצה ליל ראשון הוא לחם עוני, ובשאר ימות הפסח הוא סימן לגאולה. ופי' דר"ג הביא מכאן ק"ו – דאם אין להם זמן לחמץ מה שהוציאו עמהן, כ"ש מה שאכלו באותה לילה.
- אע"ג דאמרינן בנביא דגאולה העתידה לא יהיה בחפזון, ולכן נראה דאינו דבר טוב –
  - משום דבגאולה העתידה לא נשאר רוח רעה בארץ ולכן הקב"ה יכול לגלות עצמו כל מקום שישראל עומד ואין צורך לחיפזון, משא"כ במצרים עדיין נשאר רוח טומאה במצרים וא"א להקב"ה לגלות עצמו שם, ומחמת רוב תשוקתו לגלות עצמו הוציאנו ממצרים בחפזון. מעשה נסים
  - דדרך הקב"ה דהטוב דומה להרע שהיה מקודם, ועי"ז יכול לראות ההשגחה. שבחא דמרא
- בא לתרץ למה צריך להיות דוקא מעיסה שיכול להתחמץ – אילו רק זכר למה שלא אכלו חמץ כשהיו עבדים, ה"ה עיסה שא"א לחמץ. והתי' דהוא ג"כ סימן לגאולה... חת"ס
- הנס של חיפזון לא היה צורך להצלת גופני, אלא להצלה רוחני, דאילו נשתהו שעה א' יותר במצרים ירדו לשער נ' של טומאה שא"א לצאת ממנו. מלבים
  - ומזכירין נס זה דוקא להזכיר שזה עיקר סיבת הגאולה, כדי לעבוד הקב"ה ולעלות במדרגת רוחני. ומאחר שהצלה זו העיקר, קוראין לחג הזה חג המצות. מלבים

שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, בא יב:לט)

וַיֹּאפוּ אֶת-הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי-גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ

- שלא להשתקע שם לירד לשער נ'. (של"ה הגדה)

וְגַם-צֵדָה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם:

- הטעם לזה, דהוציאן בשעה שהן מכינין סעודת בקר [דאל"כ למה הן אופין באותו שעה – כבר אכלו מצה לילה שעברה], ובאמת לא רצו לצאת עד לאחר שעה כדי להכין, והקב"ה הראה בזה דהכל בידו, דכל הלילה לא גרשו המצריים, ודוקא עכשיו כשרצה הקב"ה גרשום בענין שא"א להם אפי' להמתין קצת לחמץ עיסותיהן. (ר"מ סולומן – גור אריה)
  - וזה א' מעיקרי ההגדה – ללמד דבר זה, דהקב"ה הוא מלך מלכי המלכים, והכל נעשה ברצונו. (ר"מ סולומן)
- להראות שבחן של ישראל שיצאו מיד אפי' בלא צידה. (רש"י, ריטב"א הגדה)
- וזה הטעם שאוכלין מצה כל ז'. (כלבו הגדה)

וַאֲפוֹ יָת לִישָׁא דְאַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם, גְּרִיצָן פַּטִּירָן--אֲרֵי אִתְגָּרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלָא יְכִילוּ לְאִתְעַכָּבָא, וַאַף זְוָדִין, לָא עֲבַדוּ לְהוֹן.

אע"פ שלא מצינו מכאן [או בשום מקום אחר] ראיה דזה טעם המצה, מסתבר דכך הוא. מלבים

איסור חמץ במשהו, דחילוק בין מצה לחמץ הוא משהו.

- וגם אותיותיהן שוות אלא חילוק משהו בין ה' לח'. וזה כחוט השערה, וכן יצה"ר נדמה לחוט השערה. ומ"מ הפרש גמטריא ביניהן ג' – רמז לקנאה תאוה וכבוד.
- ולכן נקרא יצה"ר שאור שבעיסה.

* ועוד, משום דאין חילוק בין מצה לחמץ אלא שנתמלא רוח – גם אין ביצה"ר אלא שקר וכזב ואינו מוסיף לאדם כלום. גם שאור בעצמו ריחו וטעמו רע מאוד, רק עי"ז נתערב הרוח בעיסה ונראה יפה יותר.
* מצה בפנ"ע בלא עמל ג"כ נשתנה לחמץ. דאדם צריך ליגיע בתורה או מלאכה. חת"ס

- ולכן לז' יום – רמז לחיי אדם ע' שנה – צריך לאכול רק מצה. חת"ס

מַרְאֶה אֶת הַמָּרוֹר לַמָּסֻבִּים וְאוֹמֵר:

מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה?

- קאי דוקא על חסה דהוא מצוה מן המובחר – משום שחס הקב"ה עלינו ובישראל תחילתן קשה וסופן שלוה משא"כ ברשעים, וגם להפך ממה שעשה לנו פרעה. של"ה
- למה צריך להיות דוקא מרור בלא שם לווי, ולא סגי בשום דבר שיש מרירות. והטעם משום שמררו גם הנפש וגם הגוף, ולכן הוא רק מרור בלא שום דבר אחר. חת"ס
- ונראה דאוכלין דוקא מין זרע, על שם "כצמח השדה". חת"ס

עַל שׁוּם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם,

- צ"ע דהוא שלא כסדר – יש לנו תחילה לאכול מרור זכר להמרירות, ואח"כ המצה זכר להגאולה? וי"ל דאילו אוכלין בסדר זה יש לטעות לומר דעיקר הגאולה הוא הצלה מן המרירות, ולכן אנו עושין זכר תחילה לגאולה דאפי' בלא שום מרירות העיקר הוא שאנו מובאין להיות עבדים להקב"ה. וטפל לזה גם עושין זכר להמרירות וההצלה ממנו. מעשה נסים
- אע"ג דהשעבוד כבר יש זכר ע"י המצה, צריך זכר להמרירות, דהוא היסורין דעל ידם זכינו לתורה אר"י ועוה"ב. שבחא דמרא
- ללמד דהמרירות הוא חלק מן הגאולה, דע"י קושי שעבוד הקב"ה מקדים את הגאולה. יד חזקה

שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, שמות א:יד)

וַיְמָרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים

- שעבוד מצרים כדי לצרף ישראל מחטא אדם הראשון בקרי כל ק"ל שנה. וגם דור הפלגה היו בבחינת אותו קרי. וגם שם היו בונין בחומר ובלבנים. (של"ה הגדה "פסח")
- מתחילה נתן להם הלבנים, אבל עכשיו היו צריכין לעשות הלבנים בעצמן. (רמב"ן)

וּבְכָל-עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה

- חפירות והוצאת זבלים. (רמב"ן)

אֵת כָּל-עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

- שהיו מכין אותן ורודים אותם שלא ינוחו. (רמב"ן)

וְאֹמַרְתָּ יֶתֶר חַיֵּיהוֹן בְּפַלְחָנָא קַשְׁיָא בִּטִינָא וּבְלִבְנֵי וּבְכָל פֻּלְחָנָא בְּחַקְלָא יָת כָּל פֻּלְחָנָהוֹן דְּאַפְלַחוּ בְהוֹן בְּקַשְׁיו.

אע"פ שלא מצינו מכאן [או בשום מקום אחר] ראיה דזה טעם המרור, מסתבר דכך הוא. מלבים

בכל דור ודור

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם,

- לא רק משום דאילו לא הוציאנו עדיין היינו עבדים, דא"כ ה"ה בכל נס שהציל אבותינו. אלא משום דעיקר הגאולה הוא קנין להיות עבדים להקב"ה, ובזה אנו שווים לאבותינו. מעשה נסים
  - כעין זה ביד חזקה, דאפי' כשאנחנו בגלות צריכים לראות כאילו הוא יצא ממצרים, דלא אבדנו את המעלה הזו שהקב"ה לקח אותנו לעבוד אותו.
- דמן הראוי דכל גלות יהיה במצרים, דהוא מקום מיועד לעבדים. אבל הכח ביצ"מ שלעולם אין אנו חוזרים לשם בשום גלות. שבחא דמרא

שֶׁנֶּאֱמַר:

(שמות, בא יג:ח)

וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ

- לאו דוקא בנך, אלא אפי' עם כל בריה. (חינוך)
  - ואפי' בינו ובין עצמו, צריך להוציאו בפה, דעי"ז יתעורר הלב. (חינוך)

בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר

- בהגדה דרש ליה לתשובת בן הרשע וגם לשאינו יודע לשאול.
- דרשינן מ"לאמור" את פתח לו דאמרינן בהאינו יודע לשאול, דצריך לפתוח לו עד שהוא ישאל שום דבר, ואז יכול להשיב לו "בעבור זה". מלבים הגדה
- רק ביום ההוא מצינו מצות חנוך ללמד לקטנים גם טעמי המצוות. דאילו בשאר מצוות מחנכין רק עשייתם [ואם ישאלו ודאי מלמדין אותם גם הטעמים]. והטעם לזה לשרש ידיעת יציאת מצרים דהוא שורש לכל התורה. הגדת יד חזקה
- אע"ג דמצוה זו דוקא בלילה, מאחר דיש בו כמה מצוות [ובעלמא מצאנו מצוות התלויות בזמן זמנם ביום] יש לו מדת יום ולכן קוראים לו "ביום ההוא". הגדת יד חזקה "יכול מר"ח"

בַּעֲבוּר זֶה

- בעבור המצוות. (רש"י)
  - אילו הכוונה שעשין המצוות משום שיצאנו ממצרים צ"ל "בגלל", אבל "בעבור" הכוונה דהעיקר הוא המצוות, וזה הסיבה של היציאה. עיון תפלה ק"ש
  - י"מ דע"י המצות זכינו ליציאת מצרים. הגדה יד חזקה
- בעבור "זה אלי ואנוהו" ר"ל לכבוד הקב"ה. (רמב"ן)

עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

- דרוש לו ההגדה ופרסם לו את הנס. (רש"י הגדה)

מצוה לספר ביציאת מצרים. [כא]

- הוא יסוד באמונתינו, דה' חפץ ויכול פועל כל הנמצאות ויכול לשנותם. (חינוך)
- [עיין שם בחינוך שהביא כל סדר הסדר.]

וְתַחֲנֵי לְבָרָךְ, בְּיוֹמָא הַהוּא לְמֵימַר: בְּגִין דָּא, עֲבַד יְיָ לִי, בְּמִפְקִי, מִמִּצְרָיִם.

לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִלְבָד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר:

(דברים, ואתחנן ו:כג)

וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ

- להביא אותנו למדרגה שיכולים ליכנס לארץ. (חת"ס הגדה)

לָתֶת לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ:

- זה טעם המשפטים – שאינו נאכל אלא לישראלים מולים – דרק אותנו הוציא משם, ולכן כפי המשפט רק אנו אולכין. (זבחי פסח)
- אע"ג דיצאנו קודם הזמן, לא נשאר עלינו שעבוד, דהביא הקב"ה אותנו לאר"י, ועבד הבורח מחו"ל לאר"י יצא לחירות. הגדת ילקוט שמעוני – חיים לראש

וַיָּתֻנָא, אַפֵּיק מַתְּנָן--כְּדֵיל, לְאַעֲלָא יָתָנָא, לְמִתַּן לָנָא יָת אַרְעָא, דְּקַיֶּמֶת לַאֲבָהָתָנָא.

<u>הדרשה:</u>

- דרש כן מפסוק יתירה, דכבר אמר למעלה ממנו "והוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וכו'." רשב"ם, כלבו
- א"נ דרש מדכתיב "אותנו". כלבו
- צריך ב' פסוקים, דמקרא ראשון למדנו דצריך לומר בלשון זה, אבל יש הו"א דמיירי רק באותו דור שבאמת יצאו, קמ"ל קרא שני דבכל דור רואין עצמינו כך. מלבים

מַגְבִּיהִים אֶת הַכּוֹס עַד הַלְלוּיָהּ.

- דאין אומרים שירה אלא על היין. כלבו

"לפיכך" הוה במקום ברכה קודם ההלל. כלבו

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים

- מאחר דאנו כאלו יצאנו ממצרים. רשב"ם, כלבו
- לשון "חיוב" ולא "צריכין להודות" כמש"כ בברכת הגומל, דכאן לא היה שום תקוה להצלה. של"ה

לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדֵּר, לְבָרֵךְ, לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס

- ברוב גרסאות יש ז' שבחים.
  - כנגד ז' רקיעים שסידר הש"י מערכת השמים בשביל ישראל. של"ה
  - כנגד ז' ספירות הבנין. מעשה נסים
  - ג' כנגד פסח מצה מרור, ב"פ – חד לגאולת הגוף וא' לגאולת הנפש. ועוד א' משום דגם אנחנו כאילו יצאנו. שבחא דמרא
- עיין בריטב"א לענין הגרסא "ולקלס", די"א דאין לומר אותו משום דמשמע גם גנאי. אבל אמרינן אותו משום דאמרו כל מיני שבח בים סוף.
- י"מ ט' שבחים, כנגד הט' שירות קודם ימות המשיח. חת"ס
  - ולכן אמרינן "שירה חדשה" דאלו הן שירות בלשון נקבה... חת"ס

לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ:

הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת

- דאחר גאולת מצרים אין אנו נקראין עבדים לעולם. מעשה נסים
- ע"י ג' מכות ראשונות דתכליתם לענש מצרים. יד חזקה

מֵיָגוֹן לְשִׂמְחָה,

- כנגד גלות בבל, דמצינו לשון "יגון" במגילת איכה כמה פעמים. מעשה נסים
- ע"ש "אם הבנים שמחה" ר"ל שנזדכך ע"י היסורים עד שאנו ראויין לקבל אר"י. שבחא דמרא
- בקריעת ים סוף. מלבים – גר"א
- ע"י ג' מכות שניות דתכליתם להראות ההבדל בין המצריים לישראלים. יד חזקה

וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב,

- גלות פרס ומדי, דאבלות של שושן נהפך ליו"ט של פורים. מעשה נסים
- ממצב שכמעט א"א לקבל התורה ועוה"ב, עד שיכולים לקבל תורה. שבחא דמרא
  - ע"ש מה שצריך להתאבל על קרוב שנעשה מומר. שבחא דמרא
- אבל אחר מעשה העגל, ויו"ט של יו"כ. מלבים – גר"א
- ע"י ד' מכות אחרונות שבא להראות דהקב"ה הוא המשתמש במדת הדין ומדת הרחמים בבת אחת. יד חזקה

וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל,

- גלות יון – בהצלחת החשמונאים. מעשה נסים
- טומאת עבירות לאור של תורה. שבחא דמרא
  - ע"י קרבן פסח יצאנו מאפלה של ע"ז. יד חזקה
- ממדבר לאר"י. מלבים – גר"א

וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה.

- גלות אדום דהוא שעבוד ארוך, וסופו יהיה הגאולה שלימה. מעשה נסים
- גאולת גוף משעבוד כמו שעשו במצרים, שלעולם אין חוזרין לשעבוד כזה. שבחא דמרא
- שעבוד תחת השופטים, לגאולה תחת דוד ושלמה. מלבים – גר"א
- שעת היציאה ממש. יד חזקה

וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה:

- יש שאין גורסין כן, וכן נראה. מלבים
- נתחדש ההלל "הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה". יד חזקה

הַלְלוּיָהּ.

- יש ל"ו אותיות, כמנין "לאה" דהוא מלכות דבינה. יעב"ץ

י"א לברך על ההלל, אבל אינו עיקר. ריטב"א

<u>הללו עבדי ה'</u>

(תהילים קיג:א)

הַלְלוּיָהּ |

- יה הוא שם של מדת הדין. ויש לנו ליתן שבח גם על מדת הדין שיש לנו בגלות, דרק ע"י גלות יש גאולה דעל ידו נתגלה שם ה'. מעשה נסים הגדה

הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה

הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה:

(תהילים קיג:ב)

יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

- יש ב' גאולות, "הללו עבדי השם" כנגד גאולת הגוף, ו"יהי שם" כנגד גאולת נפש. חת"ס הגדה
  - וגאולת הגוף רק לזמן, אבל גאולת הנפש "מעתה ועד עולם." חת"ס

(תהילים קיג:ג)

מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
עַד־מְבוֹאוֹ
מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה:

(תהילים קיג:ד)

רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְהוָה
עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:

(תהילים קיג:ה)

מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ
הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת:

(תהילים קיג:ו)

הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- נתן לנו השגחה פרטות. מעשה נסים

(תהילים קיג:ז)

מְקִימִי מֵעָפָר דָּל
מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן:

- דברים אלו שנעשה במהירות א"א אלא ע"י הקב"ה, דכל הנעשה ע"י המזלות נעשה לעט לעט. מעשה נסים, שבחא דמרא

(תהילים קיג:ח)

לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים
עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ:

(תהילים קיג:ט)

מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה
הַלְלוּיָהּ:

- "הללויה" – על כל אלה הנפלאות. רד"ק

בצאת ישראל

(תהילים קיד:א)

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז:

(תהילים קיד:ב)

הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ
יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:

(תהילים קיד:ג)

הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס
הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר:

(תהילים קיד:ד)

הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים

גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צאן:

(תהילים קיד:ה)

מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר:

(תהילים קיד:ו)

הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צאן:

(תהילים קיד:ז)

מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ

מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב:

- הקב"ה חולל הארץ בשביל ישראל, ולכן בדין יבקעו המים לפניהם. חת"ס הגדה

(תהילים קיד:ח)

הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם

חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

- ס"ת שו"מ, גמטריא משה עם הכולל. דאחר שמת מרים חזר הבאר בזכותו. חת"ס הגדה

אשר גאלנו

מַגְבִּיהִים אֶת הַכּוֹס עַד גָּאַל יִשְׂרָאֵל.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם,

- כאן מזכירין אנו קודם אבותינו, משא"כ לעיל דהוזכר הנסים צריך להזכיר אבותינו תחילה, משא"כ כאן הוזכר רק הגאולה, ובזה אנו שווין כמש"כ לעיל. מעשה נסים

וְהִגִּיעָנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכָל בּוֹ מַצָּה וּמָרוֹר.

כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם,

שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתֶךָ.

וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים

- לענין לשנות הגרסא במוצ"ש, עיין או"ח תעג:ז.

אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן,

- מזכירין מקום נתינת דם, שלא יטעה לומר דגם בפסח דורות נותנין על מזוזות הפתח. אחרית לשלום

וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ

- לשון זכר, דגאולה אחרונה נמשלה לזכר, שאינו מוליד, דאין אחריה חבלי גלות. יעב"ץ

עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.

- נראה ד"על גאלתנו" העתיד, ו"על פדות נפשינו" גאולת מצרים. ולכן יכול לסיים "גאל ישראל" לשון עבר דהוא מעין החתימה. כלבו
- גאולת הגוף ופדות הנפש. מלבים
- ר"ת גפ"ן, דישראל נקראו גפן. חת"ס

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל.

- יש ס"ג תיבות. גם שם זה סודו ידוע בבינה. יעב"ץ
- לשעבר דקאי על יציאת מצרים, ואפי' הכי הוא מעין הברכה שמדבר גם על גאולה העתידה, שהיא כלולה בגאולת מצרים, כדכתיב "כימי צאתך מארץ מצרים אראך נפלאות". מלבים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

- כתב הריטב"א דאין לברך. ואפי' אם מברכין ודאי יש לברך קודם "אשר גאלנו" כמו בקידוש.

שׁוֹתִין אֶת הַכּוֹס בְּהֶסֵבַּת שְׂמֹאל.

כוס שני כנגד "והוצאתי".

- על מגיד איך הוציאנו. מעשה נסים

רָחְצָה

נוֹטְלִים אֶת הַיָּדַיִם וּמְבָרְכִים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם.

מוֹצִיא, מַצָּה

יִקַּח הַמַּצּוֹת בְּסֶדֶר שֶׁהִנִּיחָן, הַפְּרוּסָה בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלֵמוֹת, וְיֹאחַז שְׁלָשְׁתָּן בְּיָדוֹ וִיבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" בְּכַוָּנָה עַל הָעֶלְיוֹנָה וּ"עַל אֲכִילַת מַצָּה" בְּכַוָּנָה עַל הַפְּרוּסָה. אַחַר כָּךְ יִבְצַע כְּזַיִת מִן הָעֶלְיוֹנָה הַשְּׁלֵמָה וְכַזַּיִת שֵׁנִי מִן הַפְּרוּסָה וְיִטְבְּלֵם בְּמֶלַח, וְיֹאכַל בְּהֶסֵבָּה שְׁנֵי הַזֵּיתִים.

אוכלין מהפרוסה ומן השלימה ביחד לחבר המלכות להבינה. של"ה

השרוי ביין או במים חמים אפי' בכלי שני לא יצא. של"ה

מצה הוא אהבה בלול מיראה. מרור יראה בלול מאהבה. של"ה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה.

- אין לשוח שיחה בטילה עד אחר האפיקומן, דגם ברכה זו קאי על האפיקומן. של"ה

טיבול פרוסת המוציא במלח ג"פ – כנגד תורה עבודה וגמ"ח

- תורה – פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה.
- עבודה – הנתונה בברית מלח.
- גמ"ח – כדאמרינן מלח ממון חסר. ילקוט שמעוני

מָרוֹר

כָּל אֶחָד מֵהַמְסֻבִּים לוֹקֵחַ כְּזַיִת מָרוֹר וּמַטְבִּילוֹ בַּחֲרוֹסֶת, חוֹזֵר וּמְנַעֵר הַחֲרוֹסֶת, מְבָרֵךְ וְאוֹכֵל בְּלִי הֶסֵבָּה.

- אוכלין בלא הסיבה דהוא סימן לעבדות. רש"י

לועסין המרור דהוא גמטריא מות בל"ב שינים דהן כנגד ל"ב נתיבות חכמה. דחכמה תחיה בעלה – צדיקים במיתתן קרוין חיים. של"ה

מצוה מן המובחר בחזרת אע"פ שאינו מר. יעב"ץ

מאי חסא – שחס רחמנא עלן ופרקינן. גמ', של"ה

חרוסת –

- מרור גמטריא "מות", לכך צריך לטבול בחרוסת להמית הקפא שהוא ארס הממית. יעב"ץ
- דומה לטיט, שהיינו טבועים בו ועלו משם, "ויעלני מבור שאון מטיט היון". של"ה
- אין לשהותה בתוכה שלא יתבטל טעם מרור. של"ה
- צריך לנער כל החרוסת, ויש איסור לאכלו. של"ה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר.

כּוֹרֵךְ

כָּל אֶחָד מַהַמְסֻבִּים לוֹקֵחַ כְּזַיִת מִן הַמַּצָּה הַשְּׁלִישִׁית עִם כְּזַיִת מָרוֹר וְכוֹרְכִים יַחַד, אוֹכְלִים בְּהַסֵּבָּה וּבְלִי בְּרָכָה.

לְפָנֵי אֲכִילוֹ אוֹמַר:

זֵכֶר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל. כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם: הָיָה כּוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֵהוּ.

שֻׁלְחָן עוֹרֵךְ

אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים הַסְּעוּדָה הָעֲרוּכָה וְנוֹהֲגִים לֶאֱכוֹל תְּחִלָּה בֵּיצִים מְבֻשָּׁלוֹת. וְלֹא יֹאכַל יוֹתֵר מִדַּי, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה עָלָיו אֲכִילַת אֲפִיקוֹמָן אֲכִילָה גַּסָּה.

טעם הביצה –

- אבילות על בית המקדש, דלא זכו שנבנה בליל שימורים זו. ילקוט שמעוני
- זוכרים אבילות על בית המקדש שנחרב משום דלא נזהרו במצות מצה [גלתה יהודה מעוני], ולכן אנו צריכים ליזהר במצוה זו. ילקוט שמעוני
- כל שמבשלין אותו יותר מתקשה [דלא כשאר מאכלים]. כן כלל ישראל ע"י הצרות נעשים גדולים יותר. ילקוט שמעוני
- זכר לחגיגה, ועושין אותו בדבר המובחר – כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנה [ברכות מה]. ילקוט שמעוני

יש נוהגין לאכול בורשט –

- להוציא מלבן של צדוקים דפי' "כל מחמצת לא תאכלו" קאי על כל דבר חמוץ. ילקוט שמעוני

אין אוכלין צלי, אפי' מבושל ואח"כ צלי. דג צלויה מותר. של"ה

יחשוב שהסעודה רוחניות כמטעמי יצחק ודוגמא לסעודת לויתן, ולא ישמע שום שיחה בטילה. של"ה

צָפוּן

אַחַר גְּמַר הַסְּעֻדָּה לוֹקֵחַ כָּל אֶחָד מַהַמְסֻבִּים כְּזַיִת מַהַמַּצָּה שֶׁהָיְתָה צְפוּנָה לַאֲפִיקוֹמָן וְאוֹכֵל מִמֶּנָּה כַּזַּיִת בְּהַסֵּבָּה. וְצָרִיךְ לֶאֱכָלָהּ קֹדֶם חֲצוֹת הַלַּיְלָה.

אם שכח לאכול אפיקומן עד אחר כוס ג', סומך על המצה שאכל תוך הסעודה. ואם נהגו במצת מצוה דוקא בשמורה משעת קצירה, אפי' לא נזכר עד אחר הלל חוזר ואכול אפיקומן, וחוזר לשתות כוס ג'. של"ה

אין לאכול אפיקומן בב' מקומות. של"ה

אם כל החבורה ישנו בתוך אכילת אפיקומן אינן חוזרין לאכול. של"ה

אפיקומן נאכל באחרונה – מורה על עוה"ב. ממצה שמורה רמז ליין המשומר. ונאכל על השובע – מי ששבע במצות. ?

- וממצה הצפונה, דאין עין כל בריה ראה השכר השמור לצדיקים לעתיד. נ"ל

נראה דחוששין לשיטת ר"א לאכלו קודם חצות, דלא כגאונים. ריטב"א

- וכן ההלל צריך לאמרו קודם חצות, אע"ג דעיקר שירה במצרים אחר חצות. ריטב"א. אבל עיין תוס' מס' מגילה דכתב דאין להחמיר בהלל.

בָּרֵךְ

מוֹזְגִין כּוֹס שְׁלִישִׁי וּמְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן.

(תהילים קכו:א)

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן
הָיִינוּ כְּחֹלְמִים:

(תהילים קכו:ב)

אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה
אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה:

(תהילים קכו:ג)

הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ
הָיִינוּ שְׂמֵחִים:

(תהילים קכו:ד)

שׁוּבָה יְהוָה אֶת- (כתיב: שבותנו) **[שְׁבִיתֵנוּ]**
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב:

(תהילים קכו:ה)

הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה
בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ:

(תהילים קכו:ו)

הָלוֹךְ יֵלֵךְ | וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע
בֹּא־יָבוֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

(תהילים קטו:יח)

וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

- על הברכות שנוספות בכל עת. מצו"ד

(תהילים קיח:א)

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קו:ב)

מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ:

הזן

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ
בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים,
הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ,
וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד.
בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כִּי הוּא אֵל זָן
וּמְפַרְנֵס לַכֹּל
וּמֵטִיב לַכֹּל,
וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַזָּן אֶת הַכֹּל.

הודאה

נוֹדֶה לְךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ,
עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה
טוֹבָה וּרְחָבָה,

♦ אמרינן כן אפי' בגלות, דעדיין כל שפע מזון כל העולם בא מכח אר"י. אחרית לשלום

וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,
וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים,
וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ,
וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ,
וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ,
וְעַל חַיִּים
חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ,

∗ ורק אח"כ מודים על האכילה, אע"ג דהוא עיקר ברכת המזון, מודים תחילה על הרוחניות. דהוא תכלית האכילה. לב אליהו

וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שְׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד,
בְּכָל יוֹם
וּבְכָל עֵת

וּבְכָל שָׁעָה.

ועל הכל

וְעַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ,
וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ,
יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד.
כַּכָּתוּב,
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לָךְ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ
וְעַל הַמָּזוֹן.

רחם

רַחֵם, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ,
וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ,
וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ,
וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו. אֱלֹהֵינוּ, אָבִינוּ,
רְעֵנוּ,
זוּנֵנוּ,
פַּרְנְסֵנוּ, וְכַלְכְּלֵנוּ,
וְהַרְוִיחֵנוּ, וְהַרְוַח לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ, וְנָא אַל תַּצְרִיכֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ,
לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם,
וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם, כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה, הַפְּתוּחָה,
הַקְּדוֹשָׁה
וְהָרְחָבָה,
שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד.

יעלה ויבא

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
יַעֲלֶה
וְיָבֹא,
וְיַגִּיעַ,
וְיֵרָאֶה,
וְיֵרָצֶה,
וְיִשָּׁמַע,
וְיִפָּקֵד,
וְיִזָּכֵר
זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ, וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ,

וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ,
וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ,
וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לִפְלֵיטָה,
לְטוֹבָה, לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם,
בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה.
זָכְרֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים, חוּס וְחָנֵּנוּ,
וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ, כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה.

ובנה ירושלים

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,
בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם.
אָמֵן

הטוב והמטיב

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
הָאֵל, אָבִינוּ,
מַלְכֵּנוּ,
אַדִּירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, גּוֹאֲלֵנוּ, יוֹצְרֵנוּ,
קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל,
הַמֶּלֶךְ
הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל, שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם
הוּא הֵטִיב, הוּא מֵטִיב, הוּא יֵיטִיב לָנוּ.
הוּא גְמָלָנוּ, הוּא גּוֹמְלֵנוּ, הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד,
לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח
הַצָּלָה
וְהַצְלָחָה, בְּרָכָה וִישׁוּעָה, נֶחָמָה, פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה,
וְרַחֲמִים
וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוּב,
וּמִכָּל טוּב
לְעוֹלָם אַל יְחַסְּרֵנוּ.

הרחמן

הָרַחֲמָן, הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.
הָרַחֲמָן, הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.
הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים, וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים, וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.
הָרַחֲמָן, הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד.
הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁבּוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ.

הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה, וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו.
הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב, וִיבַשֵּׂר לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת.

הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי (וְאָבִי \ וְאִמִּי \ וְאִשְׁתִּי \וְזַרְעִי \ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי)
אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, בַּכֹּל, מִכֹּל, כֹּל, כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה,
וְנֹאמַר אָמֵן.

במרום

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת, שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם,
וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ,
וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ, וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם.

הָרַחֲמָן, הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. יום שכולו ארוך יום שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ויהי חלקנו עמהם.

הָרַחֲמָן, הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ
וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
מִגְדּוֹל
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ,
וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם.
עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו, הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ,
וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל,
וְאִמְרוּ אָמֵן.

תהילים לד:י

יְראוּ אֶת־יְהוָה קְדֹשָׁיו
כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:

תהילים לד:יא

כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ
וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב:

(תהילים קלו:א)

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קמה:טז)

פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ
וּמַשְׂבִּיעַ
לְכָל־חַי רָצוֹן:

(ירמיה יז:ז)

בָּרוּךְ הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה
וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ.

תהילים לז:כה

נַעַר | הָיִיתִי גַּם־זָקַנְתִּי
וְלֹא־רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם:

תהילים כט:יא

יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן
יְהוָה | יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

שׁוֹתִין בְּהֶסֵבַּת שְׂמֹאל.

כוס שלישי כנגד "וגאלתי".

- דמזכירין בברכהמ"ז ברית ותורה, דעי"ז לקח הקב"ה אותנו לעם לעצמו. מעשה נסים

שפוך חמתך

מוזגין כוס רביעי
מוזגין כוס של אליהו
פותחין את הדלת

כוס של אליהו:

- דיש צד בתוס' [פסחים קיז: ד"ה רביעי] דצריך ה' כוסות. ומאחר דמסופק בה, הוה כתיקו, דהוא תשבי יתרץ קושיות ואביעות, ולכן קוראין אותו כוס של אליהו. ילקוט שמעוני [בתחילה]
  - נראה דתלוי על מחלוקת ר"א ור"ע אם כל מכה יש בו ד' או ה' מכות, דהוא מדה כנגד מדה כנגד הד' או ה' עינויים שעשו המצרים לכלל ישראל. וכנגם תקנו הכוסות. ילקוט שמעוני
- כמו דמכינין כסא של אליהו בברית שהוא עד שישראל מקיימין ברית מילה, א"א יבאו בליל פסח ליהות עדות שכולם נימולים ומותר בקרבן פסח. ילקוט שמעוני
- ולא יתן המשחית לבא אל – ר"ת אליהו. ילקוט שמעוני
- הד' כוסות כנגד ד' לשונות של גאולה, וחמישית כנגד והבאתי, דעכשיו אין שותין אותו משום דחסר לנו מעלה זו דאנו בגלות. ולכן ממתינין לאליהו הנביא לבשר לנו על הגאולה דאז שותין כוס החמישי. ילקוט שמעוני – מגיד מישרים

מפסיקין הכוסות וההלל לב' חלקים - דב' כוסות ראשונים כנגד "והוצאתי והצלתי" דשייך לגאולת מצרים, וב' אחרונים "וגאלתי ולקחתי" שייכין גם לגאולה העתידה. וכן בהלל מ"לא לנו" שייך לגאולה העתידה. ולכן מקדימין "שפוך חמתך" דהוא פסוקים לענין גאולה העתידה. מעשה נסים, יד חזקה

אמרינן פסוקים אלו להקדמה ל"לא לנו", שלא שייך לומר "לא לנו" בפנ"ע. אברבנאל

(תהילים עט:ו)

שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ:

- "אל" ו"על" – "אל" הכוונה מן הצד – מלחמה מאומות אחרות. "על" מן השמים. מגילת ספר איכה א:יג, אחרית לשלום
- עיין חת"ס על ההגדה, ולא הבנתי כוונתו.

תהילים סט:כה

שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם:

(איכה ג:סו)

תִּרְדֹּף בְּאַף

- דהוא חמור יותר מ"חרון אף". מגילת ספר ב:ג

וְתַשְׁמִידֵם, מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה.

הַלֵּל

(תהילים קטו:א)

לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ
כִּי לִשְׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד
עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ:

(תהילים קטו:ב)

לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם:

(תהילים קטו:ג)

וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמָיִם
כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה:

(תהילים קטו:ד)

עֲצַבֵּיהֶם

- להיפך מהקב"ה, שגופם נגלה, אבל לא ראינו שום פעולותיו. עיון תפלה

כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:

(תהילים קטו:ה)

פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ
עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:

(תהילים קטו:ו)

אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ
אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:

(תהילים קטו:ז)

יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ
לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם:

(תהילים קטו:ח)

כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם
כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם:

(תהילים קטו:ט)

יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

(תהילים קטו:י)

בֵּית אַהֲרֹן
בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

(תהילים קטו:יא)

יִרְאֵי יְהוָה
בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

(תהילים קטו:יב)

יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן:

(תהילים קטו:יג)

יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה
הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים:

(תהילים קטו:יד)

יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם:

(תהילים קטו:טו)

בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

(תהילים קטו:טז)

הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה
וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם:

♦ השמים מספרים כבוד ה' מעצמן, אבל הארץ נתן לבנ"א לספר. לב אליהו שביבי לב ב:ס

(תהילים קטו:יז)

לֹא־הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ
וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:

(תהילים קטו:יח)

וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ.

(תהילים קטז:א)

אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי:

* י"מ שהקב"ה ישמע קולי, אבל רק אם הוא באמת טוב לי והוא "תחנוני". אחרית לשלום

(תהילים קטז:ב)

כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי
וּבְיָמַי אֶקְרָא:

(תהילים קטז:ג)

אֲפָפוּנִי | חֶבְלֵי־מָוֶת

וּמִצָּרֹתָי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי
צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא:

(תהילים קטז:ד)

וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא
אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי:

(תהילים קטז:ה)

חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק
וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם:

(תהילים קטז:ו)

שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה
דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ:

(תהילים קטז:ז)

שׁוּבִי נַפְשִׁי לְמְנוּחָיְכִי
כִּי יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי:

(תהילים קטז:ח)

כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה
אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי:

(תהילים קטז:ט)

אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:

(תהילים קטז:י)

הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר
אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד:

♦ עניתי בעוה"ז לכפר עוונותי, כדי שאזכה לעוה"ב. מהרש"א

∗ ומטעם זה האמנתי שאזכה לעוה"ב. מעשה ניסים

(תהילים קטז:יא)

אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי
כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:

(תהילים קטז:יב)

מָה־אָשִׁיב לַיהוָה
כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי:

(תהילים קטז:יג)

כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא:

(תהילים קטז:יד)

נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם
נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ:

(תהילים קטז:טו)

יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו:

(תהילים קטז:טז)

אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ
אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ
פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי:

(תהילים קטז:יז)

לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא:

(תהילים קטז:יח)

נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ:

(תהילים קטז:יט)

בְּחַצְרוֹת | בֵּית יְהוָה
בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם
הַלְלוּיָהּ.

(תהילים קיז:א)

הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם
שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:

(תהילים קיז:ב)

כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ
וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אִם יֵשׁ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, אוֹמְרִים ד' פְּסוּקִים רִאשׁוֹנִים פָּסוּק בְּפָסוּק

(תהילים קיח:א)

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קיח:ב)

יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קיח:ג)

יֹאמְרוּ נָא בֵּית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קיח:ד)

יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִכָּאן עַד סוֹף הַפֶּרֶק אוֹמְרִים כָּל פָּסוּק ב' פְּעָמִים:

(תהילים קיח:כא)

אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי
וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:

- ההודאה שוה בין בשעת העינוי בין בשעת הישועה, כי היסורין הן תכלית הטובה. וכן אנו רואין ש"אבן מאסו הבונים..." מעשה נסים

(תהילים קיח:כב)

אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים
הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:

(תהילים קיח:כג)

מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת
הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:

(תהילים קיח:כד)

זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה

- יום הגאולה. מצו"ד, אברבנאל

* יש יום קבוע לגאולה, אבל אנחנו מבקשים "אנא ה' הושיעה נא" קודם הזמן. עין יוסף

נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:

אִם יֵשׁ שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, אוֹמְרִים פָּסוּק זה דיבור אחר דיבור:

(תהילים קיח:כה)

אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא:

(תהילים קיח:כו)

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה
בֵּרַכְנוּכֶם
מִבֵּית יְהוָה:

(תהילים קיח:כז)

אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ
אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ:

(תהילים קיח:כח)

אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ:

(תהילים קיח:כט)

יְהַלְלוּךָ יי אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ, וישבחו [וִישַׁבְּחוּ] וִיפָאֲרוּ, וירוממו [וִירוֹמְמוּ] וְיַעֲרִיצוּ, וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ, מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר, כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל.

(תהילים קלו:א)

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ב)

הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ג)

הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ד)

לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ה)

לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ו)

לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ז)

לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ח)

אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:ט)

אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:י)

לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יא)

וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יב)

בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יג)

לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יד)

וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:טו)

וְנָעַר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:טז)

לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יז)

לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יח)

וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:יט)

לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כ)

וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כא)

וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כב)

נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כג)

שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ

♦ א"נ דאפי' במצב רוחני שפלה כמו במצרים שאין לנו שום זכותים זכר לנו. עיון תפלה

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כד)

וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כה)

נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(תהילים קלו:כו)

הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הקדמה:

נִשְׁמַת כָּל חַי,
תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ,
וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד,
מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל,
וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ,
פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה,
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה.
אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים
וְהָאַחֲרוֹנִים,
אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת,
אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת,

הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת,

הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד,

וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים.

וְיְיָ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן,

הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים,

וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים,

וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים,

וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים,

וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים,

לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים.

אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם,

וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו,

וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ,

וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ,

וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם,

וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת,

אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,

וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ,

עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אַלָּפִים וְרִבֵּי רִבָּבוֹת פְּעָמִים,

הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ.

מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ.

בְּרָעָב זַנְתָּנוּ,

וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ,

מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ,

וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ,

וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ.

עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ,

- דאילו עד כאן הוא משום זכותים צריכין אנו לפחד ח"ו. אבל מאחר דעד כאן הוא משום חסד, יכולין אנו לצפות שימשוך ו"אל תטשנו וכו'. (עץ יוסף)

וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ, וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, לָנֶצַח.

עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ,

וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ, וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ,

הֵן הֵם

יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ.

כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה,

וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תְשַׁבַּע,
וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע,
וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה,
וְכָל לְבָבוֹת יִירָאוּךָ,
וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ,
כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב, כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה, יְיָ, מִי כָמוֹךָ,
מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ, וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוְלוֹ.

♦ העני הוא יצר טוב, והחזק ממנו הוא היצר הרע שגוזל המצוות ממנו. (עץ יוסף)

מִי יִדְמֶה לָךְ, וּמִי יִשְׁוֶה לָךְ, וּמִי יַעֲרֹךְ לָךְ,
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא,
אֵל עֶלְיוֹן,
קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ.
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ, וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ,
כָּאָמוּר,

(תהילים קג:א)

לְדָוִד | בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:
הָאֵל
בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ,
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ,
הַגִּבּוֹר לָנֶצַח,
וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ,
הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב
עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא.

שׁוֹכֵן עַד, מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ.
וְכָתוּב,

(תהילים לג:א)

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה
לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:
בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל,
וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ,
וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם,
וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ.

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל,

בָּרְנָה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ, בְּכָל דּוֹר וָדוֹר,
שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים,
לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדֵּר, לְבָרֵךְ, לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס,
עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ.

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ,
הָאֵל
הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.
כִּי לְךָ נָאֶה, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,
שִׁיר וּשְׁבָחָה, הַלֵּל וְזִמְרָה, עֹז וּמֶמְשָׁלָה, נֶצַח, גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה,
תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת,
קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת,
אֵל הַהוֹדָאוֹת,
אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת,
הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה,
מֶלֶךְ, אֵל,
חֵי הָעוֹלָמִים.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

וְשׁוֹתֶה בַּהֶסֶבַּת שְׂמֹאל

כוס רביעי כנגד "ולקחתי".

♦ דהוא מורה על קידושין ונשואין בין אנחנו להקב"ה, ועי"ז אנו נגאלין לעתיד. מעשה נסים

אע"ג דמן הדין יכול לשתות יין אחריו, המנהג שלא לשתות אלא מים כדי שלא יפיג טעם המצה. ריטב"א

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, עַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ רַחֵם נָא ד' אֱלֹקֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה (בְּשַׁבָּת: וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, כִּי אַתָּה ד' טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה ד' עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן. בָּרוּךְ אַתָּה ד' עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן. (עַל יַיִן וּמִיץ עֲנָבִים מִתּוֹצֶרֶת הָאָרֶץ מְסַיֵּם: כִּי אַתָּה ד' טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַּפְנָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה ד' עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי גַּפְנָהּ).

נִרְצָה

ניגון

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ, כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ.
כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ.
זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קָהָל עֲדַת מִי מָנָה.
בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה.

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם.

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים:
לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם הַבְּנוּיָה.

ובכן ויהי בחצי הלילה

בְּלֵיל רִאשׁוֹן אוֹמְרִים:
וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
אָז רֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה,

- רוב נסים היו בלילה של ט"ו ניסן, ליל המשומר ובא מו' ימי בראשית לצורך גאולת ישראל. מעשה נסים

בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרֹת זֶה הַלַּיְלָה,
גֵּר צֶדֶק

- אברהם. מעשה נסים

נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה,

- ניצוח המלכים כמש"כ "ויחלק עליהם לילה". מעשה נסים

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה.
דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה,

- אבימלך. והיה פסח כי היה אחר הפיכת סדום שהיה בפסח. מעשה נסים

הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה,

- בא הקב"ה ללבן בפסח. ולמד ג"ש "לילה" מאבימלך. מעשה נסם
- וגם כשהקב"ה הראה לבלעם המלאך לפחדו היה בפסח. אחרית לשלום

וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לְמַלְאָךְ וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה,

- הפייט תפס מדרשים חלוקים, דלמ"ד דדיבור הקב"ה בלבן היה בפסח, א"א שנאבק עם המלאך בפסח. מעשה נסים
  - י"מ דהוא ליל שני דפסח. מלבים הגדה
    - יש לעיין אם יש ענין במה שנעשה המלחמה בצד שני של הנהר בחו"ל, דשם יש ב' ימים. נ"ל
- למד ג"ש "לילה" מאבימלך. מעשה נסים

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה.

זֶרַע בְּכוֹרֵי פַּתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלָּיְלָה,

- פתרוס היה א' מבני מצרים. מעשה נסים

חַיִל לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה,

- דישראל לקח הכל. מעשה נסים

טִיסַת נְגִיד חֲרשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה,

- טיסת = פריחת חיל. מעשה נסים, מלבים הגדה
  - י"מ על שם דגל שלהם שפרח באויר. מלבים הגדה
- נגיד חרשת = סיסרא דהיה מעיר חרשת.
- סלית = שהכוכבים ממסילותם נלחמו. מעשה נסים

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה.

יָעַץ מְחָרֵף לִנּוֹפַף אִוִּיי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה,

- יעץ סנחרב לנופף ידיו על הר ציון, ונבאש פגריו. מעשה נסים

כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה,

- זה ע"ז שנשתברה. מעשה נסים

לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חָזוֹת לַיְלָה,

- זה דניאל שנגלה לו חלום נבוכדנצר בפסח. מעשה נסים

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה.

מִשְ�ְתַּכֵּר בִּכְלֵי קׇדְשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה,

- בלשצר. מעשה נסים

נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בְּעַתּוֹתֵי לַיְלָה,

- דניאל. מעשה נסים
- "בעתותי לילה" ר"ל חלומות שמבעתים בנ"א בלילה. מעשה נסים

שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה,

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה.

עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה,

- של אחשורוש. מעשה נסים

פּוּרָה תִּדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה,

- שומר מה מלילה = שעיר. מעשה נסים

צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׁח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה,

- הקב"ה קורא אתא בוקר לצדיקים וגל לילה לרשעים. מעשה נסים

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה.

קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה,

רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה,

שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלָּיְלָה,

- ע"ש "על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים." מעשה נסים

תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה,

- תעיר חשכת הגלות באור של ו' ימי בראשית. מלבים הגדה

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה.

ובכן ואמרתם זבח פסח

בְּלַיל שֵׁנִי בחו"ל אוֹמְרִים:

וּבְכֵן וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח

אֹמֶץ גְּבוּרוֹתֶיךָ הִפְלֵאתָ בְּפֶסַח,

בָּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשֵּׂאתָ פֶּסַח,

- כתוב בפרשת אמור תחילה. משום רוב ניסים שנעשו בו. יעב"ץ, מעשה נסים

גָּלִיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח,

- לאברהם בברית בין הבתרים. יעב"ץ, מעשה נסים

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

דָּלָתָיו דָּפַקְתָּ כְּחֹם הַיּוֹם בְּפֶסַח,

- וירא אליו באלוני ממרא. יעב"ץ, מעשה נסים

הָסְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בְּפֶסַח,

- נתן למלאכים לאכול. יעב"ץ, מעשה נסים

וְאֶל הַבָּקָר רָץ זָכָר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח,

- החגיגה. יעב"ץ, מעשה נסים
- א"נ מה שקוראין "שור או כשב". מלבים הגדה

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

זוֹעֲמוּ סְדוֹמִים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ בְּפֶסַח,

חָלַץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח,

טָאטְאָתָ אַדְמַת מֹף וְנֹף בְּעָבְרְךָ בְּפֶסַח,

- מוף ונוף הן ערים בארץ מצרים. יעב"ץ, מעשה נסים

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

יָהּ רֹאשׁ כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח,

- און = בכור. יעב"ץ, מעשה נסים

כַּבִּיר, עַל בֶּן בְּכוֹר פָּסַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח,

- כביר = הקב"ה. יעב"ץ, מעשה נסים

לְבִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בְּפֶסַח,

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

מְסֻגֶּרֶת סָגְרָה בְּעִתּוֹתַי פֶּסַח,

- מסוגרת = יריחו. סגרה = נמסרה [כמו לא תסגיר עבד אל אדוניו]. יעב"ץ, מעשה נסים

נִשְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח,

- ע"י גדעון. והיה בזכות העומר. יעב"ץ, מעשה נסים

שׁוֹרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד בְּיִקּוד יְקוֹד פֶּסַח,

- הן גבורי חיל של סנחירב. יעב"ץ, מעשה נסים

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח,

- בסנחירב - א"ל חוזי כוכבים שלו, אי אזלת האידנא יכלת להו ואי לא לא. והלך מהלך י' ימים בחד יומא. כי מטא לירושלים אמר מה לי לטרוח על מקום קטן כזאת, אמתין עד למחר ואכבוש אותה כמו פת שחרית. ולן אבנוב. מיד ויהי בלילה ההוא וימצא מלאך ה' וכו'. (יעב"ץ)

פַּס יַד כָּתְבָה לְקַעֲקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח,

- לבלשצר. לעקור שורשה של בבל שנקראת צולה. (יעב"ץ, מעשה נסים)

צְפֹה הַצְּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח,

- בתוך הסעודה, היה מעמיד הצופה לראות אם אדם בא, דהיה ירא מכורש ודריוש. ואמר הצופה כי באו עליו. (יעב"ץ)

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

קָהָל כִּנְסָה הֲדַסָּה לְשַׁלֵּשׁ צוֹם בַּפֶּסַח,

רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח,

- המן. (יעב"ץ, מעשה נסים)

שְׁתֵּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח,

- שיהיו כיתומים ואלמנות, שיושבת בארץ עוץ [עיין איכה ד']. (מעשה נסים)

תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח,

- לגאול גם אנו. (יעב"ץ)

וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח.

<u>הדברים שראינו באלו פיוטים שנעשו בפסח</u>:

- ברית בין הבתרים.
- מלחמת אברהם נגד המלכים.
- בשורת הקב"ה לאברהם על לידת יצחק.
- הפיכת סדום.
- שרה עם אבימלך.
- הקב"ה דיבר עם לבן.
- מלחמת יעקב נגד המלאך.
- המלאך נראה לבלעם.
- מכת בכורות ויציאת מצרים.
- כיבוש יריחו.
- מלחמת סיסרא.
- מחלמת גדעון נגד מדין.

- מלחמת סנחרב.
- דניאל פתר חלום נ"נ.
- נהרג בלשצר.
- דניאל נצל מגוב האריות.
- נהרג המן.

כי לו נאה

פיוט זה חרוז א' על יציאת מצרים קריעת ים סוף, וא' על מתן תורה. מעשה נסים

כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כֶּתֶר מְלוּכָה].

אַדִּיר בִּמְלוּכָה,

- ביציאת מצרים ראו כולם שהמלוכה שלו ולא לפרעה ושאר מלכים. ולכן נאה ויאה לומר עליו אדיר במלוכה. יעב"ץ

בָּחוּר כַּהֲלָכָה,

- מה שאומרים עליו דהוא נבחר מכל שאר אלוהות, הוא כדין וכהלכה. יעב"ץ

גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- דהן המלכים. יעב"ץ, מעשה נסים

לְךָ וּלְךָ,

- לך היה המלוכה ולך חשיב המלוכה. מעשה נסים

לְךָ כִּי לְךָ,

- הכל היה שלך, כי קודם שנברא ה' אחד. מעשה נסים

לְךָ אַף לְךָ,

- אף ביום ההוא יהיה ה' אחד. מעשה נסים, חסד לאברהם

לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה,

- גם עכשיו. מעשה נסים
- ז' פעמים "לך" נגד ז' רקיעין שירד הקב"ה מהם לגאול ישראל. יעב"ץ
  - א"נ כנגד הז' כוכבי לכת שהוא מלך עליהן. מלבים
  - א"נ כגנד הז' ימי שבועה. מלבים
  - א"נ כנגד הז' פסוקים – לך ה' הגדולה, לך ה' הממלכה, כי לך יאתה, לך זרוע עם גבורה, לך יום אף לילה, לך שמים אף לך ארץ, ולך יום ולך לילה. מלבים

כִּי לוֹ נָאֶה,

כִּי לוֹ יָאֶה

- רך לרצות. מלבים
  - כתרגום על "עיני לאה רכות" "יאיין". מלבים

[כֶּתֶר מְלוּכָה].

דָּגוּל בִּמְלוּכָה,

- במתן תורה בא עם כל דגליו. מעשה נסים

הָדוּר כַּהֲלָכָה,

- במתן תורה נגלה כזקן מהודר יושב בישיבה. מעשה נסים

וַתִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- ר"ל חסידים, דהן כלל ישראל. יעב"ץ, מעשה נסים

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

זַכַּאי בִּמְלוּכָה,

- הראה להם בשעת קריעת ים סוף עצם השמים לטוהר. מעשה נסים

חָסִין כַּהֲלָכָה

- עמ"ש "מי כמוך חסין" שהמלאכים קטרגו על פסל מיכה והקב"ה שתק. מעשה נסים

טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- לשון קצין ושר, והן המלאכים. יעב"ץ

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

יָחִיד בִּמְלוּכָה,

- בשעת מתן תורה קרע השמים והראה שהוא א'. מעשה נסים

כַּבִּיר כַּהֲלָכָה

לְמוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- כלל ישראל. יעב"ץ

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

מוֹשֵׁל בִּמְלוּכָה, נוֹרָא כַּהֲלָכָה

סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- המלאכים. יעב"ץ
- כמו דאמרינן מלך בו"ד נורא על הרחוקים יותר, משא"כ הקב"ה נורה בסביביו. מעשה נסים

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

עָנָיו בִּמְלוּכָה,

- שנגלה תחילה על הר סיני בסנה. מעשה נסים

פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה,

- ע"י מתן תורה פדה אותנו ממלאך המות. מעשה נסים

צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- גרסת יעב"ץ "צבאיו", והן כלל ישראל. יעב"ץ

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה, רַחוּם כַּהֲלָכָה

- שרצו המלאכים לומר "קדש" בשעת קריאת ים סוף, וברוב רחמיו לא הניחום. מעשה נסים

שִׁנְאַנָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

- המלאכים, כמו (תהילים סח) "אלפי שנאן". יעב"ץ

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

תַּקִּיף בִּמְלוּכָה,

- במה שכפה עליהן הר כגיגית. מעשה נסים

תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה

- בשעת מ"ת שמים וארץ היו רופפים והקב"ה תמכם. מעשה נסים

תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ:

לְךָ וּלְךָ, לְךָ כִּי לְךָ, לְךָ אַף לְךָ, לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה, כִּי לוֹ נָאֶה, כִּי לוֹ יָאֶה [כָּתָר מְלוּכָה].

אדיר הוא

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.
בָּחוּר הוּא, גָּדוֹל הוּא, דָּגוּל הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.
הָדוּר הוּא, וָתִיק הוּא, זַכַּאי הוּא, חָסִיד הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.
טָהוֹר הוּא, יָחִיד הוּא, כַּבִּיר הוּא, לָמוּד הוּא, מֶלֶךְ הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.
נוֹרָא הוּא, סַגִּיב הוּא, עָזּוּז הוּא, פּוֹדֶה הוּא, צַדִּיק הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.
קָדוֹשׁ הוּא, רַחוּם הוּא, שַׁדַּי הוּא, תַּקִּיף הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בִּמְהֵרָה, בִּמְהֵרָה, בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֵה, אֵל בְּנֵה, בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב.

כמו שהקב"ה נתגלה לנו בכל תוארים הללו במצרים, כן בגאולה העתידה. מעשה נסים
מאחר דיש להקב"ה מדות אלו, יגאל אותנו אפי' אין אנו זוכין. חסד לאברהם

אחד מי יודע

זה י"ג מעלות שיש לנו ע"י ירידת וגאולת מצרים. מעשה נסים, יד חזקה

- ועיין ביד חזקה שהאריך בכמה דברים שגם הן באותן מינים ושייכים לכלל ישראל.

כל מספרים אלו שייכים לאיזה מצוה, ואמרינן כאן דיש לכל מספרים אלו ג"כ מקור קדושה. אחרית לשלום, עיי"ש

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ, אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- ידיעת פרסום אלהות שהוא יחיד שאין ערך לה. מעשה נסים
- שהקב"ה מנהיג אותנו בלא אמצעי. יד חזקה
- למה כתב לשון "אחד" ביום ראשון של מעשה בראשית? שהיה אז יחיד בעולמו שהמלאכים נבראו בשני. יעב"ץ
- מי יכול לדעת יחוד הקב"ה, דהכל בא ממנו גם הטוב וגם מה שנראה רע, דהוא כנגד השכל. ואני יודע אותו ע"י יציאת מצרים, דהקב"ה בעצמו בא למקום טמא ביותר לעשות מכת בכורות. וזה מורה על יחודו דהכל בא ממנו. חת"ס

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ, שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית.

- ע"י ירידת מצרים זכו לקבלת הלוחות. דאין תורה נקנית אלא מיסורים. מעשה נסים

- למה ברא הקב"ה יצר טוב ויצר הרע? בשביל התורה שא"א לתנה בלא תגרת היצה"ר. יעב"ץ
- גם ע"י הב' לוחות יכול לראות יחוד הקב"ה, מדהזהיר גם על בין אדם לחבירו ניכר שאין כוונתו לכבודו, וא"כ גם "אנכי" דהוא מדת הרחמים וגם "לא יהיה" דהוא מדת הדין, הכל בא ממקור א' [ולא אמר כן רק לכבודו]. חת"ס

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- חוזרין על זה ללמד דעיקר פרסום אלהות היה ע"י נתינת הלוחות. מעשה נסים

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה אָבוֹת,

- רק ע"י קבלת התורה נעשה אותנו בנים להאבות, דאינן נקראין אבות לשאר בניהן. מעשה נסים
- רק לנו יש יחוס לג' אבות, דרק יצחק נחשב זרע אברהם, ורק יעקב זרע יצחק. יד חזקה

שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית,

- דע"י אהבת האבות נתן לנו הלוחות. מעשה נסים

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ, אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ.אַרְבַּע אִמָּהוֹת,

- ע"י האמהות אנו זוכין לקבלת התורה, דשרה שלח ישמעאל, ורבקה גרם הברכות ליעקב. מעשה נסים

שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ.חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה,

- תורה שבכתב. מעשה נסים

אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ, שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ.שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה,

- תורה שבע"פ. מעשה נסים
- כנגד הי"ב שבטים שנחלקין לב' כיתות של ו' – באבני שוהם, ובהר גריזים ואיבל. והן הו' סדרי משנה אלו מחייבין ואלו מזכין, ואלו ואלו דברי אלקים חיים. יד חזקה

חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ, שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא,

- שנתן דוקא לישראל ולא לאומות. ונצטוה במרה, דעל ידו זכו ישראל לקבל התורה. מעשה נסים

שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ, שְׁמוֹנָה אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה,

- דרק בישראל המילה מהני לעשותו "מהול". מעשה נסים

שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- דע"י המילה זכה לכל דברים אלו. מעשה נסים

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ, תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ. תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה,

- רק ישראל נחשבין נולדין מאביהן. מעשה נסים
- ט' ימי לידה תלויין על חדשי לבנה, ולכן אמרינן דרק אנו יודעין כן ולא הנכרים. אחרית לשלום

שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתְּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- דרק משום שאנו נחשבין נולדין מן האבות זכינו לכל אלו. מעשה נסים

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ, עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ. עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא,

- חוץ משאר התורה, דהדברות שמענו מפי הגבורה, ונתפרסם עיקר אמונת הנבואה. מעשה נסים

תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתְּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, אַחַד עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא,

- ידיעה דהשומר את התורה עליו תלוי ההנהגה השמיימית. מעשה נסים

עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתְּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

- וזאת נעשית רק ע"י קבלת התורה וכו'. מעשה נסים

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁנֵים עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא,

- הנהגה והשגחה תלוי על חילוק השבטים. מעשה נסים, ולא הבנתי כל צרכו

אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתְּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדַּיָּא.

- הי"ג מדות רק לישראל, ובלא עזר הי"ג מדות לא היינו זוכין לשום דבר.שהוזכר כאן. מעשה נסים

שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא, אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא, עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא, תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵדָה, שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה, שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתְּא, שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה, חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אִמָּהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

חַד גַּדְיָא

- י"מ דחד גדיא הוא לחש נגד עין הרע של המלאכים שמקנאין בנו במה שעושין להקב"ה נחת רוח ע"י הסדר. הגדת יד חזקה – ר' מרופשיץ

חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

וְאָתָא שׁוּנְרָא וְאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא כַלְבָּא וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא חוּטְרָא וְהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא נוּרָא וְשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא מַיָּא וְכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא תוֹרָא וְשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט וְשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.
וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת, דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט, דְּשָׁחַט לְתוֹרָא, דְּשָׁתָה לְמַיָּא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא, דְּהִכָּה לְכַלְבָּא, דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא, דְּאָכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי, חַד גַּדְיָא, חַד גַּדְיָא.

<u>פי' היעב"ץ על חד גדיא:</u>

- הגדי הוא הנשמה, כמו דמאכל הגדי מעט מכל הבהמות, כן הנאת נשמה מעוה"ז רק מעט מרוחניות הדבר.
  - והיא יחידה בין איברי הגוף הרבים.
  - ואביה שבשמים מכרה ומסרה לאדם לעשות בה כרצונו.
  - ב' זוזי רמז למה שזזה ממקומה מתחילה מעולם המלאכים ואח"כ מעולם הגלגלים עד העולם התחתון.
  - וכופל דבריו בכל פעם לומר "חד גדיא חד גדיא" לקונן ובוכה על רוב צער הנשמה.
- ובכל מצב בחיים יש צרות להנשמה, וכל שלא תקן מדותיו, הרע יתגבר כל שיזקין יותר:
  - שונרא הוא תאוות ילד היולד. כמו ששונרא תאות לכל מאכל. ואם יסיחו בנ"א דעתם ממנה תטרוף ותפסיד המאכל. כן מדות רעות של תינוק מפסיד הנשמה.
  - כלבא הוא הנער, וכח התאוה יגדל יותר, ויש לו עזות ככלב.
    - לשון "ונשך לשונרא" ר"ל שנשך נוסף על מה שעשה השונרא. וכן כולן.
  - חוטרא הוא אות ברית, כחטאת דור המבול, יכה וישבר את הנשמה בטומאה נוספת.
  - נורא הוא דעות כוזבות ורעיונות מזוהמות. ויעלה אש רוח זדון. ואש של קנאה תאוה גאוה וכבוד.
  - מיא הוא מים הזדונים כנחל שוטף.
  - תורא הוא מה שהשטן משטין כנגדו ללכך ולשתות כל דמי נשמתך.
  - השוחט הוא המלאך שהביא הנשמה לדין.
  - ואח"כ נתחייב יום המיתה.
  - ואח"כ הקב"ה שוחט הנשמה נוסף על מיתה הטבעית, דאין המיתה בית מנוס לה.

<u>פי' מעשה נסים על חד גדיא</u> – מליצה איך ישראל וביה"מ הלכו מגולה לגולה עד ביאת משיח:

- בית המקדש נקרא גדי "בכרמי עין גדי". ודוד קנה גורן ארונה ע"י גביית ב' זהובים מכל שבט ושבט.
- שונרא = נבוכדנצר, עיין מדרש, "שונרא זה מלך בבל, שונרא שונא רע."
- כלבא = כורש שינק מכלבא כדאיתא בגמ'. והוא הרג בלשצר מלך בבל.
- מקל = יון שרודה במקל.
- נורא = חשמנאים, שכהנים נקראים אש. ולכן המצוה בחנוכה בנרות.
- מיא = ארם, "קול מים רבים" זה ארם (מדרש). דהן לקחו מחשמונאים.
- תורא = ישמעאל, כדאיתא במדרש.
- שוחט = משיח בן יוסף, שלעתיד יקח מישמעאל.
- מלאך המות יהרג משיח בן יוסף. והקב"ה יבטל מלאך המות.

<u>פי' חת"ס</u> – גדי הוא כלל ישראל, ונגזר עלינו טובה ע"י מה שאברהם אבינו זז מחו"ל לאר"י, וגלות כשזז מאר"י לחו"ל, וזה "תרי זוזי".

- שונרא = פרעה, דאינו מכיר בוראו כשונרא.
- כלבא = ישראל במצרים צעקו שלא לשם שמים, ככלב.
- חוטרא = הגזירות שנתרבו אחר שמשה בא פעם ראשונה לפרעה.
- נורא = ט' מכות ראשונות, דעי"ז הוסר השעבוד.
- מיא = יש למים ב' בחינות, שהולך למקום הנמוך, וגם "מים הזדונים". ובכל מכה פרעה מכניע עצמו ואח"כ חזר לזדון לבו.
- תורא = בכורות, דהכו את מצרים קודם מכת בכורות.
- שוחט = כלל ישראל בשחיטת פסח, דעי"ז הכה הבכורת.
- מה"מ = יצה"ר שניסה לנו בי' נסיונות, ועדיין מרקד בינינו.
- הקב"ה שחט ליצה"ר במתן תורה. א"נ לעתיד.
- כל חלק סיים ב"חד גדיא" דבכל ענין נשאר כלל ישראל לנצח.

<u>פי' חסד לאברהם:</u>

- גדיא זה כלל ישראל שנתקדש להקב"ה בתרי זוזי, משל לנעשה ונשמע.
- ובא שונרא, ר"ל שום עונש הבא עלינו מן הנכרים. ומ"מ הן ג"כ נענשין משום דאין עליהן לעשות העונש. וכן נתגלגל כל העולם דא' עונש ואח"כ נענש, עד שבסוף הקב"ה יבא והכל צריך ליתן דין.

<u>פי' מטה אהרן</u>:

- גדיא זה יוסף שנמכר לישמעאלים בשביל הכתונת פסים ששוה ב' זוזי.
- שונרא = ישמעאלים, דאין להם מדת הכרת הטוב, כחתול.
- כלבא = שמכרו למצריים.
- חוטרא = מטה משה שעשה המכות על המצריים.
- נורא = חטא העגל.
- מיא = משה שחק העגל ונתנו ע"ג המים לבדוק ישראל כסוטות, וזה מתקן חטא העגל.
- תורא = פסל מיכה, דהחזיר קלקול העגל.

- שוחט, מלאך המות = ע"י קלקול החטא, חזר בהמות לקלקולם ואין להם תיקון אלא בשחיטה, וכן בנ"א אין להם תיקון אלא ע"י מיתה.
- הקב"ה לעתיד ישחוט המלאך סמא"ל, וחלקו לב' חלקים – ס"ם דהוא כח הנחש וכולו רע, וא"ל דהוא כולו קדוש.

<u>פי' יד חזקה [דומה בהרבה דברים לפי' מטה אהרן]</u>:

- גדי הוא כלל ישראל שהן עזין כמו העז בבהמות. והן גוי אחד בארץ. ותיקון העזות ע"י הקרבנות שנקנו במחצית השקל דשוה ב' זוזי.
- שונרא = מכירת יוסף, דטבל הכתונת בדם העזים.
- כלבא = גלות מצרים. דהוא ענין סילוק שכינה, כדמצינו בבית שני האש בצורת כלב להראות סילוק השכינה.
- חוטרא = מטה משה.
- נורא = חטא העגל.
- מיא = תפילת משה לכפר על העגל.
- תורא = עגלים של ירבעם.
- שוחט = אנשי כנה"ג ששחט יצה"ר של ע"ז.
- מלאך המות = חטא שנאת חנם וחורבן בית שני.

בקריאת שמע שעל המיטה קורין רק פרשה ראשונה בקריאת שמע כיון שהוא ליל שמורים.